

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Arizace židovského majetku na Olomoucku

1939 – 1940

Aryanization of Jewish property in Olomouc Region

1939 - 1940

Diplomová práce

Bc. et Bc. Ivana Koutníková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Marie Crhová, Ph.D., M.A.

Studijní program: Judaistika: Dějiny a kultura Židů

Olomouc

2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Arizace židovského majetku na Olomoucku 1939 - 1940* vypracovala samostatně a v ní uvedla všechny použité zdroje a literaturu.

V Havířově, 10. 12. 2012

Ivana Koutníková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla vyjádřit své poděkování. Především děkuji Mgr. Marii Crhové, Ph.D., M.A. za odborné vedení a za všechny cenné rady a připomínky. Dále děkuji také všem členům Centra judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových. Můj velký dík patří občanskému sdružení Respekt a tolerance a zejména jejímu zakladateli Lud'kovi Štíplovi za užitečné informace a rady týkající se pramenů a literatury. V neposlední řadě také děkuji své rodině a přátelům za podporu.

V Havířově, 10. 12. 2012

Obsah

Úvod	5
Prameny a literatura	8
1. Židovská komunita v Olomouci	10
1.1. Židovská komunita v Olomouci ve středověku	10
1.2. Židovská komunita v Olomouci v novověku	12
1.3. Židovská komunita v Olomouci za první republiky	15
1.4. Postavení Židů v rámci Česko - Slovenska	25
2. Protektorát Čechy a Morava	35
2.1. Olomoučtí Židé v Protektorátu Čechy a Morava	39
3. Arizace	42
3.1. Arizace v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1941	46
3.2. Subjekty zapojené do procesu arizace	52
3.3. Arizující společnost	53
3.4. Banky	55
4. Arizace v Olomouci	58
4.1. Nejdůležitější neárijské podniky v Olomouci	63
4.2. Podniky v likvidaci	74
5. Příklady arizace v Olomouci	77
5.1. Příkladová arizace č. 1	77
5.2. Příkladová arizace č. 2	78
5.3. Profil arizátora v Olomouci	79
6. Olomoucké transporty	81
Závěr	84
Použité zkratky	88
Anotace	89
Resumé	90
Seznam použitých pramenů a literatury	92
Seznam příloh	98

ÚVOD

„We may be through with the past, but the past ain't through with us.“
Bergen Evans

Příznačný citát vystihující nejenom celé prapodivné dvacáté století, ale i to jednadvacáté, ve kterém se stále vyrovnáváme s tím předchozím. Ne jinak je tomu i v kauze jménem arizace – největšímu transferu majetku v našich dějinách¹ – která zdaleka není ještě uzavřena. Ačkoliv o šoa bylo napsáno nepřehledné množství publikací, menší část z nich se věnuje její nedílné součásti – arizaci. V českém akademickém prostředí se již snaha o zmapování procesu arizace vyskytuje, ale na rozdíl od zahraničí, kde průlomové studie vyšly již v 60. letech 20. století, musela si česká veřejnost počkat skoro dalších 30 let. Neochota čelit vlastní zodpovědnosti mnohdy stála v rozporu s hojně přejímaným povědomím, že protektorátní vláda nebyla zainteresována do konečného řešení. Právě arizace a její pojetí může být tím hledaným klíčem k nalezení pravdy.

Ve vnímání celého procesu arizace odbornou veřejností existují dva hlavní proudy, které se ovšem diametrálně odlišují. První směr vnímá arizaci pouze jako jedno z omezení vyplývajících z politiky německého národního socialismu. V tomto případě je arizace stavěna na úroveň různých zákazů, které v té době byly proti Židům vydávány. Naopak druhý proud chápe arizaci jako důležitý ekonomický zájem nacistického Německa, který představuje rozhodující stadium v konečném řešení.²

Ve své práci se kloním k druhému směru, který pojímá arizaci jako nedílnou součást šoa. Snažím se proces arizace zasadit do konkrétního správního aparátu, sledovat její průběh a vliv protektorátní vlády na ní. Jelikož arizace nebyla „jenom“ o majetku, ale především o lidech, kteří přišli nejen o majetek, ale i práci, možnost uplatnění a příjmu, vybrala jsem si pro své účely bádání město Olomouc, a tím svůj výzkum více zkonkretizovala. Tento druh zaměření mi dovoluje se více zabírat danou židovskou komunitou a jejími členy.

---

¹ Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study. Dostupné z WWW:

http://www1.yadvashem.org.il/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

² Tamtéž.

Město Olomouc nebylo vybráno náhodně. Nejenže židovská komunita má v tomto místě hluboké kořeny sahající do 10. století našeho letopočtu, ale také Olomouc patřila k významným hospodářským centřům Moravy a proslavila se zejména sladovnictvím a cukrovarnictvím. Především tyto dvě hospodářská odvětví se stala hlavní doménou židovských podnikatelů. Ve své práci jsem se nevěnovala soukromému majetku jednotlivců, ale zaměřila jsem se na seznam 56 nejdůležitějších neárijských podniků ve Velké Olomouci, který byl vyhodnocen protektorátní vládou na začátku okupace.

Předkládanou práci je možné rozdělit do čtyř tematických sekcí, které se skládají z kapitol a podkapitol. Aby bylo možné dostatečně téma pochopit a proniknout do hloubky problému, je nezbytné téma *Arizace židovského majetku na Olomoucku 1939 – 1940* zasadit do širších souvislostí. První tematický okruh se proto zaměřuje na historii a postavení židovské komunity v Českých zemích se zřetelem na Olomouc. Zvláštní pozornost je potom věnována druhé republice a zejména novému kurzu vnitrostátní politiky, který se již před okupací uchyloval ke xenofobním výpadům.

Situace v Čechách a na Moravě po vyhlášení protektorátu je popsána v druhém tematickém okruhu. Kapitola Protektorát Čechy a Morava informuje o právním postavení protektorátu vzhledem k Třetí říši a poukazuje na převzetí Norimberských zákonů, a tím vyčlenění a definování pojmu Žid. Naproti tomu podkapitola Olomoučtí Židé v Protektorátu Čechy a Morava doplňuje celkový obraz popisem jednotlivých událostí, které se odehrály hned po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a také se zabývá náladou obyvatel, kterou lze doložit na základě výpovědi pamětníků.

Třetí tematický okruh se zabývá arizací. Po vyčlenění samotného pojmu a jeho použití je popsán její průběh v nacistickém Německu a odlišnosti, které se objevovaly ve vztahu k ostatním jeho záborům a satelitním státům. Určitá specifika plynoucí ze statutu protektorátu jsou popsány v další podkapitole s názvem Arizace v Protektorátu Čechy a Morava. Po tomto úvodu se práce více zaměřuje na subjekty protektorátní společnosti, které byly do arizace zapojeny. Je nutné zdůraznit, že arizaci je třeba vnímat jako společenský fenomén, nikoliv jen jako ekonomickou transakci, do kterého byla zapojena nejen okupační správa, protektorátní vláda, ale i samotné obyvatelstvo.

Čtvrtá stěžejní část předkládané práce se věnuje arizací v Olomouci mezi léty 1939 – 1940. Po úvodním nastínění ekonomické situace ve městě se práce zaměřuje na analýzu dotazníků, které byly vyhotoveny a obeslány ještě před začátkem okupace. Dotazník měl za účel zjistit počet živnostníků podle národnosti. Dle získaných odpovědí lze určit, že v některých profesích osoby židovského původu převládaly a naopak, někde nebyly zastoupeny vůbec. V podkapitole Nejdůležitější neárijské podniky v Olomouci je předkládáno 56 nejdůležitějších neárijských podniků ve Velké Olomouci, u kterých je sledováno první stádium arizace – odejmutí od původních majitelů a předání do rukou věrných správců. Tato stěžejní část práce je zpracována z archivních pramenů nacházejících se ve Státním okresním archivu Olomouc. Protože všechny informace z dotazníků nemohly být použity v této stěžejní části, rozhodla jsem se do přílohy zařadit obsáhlou a přehlednou tabulku, která zaznamenává důležité informace u všech sledovaných podniků.

Do předkládané práce je také začleněna část o olomouckých transpotech. Pokládám za důležité sledovat další osudy jednotlivých osob. Nejenže získané informace podporují tezi, že arizace byla důležitým stádiem konečného řešení, ale také doplňuje údaje o jednotlivých osobách, a tak vzniká půda pro další bádání. Práci uzavírá kapitola Případy arizace v Olomouci, kde jsou pro ilustraci nastíněny dva případy arizace, u kterých je načrtnut jak profil arizátorů, tak smutný osud původních majitelů podniků.

Prameny a literatura

Při zpracovávání zadaného tématu jsem použila dostupné prameny a literaturu. Z množství archivních materiálů k židovské komunitě ve fondu *M 1-1 Archiv města Olomouc 1920 - 1940* jsem se zaměřila na jeho inventární jednotku 163 - *Židovské podniky 1939* a 43 - *Příhlášky židovského pozemkového majetku*, které obsahují obsáhlé informace především o majitelích a stavu vybraných podniků. Prameny jsem podrobila vztahové analýze a získaná data a informace jsem zasadila do dobového kontextu. Mezi další dobové prameny bych uvedla především výnosy vydané v nacistickém Německu, které jsou ve své původní podobě dostupné na internetu. Pro dobré pochopení a uchopení tématu bylo nezbytné prostudovat velké množství odborné literatury k danému tématu. Kromě toho bylo potřeba se vpravit do obchodní terminologie, která je nezbytná pro pochopení archivních materiálů.

Jelikož množství prostudované sekundární literatury bylo veliké, v následujících řádcích se budu zabývat jen vybranými tituly, o kterých si myslím, že měly na mou práci velký vliv. Ze zahraniční literatury bych uvedla Franka Bajohra, který ve své příkladové studii *The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study* nastínil profily arizátorů na příkladové studii o Hamburku. Velmi zdařilá publikace probírající arizaci ze všech možných úhlů v závislosti místa děje na Třetí říši, je kniha *Robbery and Restitution: The Conflict Over Jewish Property in Europe* od Martina Deana a kolektiv, která vyšla v roce 2007. Za zmínku stojí i Dirk van Laak se svojí prací „*Arisierung*“ und *Judenpolitik im ‚Dritten Reich‘*, ve které velmi dobře popsal etymologii slova „*Arisierung*“ a jeho celkové použití v tehdejší společnosti.

Z domácích publikací bych předně vyzdvihla knihu *Arizace a Arizátoři* od autorů Kuby a Jančíka. Kniha představuje jedinečné dílo na českém trhu a je ojedinělou publikací, která je svým obsahem zaměřena pouze na arizaci v Protektorátu Čechy a Morava. Podtitul knihy zní *Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-1945)*, a jak již název napovídá, autoři se zabývali arizačními úvěry, které byly uzavřeny na území Protektorátu Čechy a Morava. Díky jedinečným informacím jde na základě těchto materiálů zhotovit profil arizátorů v protektorátu. Ačkoliv Jančík s Kubou přejímají rozdělení arizátorů podle již zmíněného Franka Bajohra, nacházejí v protektorátu

určitá specifika, která rozvádějí. Připomeňme, že velmi zdařilou stat' napsal Miroslav Kárný ve své knize „*Konečné řešení*“ již na začátku 90. let 20. století. Také ve své knize *Zákonné bezprávi* se Helena Petrův zabývá arizací, ovšem při jejím čtení čtenář velmi záhy zjišťuje, že tato část je velmi podobná té od Miroslava Kárného.

Další stěžejní publikací, ze které jsem čerpala, byla kniha *Olomouc rabína Bertholda Oppenheima*, kterou vypracoval Zdeněk Milotík s kolektivem. Kniha je dle mého názoru velmi tématicky obsáhlá. Pojednává o počátku dějin židovské komunity v Olomouci a zabývá se arizací majetku v Olomouci, také se částečně kryje s knihou *Židovská obec v Olomouci* od autorů Klenovský a Papoušek. Nicméně publikace je velmi zdařilá a dokonce zahrnuje i svědecké výpovědi, které podtrhují život a utrpení židovské komunity v Olomouci. Další významnou prací je stat' Josefa Bartoše o arizaci v Olomouci, která je uveřejněna na internetových stránkách židovské náboženské obce Olomouc a posloužila mi jako velmi dobrý odrazový můstek.

Ve své práci jsem čerpala také z velkého množství internetových zdrojů. Osvědčila se mi práce se stránkami Yad Vashemu, kde jsem hlavně využila *Centrální databázi obětí šoa*. Je to jedinečný projekt, který často pouze na základě jména vyhledá další osud dotyčného. Databáze propojuje doložená svědectví přeživších, Osvětimský seznam mrtvých,³ a Terezínskou knihu, což celkově ulehčuje hledání. Také odborné články uveřejněné na tomto serveru vztahující se k druhé světové válce byly velmi podnětné.

---

³ Auschwitz Death Register

1. Židovská komunita v Olomouci

1.1. Židovská komunita v Olomouci ve středověku

Počátky židovského osídlení v Českých zemích můžeme vystopovat do 10. století⁴, ne jinak tomu bylo i na Olomoucku. Ještě před lokací města Olomouc byla jedna z původních osad vedle sv. Michala, sv. Blažeje a sv. Mořice, také osada židovská, kterou je možno podle pramenů lokalizovat na severním Michalském svahu neboli Juliova vrchu.⁵ Zdejší ulice byla přejmenována na Židovskou (platea judeorum). Předpokládá se, že do roku 1454 stávaly na této ulici (dnešní Univerzitní ulice) na dvě desítky domů i se školou a středověkou synagogou.⁶ Vstup do středověkého ghetta zajišťovaly tři brány, z nichž dvě již zmizely. Třetí brána se jmenovala Židovská a nacházela se v městských hradbách. Původní věžová hmotat této brány dodnes přiléhá k dvorní části bývalého jezuitského konviktu. Mezi významné hmotné prameny o židovské olomoucké komunitě ve středověku patří bezesporu i středověký židovský náhrobek s hebrejským textem, jenž byl později přetesan na střílnu a druhotně zasazen do hradeb.⁷

Nejen hmotné prameny vypovídají o středověké židovské komunitě na území dnešního Olomouce. Dochovaly se i písemné zdroje. Po sporné zprávě Goldy Wolného, která uvádí, že Židé žili v Olomouci roztroušeni mezi křesťany již kolem roku 1060,⁸ se o židovské komunitě dozvídáme také od rabína Isaaka ben Dorbola, který ve svém cestopise přibližně z roku 1140 zmiňuje židovskou kupeckou komunitu žijící ve městě Almijz (či Olmijz).⁹ Další písemné prameny pocházejí z 13. století. Po spojení starších osad mezi lety 1239–1246 bylo založeno královské město. Na výstavbě městského opevnění se měli podílet podle privilegia krále Rudolfa Habsburského z 20. září 1278 nejenom měšťané, ale také Židé žijící v nově vzniklé

---

⁴ Nejspolehlivější svědectví od židovského kupce a diplomata Ibrahima ibn Jakuba z roku 996 n.l. Česká televize [online]. 2007[cit. 2012–06-19]. Historický magazín – Historie Židů v českých zemích. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095687448-historicky-magazin/207452801280006/>

⁵ Jaroslav KLENOVSKÝ - Miroslav PAPOUŠEK, Židovská obec v Olomouci, Olomouc, 1997-98. s. 12.

⁶ Tamtéž

⁷ J. KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, Židovská obec v Olomouci, s. 12.

⁸ Kníže Vratislav II jim ovšem nařídil, že příště mají žít pospolu a přikázal jim místo na předměstí Bělidla, kde opravdu stála Židovská čili Bernardinská brána.

⁹ KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, Židovská obec v Olomouci, s. 12.

Jiný zdroj (Zdeněk MELOTÍK a kol. Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, Olomouc 2005, s. 8.) všem uvádí, že před polovinou 11. století.

Olomouci.¹⁰ V roce 1311 obyvatelstvo Olomouce vítalo společně s Židy nově zvoleného českého krále Jana Lucemburského na své korunovační jízdě Moravou. Význam města Olomouce na Moravě může dokládat i fakt, že Jan Lucemburský navštívil nejprve Olomouc a teprve potom Brno.¹¹ Podle rabína Oppenheima je nejzajímavějším dokumentem seznam Židů z let 1413-1420, který je uložen v olomouckém městském archivu. Seznam mimo jiné dává nahlédnout mezi hospodářsky slabší vrstvu obyvatel a jejich úvěrové poměry.¹²

Slibně se vyvíjející židovskou komunitu, nejen na Olomoucku, ale i ve všech královských městech Českých zemí, ovlivnilo působení františkánského mnicha Jana Kapistrana. Ačkoliv cílem tohoto vášnivého kazatele se stali především husité, zahrnul do svých projevů silné antijudaistické myšlenky.¹³ Nejenom na základě těchto kázání, ale také vzhledem ke vzájemným sympatiím mezi husity a Židy,¹⁴ vypověděl český král Ladislav Pohrobek listinou z 22. července 1454 židovské komunity ze všech královských měst. I když městu Olomouci posléze daroval jejich domy, synagogy i hřbitovy, zavázali se napříště měšťané platit králi židovskou daň, která se skládala ze 40 kop grošů ročně.¹⁵ Předpokládá se, že na místě středověké olomoucké synagogy stojí dnes kaple Božího těla.¹⁶

Vykázaní Židé odešli do přilehlých poddanských měst a vesnic, na které se toto nařízení nevztahovalo. V té době vznikly významné komunity v Prostějově, Úsově, Lošticích a Holešově, kde se židovská komunita udržela kontinuálně až do druhé světové války.

---

¹⁰KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, Židovská obec v Olomouci, s. 3.

¹¹ Encyklopedie dějin města Brna [online]. 2009. [cit. 2012-07-17]. Jan Lucemburský v Brně. Dostupné z WWW: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=2146.

¹² Zdeněk MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, Olomouc 2005, s. 8.

¹³Počátky františkánské observace 3. [online]2011. [cit. 2012-07-20]. Jan Kapistrán. Dostupné z WWW: <http://www.frantiskanstvi.cz/Regalat-observ/Observance%203.pdf>.

¹⁴ Toulání se slovy – blog Věry Tydlitátové[online]. 2012[cit. 2012-06-20]. Antisemitismus v českých zemích I. Dostupné z WWW: <http://vera-tydlitova.eblog.cz/antisemitismus-v-ceskych-zemich-i>

¹⁵ KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, Židovská obec v Olomouci, s. 3.

¹⁶Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s 8.

1.2. Židovská komunita v Olomouci v novověku

Po dlouhá čtyři staletí měli Židé zakázaný vstup do města. V době tzv. úředního antisemitismu, který vyvrcholil za vlády Karla VI. (1711 – 1740) a jeho dcery Marie Terezie, byla přijata nová zásadní protižidovská opatření. Podle výnosů z let 1726 a 1727 byl na počet Židů v zemi uvalen numerus clausus. Také byl vydán tzv. familiantský zákon omezující právo sňatku na prvorozeného syna. Tento zákon byl platný až do roku 1849.¹⁷ Marie Terezie pokračovala v protižidovské politice svého otce a roku 1745 potvrdila zákaz pobytu Židů v Olomouci. Pro jednorázový vstup do města na trhy museli Židé platit vysoké osobní poplatky (tzv. Leibmaut). Také měli povoleno v určitých dnech přebývat na předměstích, především na předměstí v Bělidlech. Po nástupu syna Marie Terezie Josefa II., který sympatizoval s moderními intelektuálními evropskými kruhy, se situace v zemi změnila k lepšímu. Ačkoliv se Toleranční patent z roku 1781 úplně nevztahoval na Židy, nýbrž upravoval postavení křesťanských denominací a ilegálních protestantů, dočkala se židovská komunita v Českých zemích zrušení, anebo alespoň zmírnění dříve platných omezení, a také jim byla přidělena některá práva. Nejradikálnější reformou měl být Řád pro Židy (Judenordnung) z roku 1789, který měl zrovnoprávnit Židy s ostatními poddanými. Ačkoliv byl tento zákon vydán, nevešel nikdy v platnost.¹⁸ V Olomouci můžeme toto uvolnění vidět i na praktickém životě židovské komunity. Mezi léty 1792 až 1861 byla zmíněna židovská veřejná vývařovna, jejímž nájemcem byl kuchař Lazar Flamm, a také od počátku 19. století stála v těchto místech soukromá modlitebna.

Po revolučním roce 1848 se zcela změnil život židovských komunit v Českých zemích. Ačkoliv plná práva byla přiznána Židům až v Prosincové ústavě z roku 1867, už na konci 50. let 19. století došlo k odstranění téměř všech protižidovských opatření. Po zrušení patrimoniální správy roku 1848 se Olomouc stala sídlem okresního hejtmanství.¹⁹ Prvnímu, komu se podařilo prolomit příkaz platný do roku 1848 trvale se usadit v tehdejší královské hlavní město

---

¹⁷ Toulání se slovy – blog Věry Tydlitátové[online]. 2012[cit. 2012-07-20]. Antisemitismus v českých zemích II. Dostupné z WWW: <http://vera-tydlitativa.eblog.cz/antisemitismus-v-ceskych-zemich-ii>

¹⁸ Toulání se slovy – blog Věry Tydlitátové[online]. 2012[cit. 2012-07-20]. Antisemitismus v českých zemích II. Dostupné z WWW: <http://vera-tydlitativa.eblog.cz/antisemitismus-v-ceskych-zemich-ii>

¹⁹ Historický místopis Moravy a Slezska, sv. 3, Ostrava 1972, s. 27.

Olomouci, byl Leopold Hamburger, obchodník s obilím z nedalekého Prostějova.²⁰ Město Olomouc dostalo roku 1850 vlastní status na úrovni okresního úřadu a tento stav trval až do roku 1949.²¹ Nejvíce se zrušení patrimoniální správy projevilo v pohybu obyvatelstva. Ze sčítání lidu vyplývá, že zatímco v roce 1869 žilo v Olomouci - město 15 229 obyvatel a v Olomouci - venkov 47 711 osob, již o 11 let později toto číslo stoupl v Olomouci - město na 20 176 a v Olomouci - venkov na 47 711.²² Jiný zdroj uvádí, že zatímco v roce 1857 žilo v Olomouci pouze 72 obyvatel židovského vyznání, vzrostl tento počet v roce 1869 na 747 a v roce 1880 se číslo vyšplhalo na 1306.²³ Tento nárůst následoval i v roce 1900 a počet obyvatel jenom ve městě Olomouc činilo 21 707. Z toho počtu se k české národnosti přihlásilo 6 798, k německé 13 982 a k jiné 488 osob. Pokud porovnáme náboženské složení, dojdeme k číslům 19 617 pro katolíky, 319 pro evangelíky, 1676 osob židovského vyznání a 95 jiného.²⁴

Z těchto čísel můžeme usuzovat, že část osob židovského vyznání se cítila být převážně německé národnosti. V českých zemích nebyl tento trend neobvyklý, protože vzhledem ke skutečnosti, že reformy Josefa II. přikazovaly Židům chodit do německých škol, přijmout německé příjmení či vést úřední knihy v němčině. Dokonce i zkouška na rabína byla podmíněna znalostí němčiny. Uvádí se, že v první polovině 19. století drtivá většina Židů mluvila německy a nebo tzv. Judendeutsch (němčina obohacená o židovské výrazy). Další orientace židovské inteligence na německou kulturu se dá spatřovat i ve vlivu haskaly přicházející z Berlína, případně ve skutečnosti,²⁵ že zatímco venkov byl převážně český, německý potenciál se soustřeďoval ve městech. Českožidovské asimilační hnutí tedy bylo poněkud slabší v německé Olomouci.²⁶

Olomoučtí Židé se hojně účastnili společenského života města a byli jeho nedílnou součástí. Také v roce 1872 byl založen žurnalistou a starostovým poradcem Jakobem Ebenem týdeník *Das deutsche Volksblatt für Mähren*. Tento týdeník se

---

²⁰ KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, *Židovská obec v Olomouci*, s. 28.

²¹ *Historický místopis Moravy a Slezska*, s. 27.

²² *Tamtéž*, s. 30.

²³ KLENOVSKÝ – M. PAPOUŠEK, *Židovská obec v Olomouci*, s. 8.

²⁴ *Historický místopis Moravy a Slezska*, sv. 3, s. 27.

²⁵ Česká televize [online]. 13.2. 2007 [cit. 2012-06-06]. Příběh českých Židů v posledních století. Dostupné z WWW: www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-ct24/osobnosti-na-ct24/7045-pribeh-ceskych-zidu-v-poslednich-staletich/

²⁶ Z. MELOTÍK a kol., *Olomouc rabína Bertholda Oppenheima*, s. 10.

později přejmenoval na *Mährisches Tagblatt* a stal se oficiálním listem radnice.²⁷ S rozvojem židovské olomoucké komunity se zvyšoval nárok i na život spolků. Jako první spolek bylo založeno v roce 1861 pohřební bratrstvo Chevra Kadiša. O čtyři roky později, v roce 1865, došlo ke zrodu židovského náboženského spolku, tzv. Kulturverein, do jehož čela stanul Leopold Hamburger.²⁸ Spolek musel čelit mnoha administrativním překážkám, protože podle tehdy stále platných josefínských norem patřili členové tohoto spolku k různým venkovským obcím, a tudíž spolek nesměl vést matriky a sňatky musely být potvrzovány v Prostějově. Kvůli těmto omezením ukončil spolek v roce 1891 svoji činnost a na základě zákona z roku 1890, který nově charakterizoval pravomoci náboženských obcí a samosprávy židovských obcí, byla založena náboženská obec neboli tzv. Cultusgemeid. Do čela jejího prozatímního výboru byl zvolen Eduard Hamburger, který v roce 1894 přijal stanovy obce.²⁹ Ačkoliv stanovy obce byly akceptovány až 3 roky po jejím založení, k jmenování prvního olomouckého rabína došlo téhož roku, kdy byla obec založena. Stal se jím listopadu roku 1892 PhDr. Berthold Oppenheim. Do té doby zastával stejnou funkci ve vesnici Miroslav.³⁰ Nový rabín se dokonale sžil se „svou“ židovskou obcí, dokonce se věnoval historii Židů v Olomouci. Stal se veleváženým občanem města Olomouce, který zastával svůj úřad až do nacistické okupace v roce 1939. Také se stal iniciátorem stavby nové synagogy.

Na konci 19. století došlo k založení i sekulárních spolků. V roce 1893 to byl ženský dobročinný spolek na podporu chudých rodin a o šest let později vznikl z iniciativy člena městské rady Sigmunda Zweiga spolek Freitischverein, který měl na starosti přípravu stravy pro chudé studenty. Nejen v Ostravě, ale také v Olomouci našly odezvu sionistické myšlenky a v roce 1897 vznikl v Olomouci pod vedením Wilhelma Spitzera spolek Zion, k němuž se přidružovaly i jiné aktivní spolky – tělocvičný spolek Makabi nebo turistický svaz Modrobílí.

---

²⁷ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 10.

²⁸ Tamtéž, s. 11.

„Jeho prvním předsedou se stal obchodník Herrmann Zweig, U zrodu spolku stála také jiná významná osobnost olomouckého kraje – MUDr. Adolf Brecher, který se zapsal do literárního světa nejen jako lyrický básník, ale také jako překladatel Vrchlického do německého jazyka.“

²⁹ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheim, s. 14.

³⁰ Kehila Olomouc [online] citováno [2012-07-06] . PhDr Berthold Oppenheim. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/1739/phdr-berthold-oppenheim/>

1.3. Židovská komunita v Olomouci za první republiky

Po zrodu Československa v roce 1918 se snahy o snížení německého vlivu projeví i ve městě Olomouci. V roce 1919 byly k městu připojeny předměstí (městské části) Bělidla, Černovír, Hejčín, Hodolany – Rolsberk, Chvalkovice, Lazce, Neředín, Nová Ulice, Nové sady, Nový svět, Pavlovičky, Povel a Řepčín a vznikla tzv. Velká Olomouc. Rozloha města čítala v roce 1900 pouhých 300 ha, připojením zmíněných lokací se zvýšila na 4053 ha měřených v roce 1921.³¹ Nyní v Olomouci – městě tvořili Češi národnostní většinu.

První sčítání lidu, které se uskutečnilo 15. února 1921, vneslo určité novum do zaběhnuté tradice z dob habsburské monarchie. Na základě nového zákona č. 256/1920 Sb. přijatého 8. dubna 1920 mělo být provedeno sčítání, které by podporovalo právo na vznik Československa. Proto došlo ke změně, na jejímž základě se místo „obcovací řeči“ zjišťovala řeč mateřská, jelikož „národnosti jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk“.³² Tímto opatřením se mělo zamezit zmatení při použití termínu „obcovací řeč“, jenž by nahrával němčině. „Odkaz přiznání národnosti podle „kmenové příslušnosti“ navíc umožnil, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo Cikáni i když nemluvily hebrejsky nebo romsky“.³³ (Poněvadž přihlášením se k židovské národnosti mohlo dojít k oslabení německé či maďarské pozice ve státě, nebyla proto po bouřlivé diskusi vyžadována znalost jidiš nebo hebrejštiny a mohli se k ní přihlásit Židé mluvící německy či maďarsky.³⁴ Ačkoliv se při sčítání neuváděla československá řeč, jenž by odpovídala oficiální československé národnosti, bylo možno zjistit počet obyvatel české a slovenské národnosti odděleně. Další důležitá změna se udála i při sčítání a určování náboženství. Nejenže občané měli možnost se charakterizovat jako bezvěrci, také zřízení československé církve v roce 1919 znamenalo úbytek v katolickém táboře. K nově vzniklé církvi se přihlásilo 13 617 věřících.

---

³¹ Historický místopis Moravy a Slezska, sv. 3, s. 30.

³² Český statistický úřad [online] citováno [2012-04-04]. Statistika od historie po současnost. Dostupné z

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/\\$File/historie_csu.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/$File/historie_csu.pdf)

³³ Český statistický úřad [online] citováno [2012-04-04]. Statistika od historie po současnost. Dostupné z

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/\\$File/historie_csu.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/$File/historie_csu.pdf)

³⁴ Světлана DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, Olomouc 2004, s. 15.

Vytvoření tzv. Velké Olomouce se v duchu počestřování městu vyplatilo. Zatímco v roce 1910 se k české národnosti přihlásilo 8 030 občanů, k německé to bylo 13 253 obyvatel. Poměr sil se po sloučení poněkud poupravil připojením venkovských částí, kde převládalo české obyvatelstvo. To mělo za následek, že v roce 1921 uvedlo 39 213 osob za svůj mateřský jazyk češtinu, kdežto u německého jazyka počet jeho rodilých mluvčích klesl na 15 818. Jak je již výše uvedeno, v roce 1921 se Židé mohli poprvé přihlásit k židovství nejen ve smyslu náboženském, ale i nacionálním. Pocit sounáležitosti s židovstvím byl posílen sionistickou myšlenkou, která byla mezi olomouckými Židy velmi rozšířena a umocněna olomouckými sionistickými spolky. K sionistickému myšlení dokonce tíhli i Židé hlásící se k německé národnosti.³⁵

Ačkoliv z Historického místopisu Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960 nemůžeme přesně vyvodit, kolik osob se přihlásilo pouze v Olomouci – městě k židovské národnosti, s určitostí můžeme říct, že ze židovského náboženství se v Olomouci - městě vyznalo 2077 a na olomouckém venkově 18 obyvatel. Podle jiného zdroje se v roce 1921 v celé olomoucké župě přihlásilo k židovské národnosti 2465 osob.³⁶ Také nesmíme zapomínat, že často se osoby hlásící se k židovské víře přihlásily k národnosti české či německé. Otázka, zda-li existuje židovství z pohledu nacionálního, rozdělovala Židy do dvou táborů–sionisty a asimilanty.³⁷

V případě olomouckého prostředí byla míra asimilace vysoká. Jeden z pamětníků uvádí, že jeho rodiče se přiklonili k české národnosti, protože se v Československu mluvilo česky a protože Čechoslováci tvořili v novém státě většinu, chtěli se totálně asimilovat a připojit se k většině.³⁸ Podle Michala Frankla bylo česko-židovské hnutí „takový konglomerát spolků a časopisů, který se začal vyvíjet organizačně od sedmdesátých let 19. století a který si kladl za cíl podporovat češtinu mezi Židy v českých zemích, podporovat její užívání v náboženském životě

---

³⁵ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 28.

³⁶ Český statistický úřad [online] citováno [2012-04-04]. Národnost československých státních příslušníků podle žup. Dostupné z WWW: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/8BE4678613181F2AC1256E66004C77DD/\\$File/tab3_21.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/8BE4678613181F2AC1256E66004C77DD/$File/tab3_21.pdf)

³⁷ S. DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, s. 15.

³⁸ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 22.

a v židovských náboženských obcích. A také se ale do jisté míry snažil přivést Židy do tábora českých nacionalistů a často docela úspěšně“.³⁹

Na druhou stranu se také osoby židovského vyznání hlásily k německé národnosti a v Olomouci jich nebylo rozhodně málo. Olomoucký rodák a pamětník Zwi Batschi dokonce popisuje, že „Židovsko – německá spolupráce byla pro nás cosi jako přírodní fakt, my jsme se do ní narodili, patřila k tomu, co bylo všeobecně sdíleno. V Olomouci našlo německo – židovské soužití výraz i v tom, čemu jsme říkali Bummel, tedy – korzo. Byla v olomouci dvě [.....] Těžké to měli jen ti, kteří měli rádi děvčata nebo kluky z jiného národa a nemohli s nimi chodit po promenádě. My, židovská mládež z německých škol, jsme až do poloviny třicátých let chodili na promenádu s německými spolužáky.“⁴⁰ Po válce ovšem přistupovaly československé úřady k německy mluvícím Židům stejně jako k ostatním Němcům. Část se jich vrátila se svými jednotkami ze západu nebo z východu a někteří dokonce prošli koncentračními tábory, přesto museli být označeni na rameni bílou páskou a byli neprávem zahrnuti do odsunu.⁴¹ Celkový počet takto postižených Židů se odhaduje na 1000 až 2000 osob. „Teprve v září 1946 byla vydána směrnice ministerstva vnitra, podle které byly osoby "židovského původu" z transferů vyňaty.“⁴²

Ovšem jaká byla olomoucká židovská náboženská obec⁴³ nehledě na národnostní otázku? V každém případě patřila židovská obec mezi ty různorodější. Zwi Batschi dále uvádí, že členové patřili většinou ke střednímu hospodářskému stavu. Byli ovšem i Židé bohatí, tak i chudí, kteří uprchli z Haliče a z Podkarpatské Rusi.⁴⁴ Podle jiného olomouckého rodáka Petra Brocha byla olomoucká židovská obec „taková benevolentní, byla ráda, že má svoje členy, kteří platili příspěvky, že mohla pořádat různé setkání. A fungovala dobře“⁴⁵. Obec měla v roce 1930 2 198 členů a skládala se z převážně liberálních, neortodoxních rodin, které chodily do

---

³⁹ Český rozhlas [online] citováno [2012-04-04]. Jsme antisemité? Jakou roli hrál antisemitismus Dostupné z WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/otazniky/jsme-antisemite-jakou-rolu-hral-antisemitismus-v-nedavne-ceske-a-slovenske-historii>

⁴⁰ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s.65.

⁴¹ Český rozhlas. [online] citováno [2012-04-04]. Odsun němců z Československa. Dostupné z WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/odsun-nemcu-z-ceskoslovenska-ii>

⁴² Tamtéž.

⁴³ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 29.

„Olomoucká obec sdružovala vyznavače židovského náboženství v obvodu města a soudního okresu Olomouc, dále k ní náleželi obyvatelé ze soudních okresů Šternberk a Dvorce na Moravě. Také rabín Oppenheim od 30. Let zastával rabínskou funkci v Lošticích. Obec byla financována povinnými příspěvky všech členů.“

⁴⁴ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 30.

⁴⁵ Tamtéž, s. 34.

synagogy jen na velké svátky. Rodiny, kde se dodržovaly veškeré svátky a které by vedly košer domácnost, byly spíše vzácností. Obvyklejší byly ty, které měly na Vánoce doma stromeček.⁴⁶ Jak je již dříve uvedeno, v čele náboženské obce stál mezi lety 1892 – 1939 inteligentní a vzdělaný muž PhDr. Berthold Oppenheim. Ten se kromě náboženských povinností dále věnoval vyučování hebrejštiny a psal o dějinách zdejší náboženské komunity.⁴⁷ Důležitou roli sehrála obec i ve výuce mojíšského náboženství, hebrejštiny a ivritu. Před osudným 15. březnem 1939 se na místech kantorů židovské náboženské obce objevila jména jako Karel Schlesinger, Arnold Stössler nebo Waldmann.⁴⁸

Rodiče mohli poslat své děti do škol s ohledem k národnostnímu příklonu. Výběr měli veliký. V rozmezí let 1918 – 1938 se ve městě nacházelo šest obecných škol německých a tři německé měšťanky. V roce 1937 existovalo 24 českých obecných škol (3 chlapecké, 3 dívčí, 12 smíšených a 4 soukromé), 12 českých měšťanek a od roku 1920 byla k nalezení v Olomouci i pomocná škola. Nejstarší střední školou v Olomouci bylo německé gymnázium a německá reálka. Slovanské gymnázium se stalo první českou školou ve městě vůbec (od 1867).⁴⁹

Židovská komunita také pěstovala bohatý spolkový život. V Olomouci působilo za první republiky pohřební bratrstvo Chevra kadiša, Kultovní spolek, Ženský spolek, Židovský spolek pro bezplatné stravování, Židovský pomocný spolek, Makabi, místní pobočka organizace WIZO, spolek Volného stolu, Sionistický pracovní výbor a Hicem. Na základě vzpomínek pamětníků lze mezi spolky zařadit Poale Zion a Jüdischer Frauenverein. O spolcích orientovaných německy se nedochovaly žádné písemné prameny.⁵⁰

Z výčtu spolků je patrné, že sionismus našel v Olomouci úrodnou půdu. Především mezi mládeží byl oblíben Makabi hacair, který, jak už je zvykem u cvičících spolků, podporoval národního ducha. A právě tento spolek se stal místem, kde se mladí poprvé dozvěděli o možnosti vycestování do Palestiny. Mezi další spolky, které byly sionisticky orientovány, patřil studentský spolek Geulah, WIZO, Techelet-Lavan, Sionistický pracovní výbor a např. Poale Zion. Posledně jmenovaný spolek se zúčastňoval i místních voleb. Na zachovalých kandidátních listinách se

---

⁴⁶ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 28.

⁴⁷ Tamtéž, s. 29.

⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

⁴⁹ Historický místopis Moravy a Slezska, sv. 3, s. 49.

⁵⁰ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 27.

objevuje Wirtschaftspartei, Svaz Čechů Židů v Československu republice, Strana sionistická (za níž kandidoval Dr. Ludvík Messner), Strana nepolitická náboženská a již zmíněná Poale Zion, jejíž celý název byl Spojené strany socialistické Poale Zion. Právě tato strana měla největší příklon ke komunismu, a proto došlo k pozastavení její činnosti.⁵¹ Náboženská židovská obec se také angažovala v celonárodních, a dokonce v mezinárodních projektech. Ze soukromé korespondence se dovídáme, jak obec podporovala sionistické hnutí a jak došlo k organizování výběru příspěvků na nákup půdy v Palestině. Obec také pořádala prázdninové pobyty pro židovské děti z Podkarpatské Rusi.⁵²

Pamětnice Edita Šťastná, jejíž dědeček byl Ignaz Kohn, šámes (správce) olomoucké synagogy, popisuje všední život tehdejší náboženské obce: „Přistěhovali jsme se do Olomouce, když mně byly čtyři roky, v roce 1928. Dědeček, který byl šámesem olomoucké synagogy, už tu bydlel dřív. Dům židovské náboženské obce měl dva byty v prvním patře a dva dole. Nahoře bydlel rabín Oppenheim a kantor Schlesinger, dole šámes, tedy dědeček, a celá naše rodina. Naproti domovník, který nebyl Žid.[.....] Doktor Oppenheim i jeho paní byli moc hodní lidé. Jejich manželství bylo bezdětné. Rabín také učil náboženství na gymnáziu, tam kde je dnes Přírodovědecká fakulta. Nás, co jsme chodili do měšťanky, učila náboženství Rachel Händelová. Mám od ní zápis do památníku. Kromě rabína vedli bohoslužbu dva kantoři, kteří se střídali ve zpěvu. Jeden kantor působil i jako šojchet: zabíjel kuřata, husy, kůzlatka.... Zvířata pak zabíjel ten kantor. O tuhle službu byl velký zájem, lidé chtěli, aby zvíře bylo aspoň košer zabité, i když ortodoxních, kteří by úplně všechno dodržovali, v Olomouci moc nebylo.[.....]O sobotách lidí nebylo tolik a přicházeli hlavně muži, takže bohoslužby se konaly v malé modlitebně, v hlavní synagoze jen o velkých svátcích. Plno bylo na Roš ha-šana, Jom Kippur, Purim, na Pesach.[.....]My, židovské děti, jsme nemusely o židovských svátcích chodit do školy.⁵³ To mně spolužačky vždycky záviděly: „Ty se máš, že nemusíš zítra do školy!“ No to víte, mládež, byli jsme více před synagogou než v synagoze. No a o křesťanských svátcích jsme měli samozřejmě volno taky.“⁵⁴

Výše uvedený citát nám podhaluje kouzlo každodennosti předválečné Olomouce. Popis událostí zdánlivě nepřipomíná období, které vyústilo v druhou

---

⁵¹ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 29.

⁵² Tamtéž, s. 30.

⁵³ Ale nemusely chodit v soboty do vyučování jako ostatní děti.

⁵⁴ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 23- 26.

světovou válku. Přestože i v Olomouci působily fašistické jednotky a čas od času došlo k protižidovskému incidentu⁵⁵, setkávali se místní Židé spíše s antijudaismem než s antisemitismem. Tuto skutečnost také potvrzuje předmluva překladatele Miloše Matuly k protižidovsky orientované knize *Židovství a křesťanská otázka* od Solovjeva z roku 1939. Dozvídáme se, že místní katoličtí představitelé navrhovali řešení v přijetí Ježíše Krista, které nebylo podmíněno rasou, ale náboženstvím.⁵⁶ Nejlepší ilustrací tohoto postoje je výpověď pamětnice, která uvádí: „V té době jsem nepocítila antisemitismus, myslím, že jsem měla tu zkušenost, kterou zažilo každé židovské dítě. Olomouc byla římskokatolická, a že mi řekli: Vy jste sice zabili Ježíše, ale my si budeme přesto s tebou hrát, my tě máme rádi.“⁵⁷

Nicméně nově založená republika musela čelit protižidovským nepokojům, které se rozšířily mezi lidem. Společnost spatřovala v chudých Židech prchajících z Haliče před pogromy příčinu jejich nedostatku, ve kterém se nově vzniklý stát ocitl. Vina se postupně rozšířila na celé židovstvo. Mezi lety 1918 – 1919 (ojediněle i v roce 1920) docházelo na mnoha místech k drancování židovských obchodů, skladišť, továren a ojediněle se stávaly terčem i soukromé byty.⁵⁸ Tyto antisemitské nálady byly především podporovány agrárním a klerikálním tiskem (Venkov, Večer, Čech, Mír aj.). Židé byli nařknuti ze starých stereotypů,⁵⁹ které stály v protikladu k nově zřízené republice a ba co víc, mohly ohrozit její zájmy. Ačkoliv se prvorepubliková vláda v čele s Tomášem G. Masarykem a Kramářem snažila vystupovat proti antisemitickým náladám hlavně kvůli obavě z mezinárodní odezvy, proběhly v roce 1919 série demonstrací tzv. Husitských žen, které byly doprovázeny antisemitickou kampaní v Národních listech. Jejich hlavní vůdkyní se stala Božena Víková-Kunětická,⁶⁰ autorka článku *Otázka rasy* a odpůrkyně Masaryka. Ve svém článku odsoudila asimilaci Židů a označila ji za záhubu hostitelské společnosti.⁶¹ Reakce na nástup nacistů k moci v roce 1933 potvrzuje přítomnost tohoto fenoménu

---

⁵⁵ . MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 23- 26.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, 24s.

⁵⁸ S. DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, s.13.

⁵⁹ Například Žid – lichvář, Žid-podvodník aj.

⁶⁰ Český rozhlas. [online] 2012. citováno [2012-06-05]. Božena Víková-Kunětická. Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskyatlas/_zprava/bozena-vikovakuneticka--1034405 Roku 1912 se stala první ženskou českou političkou zvolenou do Českého zemského sněmu, byla první poslankyní i ve střední Evropě.

⁶¹ S. DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, s. 14.

v Československu.⁶² Kdyby úřad prezidenta nezastávala taková osobnost, jakou Masaryk bezesporu byl, mohla by celá situace dopadnout jinak. Někteří historikové se domnívají, že Masarykova osoba byla jedním z důvodů, proč byl prvorepublikový antisemitismus méně rozšířený a viditelný než v okolních státech.⁶³ Masaryk také otevřeně vystoupil proti českému fašismu dne 7. září 1926 v Prager Pragblatt. Stať se nazývala *Unterredung mit Masaryk* a sklídila mezi veřejností velký ohlas. V publikovaném rozhovoru mj. konstatoval: „Fašismus je anonymní společnost nespokojených a odmítnutých s omezeným ručením k výrobě politických báchorek a lupičských historek.“⁶⁴

Projevy antisemitismu byly tedy neodmyslitelně spjaty s pravicovým extremismem. Československá demokracie byla ohrožena hned několika směry. Nejnebezpečnější protistátní činnost vykazovaly některé německé strany v českém pohraničí, které pracovaly v zájmu nacistické ideologie a praxe. Největší a nejvýznamnější strana DNSAP dostala z Německa pokyny: „Čiňte všechny přípravy, abyste byli připraveni, až náš nejvyšší vůdce vydá příkaz sáhnout po zbraních za sjednocení.“⁶⁵

Druhou hrozbou se stal český fašismus, který byl v Československu přítomen již od roku 1922. V tomto roce také došlo k vystupňování českého nacionalismu. Podle Tomáše Pasáka měl český fašismus zpočátku mlhavý program. Byl výbojně nacionální a zaměřený nejen protiněmecky a proti „jiným cizákům“, ale brojil proti internacionalistickým socialistům a „národně vlašnému“ Hradu. Český fašismus byl prostoupen antisemitismem, honoroval pro vládu silné ruky a očistu státu. Na straně druhé nebyl ovšem tak militantní jako v sousedních státech.⁶⁶ Ačkoliv se v roce 1926 česká fašistická obec vzpamatovala z neúspěšného puče,⁶⁷ došlo ještě v tom samém roku ke splynutí všech fašistických organizací. Národní obec fašistická (dále jen NOF), jejímž programem mělo být nastolení fašistické ideologie v Československu, byla vytvořena po vzoru italských fašistů.⁶⁸ V roce 1931 schválila NOF desatero

---

⁶²Holocaust [online] 2012. citováno [2012-06-07]Antisemitismus za první republiky. Dostupné z WWW: www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/cz_1rep

⁶³ S. DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, s. 72.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ S. DRÁBKOVÁ, Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem, s. 105.

⁶⁶ Tomáš PASÁK, Český Fašismus a kolaborace. Praha 1999, s. 61.

⁶⁷ Gajda byl zatčen za údajnou přípravu puče dne 2.7. 1926 při sokolském sletu.

⁶⁸ Tamtéž, s. 68.

zásad, které poukazovaly na to, že „Žid je tvým hlavním nepřítelem škůdcem – vypověz mu proto boj.“ Tuto zásadu uvedli do praxe na koupališti v Černošicích u Prahy, kde v červenci vyvěsili nápis „Židovským psům a internacionalistům vstup zakázán.“ Když byl tento zákaz porušen, byl přistihnutý Žid kopán do břicha a zbit do krve.⁶⁹

Nástup hospodářské krize v Československu přispěl ke zvýšení sympatií veřejnosti s ideologií fašismu a nacismu. V roce 1930 vstoupila do politického života nová fašistická organizace Vlajka. Mezi organizátory byli především nacionalističtí studenti v čele s Janem Vrzálikem, posluchačem filozofické fakulty v Praze. Do roku 1933 podnikali členové a sympatizanti Vlajky výpady proti hakenkreuzlerům, neznamenovalo to však, že jim tato orientace vydržela. Ačkoliv ještě v roce 1931 časopis Vlajka přinesl článek, kde Hitler se svým generálním štábem v Mnichově ohrožuje světový mír, po jeho nástupu k moci ovšem obdivovali jeho rozhodnost, se kterou „v poměrně krátké době rozbil německou levici. Po nástupu Hitlera ovšem došlo ve Vlajce k zásadnímu obratu k nacizmu.“⁷⁰

Jak je vidět z následujícího případu, Hitlerův nástup k moci v sousední zemi bezprostředně inspiroval české fašisty k mnoha akcím. Na konci měsíce ledna uskutečnila skupina 70 příslušníků NOF za vedení nadporučíka v záloze Ladislava Kobsika útok pod krycím názvem „Gajda-granát“ na Svatoplukovu kasárnu 43. pěšího pluku v Židenicích u Brna. Útočníci se vyzbrojili vojenskými bodáky, noži a jen několika málo revolvery. Mezi vojáky a fašisty došlo k přestřelce, po níž zůstal jeden mrtvý útočník a druhý byl těžce zraněn. O pokusu o puč bylo uvědoměno zemské vojenské velitelství v Brně, které ve spolupráci s četnictvem akci zlikvidovalo.⁷¹

Také v pohraničí se začaly vztahy vyostřovat. DNSAP v době hospodářské krize stále nepokrytěji prosazovala koncepci odtržení českého pohraničí a jeho připojení k Německu. Netřeba dodávat, že DNSAP s radostí přivítala nástup Hitlera k moci. Samozřejmě toto jednání nezůstalo nepovšimnuto. DNSAP byla obviněna z ohrožení bezpečnosti republiky a její celistvosti a dne 4. října 1933 jí byla pozastavena činnost. Její představitel, ašský učitel tělocviku, Konrad Henlein založil novou stranu Sudetendeutsche Heimatsfront, která se orientovala na „spojení všech

⁶⁹ T. PASÁK, Český Fašismus a kolaborace, s. 118.

⁷⁰ Tamtéž, s. 134.

⁷¹ T. PASÁK, Český Fašismus a kolaborace, s. 120-121.

Němců v tomto státě, kteří uvědoměle stojí na půdě národního společenství a křesťanského názoru.⁷² Právě požadavek na připojení Sudet k Třetí říši a úmyslná neochota Henleinovců najít kompromis s československou vládou vedlo k podpisu Mnichovské dohody, která znamenala konec první Československé republiky.

Všechny popsané skutečnosti si ovšem protirečí se všeobecně přejímaným mýtem „o nadstandardních vztazích mezi Čechy a Židy, o tom, že ty vztahy byly vždycky dobré, o česko-židovské symbióze atd“.⁷³ Také zahraniční politika vůči uprchlíkům, zejména Židům, stála v rozporu s tímto hojně rozšířeným mýtem. Po nástupu nacistů k moci v roce 1933 prchali jejich odpůrci právě do Československa. Přestože se v Praze usídlilo exilové vedení německé sociální demokracie (SoPaDe) a kroky velkého množství předních levicových intelektuálů vedly právě do hlavního města Čechoslováků, existovaly dvě skupiny obyvatelstva, kterým se československé úřady snažily zabránit v pobytu – polští Židé⁷⁴ a komunisti.⁷⁵ Pravidla pro prohlášení a povolování pobytu byly sjednoceny zákonem o pobytu cizinců z března roku 1935.⁷⁶ Podle něj se „cizinec starší 14 roků, který se na území republiky československé hodlá zdržeti déle než 2 měsíce, nebo se již zdržuje po dobu 2 měsíců, je povinen žádati za povolení pobytu ve lhůtě stanovené vládním nařízením.“⁷⁷ Zákon byl doplněn zákonem 131/1936 Sb., který dával pravomoc armádě vykázat cizince nacházející se v nově vzniklém

---

⁷² T. PASÁK, Český Fašismus a kolaborace. s. 106.

⁷³ Český rozhlas[online] 2012. citováno [2012-06-07]. Jsme antisemité? Jakou roli hrál antisemitismus v nedávné české a slovenské historii. Dostupné z WWW: www.radio.cz/cz/rubrika/otazniky/jsme-antisemite-jakou-rol-i-hral-antisemitismus-v-nedavne-ceske-a-slovenske-historii

⁷⁴ „**Antisemitismus ve třicátých letech:** Nástup Pilsudského v roce 1926 přijali Židé s nadějí a pozitivně. Byl silnou osobností, zastával umírněné nacionalistické názory, byl federalista a nepřítel národních demokratů. Snažil se zabraňovat antižidovským projevům v Polsku. Hospodářská diskriminace však pokračovala a židovským organizacím nebyly poskytovány finanční podpory. Po roce 1929 se v souvislosti s krizí zvyšuje antisemitský tlak. Pilsudský byl pokládán za menší zlo než národní demokraté. Po roce 1935, kdy umírá Pilsudski, se stupňuje antisemitismus (kvůli krizi a nastupujícímu nacismu). Nacismus měl značný vliv hlavně na mladé národní demokraty, kteří byli stále pravicovější a antisemitštější. Už v roce 1934 se z národních demokratů vyčlenila skupina: Obóz Národno-Radykalny (ONR) vycházející z nacismu. Po Pilsudského smrti chyběla Polsku významná osobnost a rozšiřují se myšlenky antidemokratického konstitucionalismu. V roce 1936 vzniká nová politická organizace Obóz Zjednoczenia Narodowego. Židovský život v Polsku byl drasticky redukován a jediným východiskem byla emigrace.“

Národní knihovna České republiky. [online] 2003. citováno [2012-06-07]. Židé ve východní Evropě do roku 1939 (Rusko a Polsko). Dostupné z WWW. <http://www.nkp.cz/seminar/zide.htm>

⁷⁵ Michal FRANKL, Druhá republika a židovští uprchlíci. In: POJAR, Miloš, SOUKUPOVÁ, Blanka, ZÁHRADNÍKOVÁ, Marie. Židovská menšina za druhé republiky. s. 46.

⁷⁶ Tamtéž. s. 46.

⁷⁷ Digitální depozitář Poslanecké Sněmovny Parlamentu České republiky. [online] 2012. citováno [2012-06-08] Vládní návrh zákona o pobytu cizinců. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2848_00.htm

pohraničním pásu.⁷⁸ Situace uprchlíků se v druhé polovině 40. let přiosťvovala. Nejvýraznější událostí, která zhoršila stav věcí, byl Anschluss Rakouska v březnu 1938. Všechny evropské státy reagovaly víceméně stejně – uzavřely hranice. Ani Československo nebylo výjimkou. Po prvních zprávách o vstupu německé nacistické armády do Rakouska, nařídilo československé ministerstvo vnitra neprodyšně zavřít hranice.⁷⁹ Prezidentem Franklinem D. Roosveltem byla svolána konference 32 států do Evianu ve Francii. Zde měl být projednán problém stoupajícího počtu uprchlíků z Německa a Francie. Ve skutečnosti výsledky konference byly velkým zklamáním pro osoby, které byly v té době vystaveny nacistické perzekuci. Již během konference bylo více než zřejmé, že se státy distancují od dobrovolného příjmu nových uprchlíků.⁸⁰ Československo ovšem největší příliv obyvatel z pohraničí teprve čekal. Neslavný podpis Mnichovského diktátu 28. září 1938 vyvolal migrační vlnu přibližně 20 000 osob židovského původu pocházejících ze Sudet.⁸¹

---

⁷⁸ Jakub Končelík – Studijní materiály a texty k přednáškám dějin médií 1938-1989. [online] 2012. citováno [2012-06-08]. Zákon o obraně státu. Dostupné z WWW: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/>

⁷⁹ Michal FRANKL, Druhá republika a židovští uprchlíci. In: POJAR, Miloš, SOUKUPOVÁ, Blanka, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Židovská menšina za druhé republiky. s. 47

⁸⁰ Yad Vashem. [online] 2012. citováno [2012-06-08]. Evian Conference. Dostupné z WWW: http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206305.pdf

„During the conference, it became painfully obvious that no country was willing to volunteer anything. The British delegate claimed that Britain was already fully populated and suffering from unemployment, so it could take in no refugees. His only offer consisted of British territories in East Africa, which could take in small numbers of refugees. The French delegate declared that France had reached "the extreme point of saturation as regards admission of refugees." Myron C. Taylor, the American delegate, allowed that the United States would make the previously unfilled quota for Germans and Austrians available to these new refugees. Other countries claimed the Depression as their excuse for not accepting refugees. Only the Dominican Republic, a tiny country in the West Indies, volunteered to take in refugees—in exchange for huge amounts of money.“

⁸¹ M. KÁRNÝ a kol, Terezínské studie a dokumenty 1997. s. 34.

1.4. Postavení Židů v rámci Česko – Slovenska

*„Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
čí ruce ho rozpoutaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali.*

*Viděl jsem slzy v očích žen
Viděl jsem pěstě zaťaté
Počkejte málo málo jen
však vy nás poznáte“⁸²*

Ačkoliv úryvek se sbírky Torzo Naděje od Františka Halase je zatížen patosem a křivdou, vystihuje tehdejší náladu ve společnosti, která se podpisem Mnichovské dohody ocitá v krizi. Ještě v měsíci září panovaly naděje a i prezident Beneš také optimisticky předpokládal, že „po provedení mobilizace vydržíme každý útok velmi dlouho.“⁸³ Dodnes se spekuluje, zda-li jsme měli bránit naše hranice a osoba prezidenta Beneše je pro jeho rozhodnutí mnohdy vnímána rozpačitě. Podle Tomáše Haase je naše vnímání Mnichova ovlivněno dvěma legendami, které se staly součástí podpisu této dohody. Legendu první nazval Legenda o míru, kdy se mylně domníváme, že na slavném záběru, kdy Chamberlain schází z letadla, mává papírem a přitom pronáší slavnou větu: „I believe it is peace for our time.“, je Mnichovská dohoda. Chamberlain sice opravdu mává s dohodou, která byla podepsaná v Mnichově, ale není to dohoda o okleštění Československa. Tato dohoda byla sice uzavřena v Mnichově a rovněž podepsaná Velkou Británií, Francií a Německem, ale podepsané státy se v ní zavazovaly, že spory mezi sebou budou řešit jednáním a ne válkou. Druhá legenda se týká pocitu bezprecedentního ponížení Československa tím, že naši zástupci nebyli vpuštěni na jednání, museli čekat na chodbě a výsledek uzavření smlouvy jim byl pouze oznámen. Haas uvádí, že všechna tato fakta jsou pravdivá, že velvyslanec Mastný čekal na chodbě a celá situace byla pro české zástupce značně potupující. Ovšem dále uvádí, že to nebylo rozhodně bezprecedentní

⁸² František HALAS, Torzo Naděje.

⁸³ Jindřich DEJMEK – Martin LOUŽEK, Mnichov 1938, 70 let poté, Praha 2008, s. 76.
„Byly dvě mobilizace – a poč. 42 divizi, do zbraně povoláno více než 1,5 milionu mužů, armáda disponovala mj. 470 tanky a více než 1500 letouny různé hodnoty. pas opevnění, složený z 266 těžkých pevnostních objektů a téměř 10 tisíc pevnůstek menších“

chování, jednou totiž už náš velvyslanec na chodbě čekal. V té době byl ponechán ministr zahraničí Československé republiky Eduard Beneš na chodbě v paláci ve Švýcarském Locarnu v roce 1925, kde se také podepisovala dohoda o hranicích. Zatímco hranice Německa, Francie a Belgie byla neměnná, německá východní hranice s Československem a Polskem může být „předmětem změn“.⁸⁴ Na Benešovo potupné stání na chodbě se tenkrát zapomnělo.

Mnichovská dohoda hrála v nově vzniklém národě Čechoslováků tragickou roli. Poté, co nacistické Německo vzneslo své územní nároky, vystoupily se svými protičeskoslovenskými nároky také dva další sousední státy, Polsko a Maďarsko. Polsko požadovalo připojení Těšínska a zajištění zacházení s polskou menšinou jako s německou menšinou. Maďarsko vzneslo podobný návrh na území jižního Slovenska. Požadavky obou států byly vzaty v úvahu již při podpisu Mnichovské dohody. Představitelé čtyř podpisujících zemí připojili k Mnichovské dohodě dodatek, podle kterého „předsedové vlád čtyř mocností prohlašují, že problémy polských a maďarských menšin v Československu, nebudou-li do tří měsíců urovnány smlouvou mezi příslušnými vládami, budou tématem dalšího setkání předsedů vlád čtyř mocností zde přítomných.“⁸⁵ Tato tříměsíční lhůta ovšem znamenala rozhořčení v Polsku. Ještě v noci na 30. září předal československému ministru zahraničí polský vyslanec K. Papée nótu, ve které Polsko požadovalo „okamžité odstoupení těšínského i fryštáckého okresu, souhlas s jejich okupací v průběhu následujících deseti dnů a s plebiscitem na dalších sporných území“.⁸⁶ Poté co se Československo ujistilo, že Francie doporučuje přijmout polské požadavky, ultimátum přijalo.⁸⁷ Jelikož Maďarsko právem předpokládalo, že československá vláda by takové podobné druhé ultimatum zamítla, zvolilo jinou cestu ke svému cíli. Požadovalo, aby s ním Československo zahájilo přímé rozhovory. Ty započaly již 9. října a Maďaři patrně zvolili strategii nadsazování, protože po Československu žádali rozsáhlé území na jihu a to od linie Devín, Bratislava, Nitra, Tlmače, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelčava, Rožnava, Kočice, Trebišov a Pavlovce.⁸⁸

---

⁸⁴ J. DEJMEK – M. LOUŽEK, Mnichov 1938, 70 let poté, s. 42.

⁸⁵ Miloš POJAR - Blanka SOUKUPOVÁ – Marie ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, Praha 2007, s. 11.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

Polsko získalo území o rozloze 869 km² s celkovým počtem obyvatel 258 000.

⁸⁸ Tamtéž.

Československo bylo v důsledku vznesených územních nároků svých sousedů okleštěno celkem o 41 098 km² a 4 897 000 obyvatel z toho milion a čtvrt Čechů a Slováků.⁸⁹

Ztráta tak velkého území měla dopad i na zbývající území. Nejenže Československo ztratilo přirozenou hranici, která je tvořena pohořím a nově doplněna o obranný pás, který byl tvořen z 226 těžkých pevnostních objektů a téměř deseti tisíci pevnůstek menších, ztratilo i hospodářsky rozvinutou část země, jenž byla spojena s vyspělou železnicí, která teď náležela sousedním státům. Československo ztratilo Sudety, Těšínsko, Fryštácko a jižní Slovensko, došlo také změně ve struktuře státu. Dne 6. října 1938 došlo k uzavření tzv. Žilinské dohody,⁹⁰ která zaručovala Slovensku autonomii. Tato dohoda byla přijímána s nadšením bez ohledu na to, zdali se jednalo o příznivce Hlinkovy slovenské ľudové strany.⁹¹ Také Podkarpatské Rusi byla přidělena již dříve slíbená autonomie⁹² na základě ústavního zákona č. 328/1938 Sb. ze dne 22. listopadu 1938 a vládní vyhlášky ze dne 12. prosince 1938 č. 329/1938 Sb.⁹³ Tímto aktem byl dokonán rozvrat Československé republiky jako federace Čechů, Slováků a Rusínů, které byl změněn název na Česko-Slovensko.

Tímto aktem se definitivně zhroutily Masarykovy představy o myšlence Čechoslovakismu. V zemi, která byla ponechána těžké deziluzi a zmatenosti, začal hon na viníka. Situaci lze nejlépe popsat slovy Pavla Tygrida: „A jak už to v Čechách bývá, i tentokrát hbitě vypuknul hon na viníky: kdo nás do toho dostal? Kdo zavínil naše národní a státní neštěstí? Koho pověsit na stožár hanby? Honba byla na Beneše⁹⁴ a 'Benešovce', na 'hradní', na 'liberály', na Židy, na emigranty, na socialisty, na falešný humanismus a proradný internacionalismus.“⁹⁵ Již v říjnu 1938 se objevila kritika uplynulých dvaceti let, Edvarda Beneše, parlamentarismu a

---

⁸⁹ T. PASÁK, Český Fašismus a kolaborace. s. 220.

⁹⁰ PhDr. Petr Just, Ph.D.- FSV UK. [online] 2012. citováno [2012-06-09]. Žilinská dohoda. Dostupné z WWW: <http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006072106>

⁹¹ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 12.

⁹² USTRČ. [online] 2012. citováno [2012-06-09]. Radan Lašek. Obrana Podkarpatské Rusi. Dostupno z WWW: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf>

⁹³ Digitální depozitář Poslanecké Sněmovny Parlamentu České republiky. [online] 2012. citováno [2012-06-10]. Zpráva ústavně-právního výboru o návrhu posl. Révaye na vydání ústavního zákona o autonomii Karpatské Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1434_00.htm

⁹⁴ Petr BEDNARÍK, Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): Židé v Čechách, Praha 2007, s. 32–45.

⁹⁵ Tamtéž.

liberalismu. V čele této kritiky stála Agrární strana, která patřila k nejsilnějším stranám v první republice.⁹⁶ Kritika přetrvávala a přidala se k ní vlna českého nacionalismu. Podle Petra Bednáře prosazoval tisk již pár týdnů po Mnichovu počesťování měst a omezení cizích názvu. Uvádí, že v této době došlo k přejmenování pražských kin Alfa na Aleš, Fénix na Blaník, Broadway se změnilo na kino Na Příkopě.⁹⁷ Kultura se stala hlavním terčem nové kritiky a bylo požadováno, aby byla očištěna od cizích vlivů. V čele této kampaně stály agrární deníky Venkov a Večer.⁹⁸ Tato očistná kampaň byla také namířena proti Židům. Tento postoj jde demonstrovat na případu obnovené premiéry Prodané nevěsty v Národním divadle. Představení bylo pod taktovkou Hanuše Theina, který byl židovského původu. Krátce před premiérou se někteří členové orchestru obrátili na vedení divadla, zda-li by jeho jméno nemohlo být z programu vyškrtáno. Vedení divadla na tento požadavek přistoupilo. Deník Večer dne 13. října uveřejnil článek s nadpisem „*Jubilejní provedení Prodané nevěsty nemůže a nesmí režírovat muž cizí krve.*“⁹⁹

Tyto výpady nebyly ničím ojedinělým. Protižidovská opatření se pomalu začínala vkrádat do všedního života druhé republiky. Podle Jana Rataje se nejvyšší hodnotou stal „český integrální nacionalismus, provinčně uzavřený před světem, nadměrně akcentující jazykový znak národního vědomí „obohacený“ o rasové pojetí národa jako společenství krve, k němuž nelze přistoupit svobodnou volbou.“¹⁰⁰ Velmi zajímavou úlohu v prosazování antisemitismu sehrály katolické kruhy. Podle zástupců katolické církve je pouze cizími vlivy nedotčené „svatováclavské češství“ spojené právě s katolickou vírou.¹⁰¹ Je pozoruhodné, že v druhé republice dochází k jakémusi převratu vnímání češství. Na češství jako takové se už nepohlíží jako na národ, který byl část svých dějin v područí německého živlu, naopak se začíná pohlížet na období první republiky jako na situaci, která je

---

⁹⁶ Petr BEDNÁŘÍK, Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): Židé v Čechách, Praha 2007, s. 32–45.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ P. BEDNÁŘÍK, Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky, s. 32–45.

⁹⁹ Tamtéž.

Pouze dva deníky se zastaly -sociálnědemokratické Právo lidu a legionářské Národní osvobození

¹⁰⁰ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 34.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 32.

„Ačkoliv nacistický režim byl kritizován za nerespektování zájmů katolické církve a za biologický rasismus, bylo projevono pochopení pro Hitlerovy a Mussoliniho protižidovské opatření.¹⁰¹ Nutno podotknout, že jejich názor vykrytalizoval až „*k rasistickým východiskům, když vedl kampaň za znesnadňování či úplné zamezení konverze pronásledovaných židů ke katolicismu*“¹⁰¹

„vykloubená“ z tohoto normálu.¹⁰²

Tuto náladu ještě umocňovali přední katoličtí literáti, kteří se vyznačovali brutálním antisemitickým slovníkem a stylizovali se do pozice exulantů ve vlastní zemi.¹⁰³ Požadovali, aby občané židovského původu byli vyčleněni ze společnosti, tj. z české kultury, vědy, školství, svobodných povolání, tisku, studia na vysokých školách, zbaveni možnosti podnikání a pozemkového vlastnictví i nemovitých práv.¹⁰⁴ K těmto tendencím se připojili i mladí integrální katolíci, kteří chtěli „ve stopách Cyrila a Metoděje být novými zvěstovateli křesťanské slovanské myšlenky árijské a stát se tak spolupracovníky árijských Němců.“¹⁰⁵

Podle Jana Rataje se ovšem největší právní aktivity v období druhé republiky týkaly definice pojmu Žid a přípravy omezujících protižidovských zákonů. Jeden z nejaktivnějších českých árijských advokátů JUDr. Oldřich Čihák jednou poznamenal: „Žid zůstane židem, nechť mluví česky, německy neb jiným jazykem. Židé nemohou tvrdit, že jsou Čechy, čeští židé zůstanou vždy židy mluvící česky.“¹⁰⁶ Tento úryvek nás nenechá na pochybách, že obyvatelstvo židovského původu bylo považováno za vnitřní hrozbu pro naše ryzí češství. Postupem času se občan s židovským původem nemohl stát ani členem vládnoucí Strany národní jednoty (SNJ), ani její mládežnické odnože. „Byl vyloučen z českých lékařských¹⁰⁷ a advokátních profesních komor, které se označily za árijské, a hrozilo mu omezení či odnětí oprávnění k praxi.“¹⁰⁸ Ne jinak tomu bylo i u studentských spolků, které se prohlásily býti árijské a vyloučily ze svých řad židovské kolegy (Všehrd, Spolek českých mediků aj.)¹⁰⁹ Tisk v druhé republice také navrhoval zavést numerus clausus. V popředí této idey stály tiskoviny Večer, Venkov, Polední list, Národní politika, Lidové listy a Národní listy.¹¹⁰ Vzhledem k hospodářské závislosti na Říši nemohl být český nacionalismus orientován protiněmecky. Při návštěvě Františka Chvalkovského v Berlíně, česko-slovenského ministra zahraničí, dne 21. ledna 1939 se Hitler zmínil, že „Židé jsou v říši likvidováni, zatímco v Československu stále

---

¹⁰² M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 34.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 33.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ P. BEDNARÍK, Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky, s. 5.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ P. BEDNARÍK, Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky, s. 5.

ještě existují a otravují svou přítomností ovzduší v celém národě“¹¹¹ O pár dní později tj. 27. ledna 1939 byli Židé propuštěni ze státní správy. Také se poprvé objevil názor od Dr. Ladislava Navrátila v Národní politice, že antisemitismus je pouze reakcí na židovský antiariismus.¹¹² Proto hesla „Počeštíme Čechy!“ nebo „Čechy Čechům“ byla namířena především proti Židům¹¹³ a židovským přistěhovalcům z pohraničí.

První uprchlíci z okupovaného pohraničí začali přicházet do vnitrozemí již během sudetské krize v květnu 1938 a jejich příliv zesílil v září ještě před podpisem Mnichovské dohody. Další migrační vlna byla vyvolána křišťálovou nocí, která v pohraničí českých zemí proběhla s jednodenním zpožděním, tj. 10. listopadu 1938.¹¹⁴ Po nacisty organizovaném pogromu utekli z pohraničí prakticky všichni občané židovské národnosti. Ovšem ani v Česko-Slovensku nebyli přijímáni s otevřenou náručí. Během křišťálové noci nařídilo ministerstvo vnitra nepouštět Židy, kteří neměli v Česko-Slovensku domovské právo. Stávaly se tak případy, kdy celé rodiny byly vráceny československými pohraničníky zpět za demarkační linii, aby byly zase poslány z Třetí říše pryč.¹¹⁵ Úbytek židovského obyvatelstva v pohraničí zachycují statistiky z roku 1930 a 1939. Zatímco při sčítání lidu v roce 1930 se k židovské národnosti přihlásilo na 27 073 osob¹¹⁶, o devět let později to bylo pouze 2 363 Židů, a to ještě podle Norimberských zákonů.¹¹⁷

Na území zmenšeného Československa (se proto musely zřídit ubytovací zařízení, které by tak velké množství uprchlíků pojalo. V Čechách se počet ubytovacích jednotek vyšplhal na 131 a na Moravě jich bylo zřízeno 154. Pouze vytvořením ubytovacího zařízení se ale tíživá situace nevyřešila. Vláda proto přistoupila dne 11. listopadu 1938 ke zřízení Ústavu pro péči o uprchlíky, který se snažil neumístěné osoby zapojit do hospodářského chodu země. To ovšem neplatilo pro uprchlé Němce a Židy, kteří byli vnímáni jako příživníci a byla snaha, aby tyto osoby opustily republiku. Proto také tento ústav od samého začátku spolupracoval i

---

¹¹¹ Kennan, *From Prague after Munich*, s. 62. převzato z L. Rothkirchenová: *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945*. In: *Osud Židů v Protektorátu 1939 – 1945*, s. 24.

¹¹² P. BEDNAŘÍK, *Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky*, s. 6.

¹¹³ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, s. 32.

¹¹⁴ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, s. 47.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Miroslav KÁRNÝ a kol., *Terezínské studie a dokumenty 1997*, Praha 1997, s. 73.

¹¹⁷ Tamtéž.

s vystěhovaleckým odborem, který měl intenzivní styky i s židovskými pomocnými organizacemi, s HICEem a Palestinským úřadem.¹¹⁸

Nutno podotknout, že podpis Mnichovské dohody vyvolal reakci i v táboře českožidovském. Do popředí se dostala snaha dokázat, že „Češi a čeští židé žili a žijí životy blíženců“. Snažení nemělo připustit domněnku, že židovský způsob života se v tom českém rozpustil, ale naopak, měl podpořit tvrzení, že židovská část se stala nezastupitelnou součástí českého celku. Tuto teorii bylo ovšem nutné podložit historicky a bylo nezbytné sesbírat potřebné důkazy.¹¹⁹ Netřeba dodávat, že sebevětší snaha neměla v atmosféře druhé republiky nejmenší šanci na úspěch.

Také situace židovské menšiny na Slovensku byla vystavena antisemitickým výpadům a obviňování ze vzniklé situace. Na Slovensku se židovská otázka stala jednou z hlavních linií nastupujícího politického trendu. Hlavní úlohu sehrála Hlinkova slovenská lidová strana, která ve svém programu přejímala některé protižidovské prvky, které se týkaly nejen hospodářských, nacionálních, ale i politických a náboženských záležitostí. Protižidovské tendence sloužily v tomto případě jako dlouhodobý propagační prostředek, který nabudil pocit oficiální politiky slovenské krajní strany. Výkonný výbor HSĽS nezapomněl zdůraznit, že „zotrváme po boku národov bojujúcich proti marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia.“¹²⁰ První protižidovské opatření stálo v rozporu s demokracií. Byla rozpuštěna Židovská strana, která v těchto časech mohla sehrát velmi důležitou úlohu. Vedle této strany došlo k rozpuštění dalších stran, jež ohrožovaly krajní vládu, mezi nimi byla také Sjedenocená socialistickosionistická dělnická strana.¹²¹ Po Vídeňské arbitráži z 2. listopadu 1938 měl antisemitismus na Slovensku obdobný rys jako v Českých zemích. „Podľa oficiálnej slovenskej verzie boli za odstúpenie mnohých týchto miest vinní Židia, pretože sa hlásili k maďarskej národnosti.“¹²² Již 4. listopadu 1938 dostali zástupci okresních úřadů na Slovensku telegram podepsaný předsedou vlády Dr. Tisem, ve kterém bylo nařízeno, že chudí a nemajetní Židé by měli být odsunuti i

---

¹¹⁸ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 51. (Ačkoliv vláda emigraci podporovala, de facto si tím i škodila, protože do emigrace mohli odejít jen majetní spoluobčané.)

¹¹⁹ M. POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 86.

¹²⁰ Manifest slovenského národa. Slovák, 7.10. 1938, č. 228. převzato z L. LIPSCHER, Židia v Slovenskom štáte 1939 – 1944, s. 16. převzato z Ivana KOUTNÍKOVÁ: Práva československých Židů po 14. březnu 1939 na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž, s. 18.

s rodinami v masových transportech do okrajových zón. Evakuace měla platit pro všechny Židy bez ohledu na národnost. Jejich majetek měl být řádně zajištěn. Ovšem krátce před uplynutím doporučené doby bylo rozhodnuto, že „stěhování“ mělo platit pouze pro Židy cizí státní příslušnosti a pro Židy bez státní příslušnosti.¹²³ I když židovské obyvatelstvo tvořilo asi 4 % populace, zástupci židovského společenstva se na kandidátku do slovenského sněmu dne 19. prosince 1938 nedostali. Předseda tamní vlády Tiso zdůvodnil tvrzením, že ačkoliv Židé měli možnost si ji podat, neudělali to.

Ačkoliv vláda vystupovala s antisemitickými hesly, neměla žádný program, který by mohla dlouhodobě prosazovat. První základní princip formuloval Dr. Tiso ve vládním prohlášení před sněmem dne 21. února 1939: „Pri riešení tejto otázky nemôže sa ísť podľa vzoru žiadneho iného národa vzhľadom na svoje postavenie medzi národmi a na možné následky riešenia tohto problému v živote národa“¹²⁴ S tímto souvisel druhý princip, který byl formulován především hospodářskými kruhy. Heslo „Slovensko Slovákům“ mělo být uplatňováno i v hospodářském odvětví. Dobrým příkladem může být postoj vůči Židům v lesním průmyslu. Oproti Českým zemím, Slovensko i po Mnichovské dohodě mělo obrovské množství lesů, jež byly především v rukou židovských majitelů. Proto se zástupci nežidovských podnikatelů a obchodníků setkali 30. října 1938 v Žilině, aby založili Sdružení slovenských průmyslníků se dřevem, obchodníků se dřevem a majitelů lesů. Členem se mohl stát jenom Slovák, křesťan.¹²⁵

Změna po podpisu Mnichovské dohody nenastala pouze na celonárodní bázi, ale ovlivněna byla především jednotlivá větší města. Také pro město Olomouc znamenal tento diplomatický akt velkou změnu a zcela novou realitu. Nejenže se z Olomouce stalo příhraniční město, ale muselo se vypořádat s velkým přílivem uprchlíků a zhoršenou hospodářskou situací. Mezi uprchlíky nebyli jenom Češi, ale také němečtí antifašisté a Židé. Noviny referovaly, že ze severní Moravy přišlo přes 2000 uprchlíků. Nově příchozím byly dány k dispozici mnohé veřejné budovy, např.

---

¹²³ Tamtéž, s. 19.

¹²⁴ L. LIPSCHER, Židia v Slovenskom štáte 1939 – 1945, s. 26. převzato z Ivana KOUTNÍKOVÁ: Práva československých Židů po 14. březnu 1939 na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu.

¹²⁵ Tamtéž, s. 21.

Ačkoliv tento příklad pochází z doby ještě před prohlášením. Přesto jsem ho uvedla, protože vystihuje postoj a diskriminaci v hospodářském odvětví

Odborný dům, nejrůznější noclehárny nebo škola v Holici.¹²⁶ Ovšem s největším problémem se potýkalo místní hospodářství. Spojení do Štramberka bylo přerušeno a kromě zemědělství byl zasažen i obchod. Také Obchodní komora poskytla novinám zprávu, ve které uvádí, že ubylo na 15 000 živnostníků, 10 000 obchodních a 500 dopravních podniků.¹²⁷ Z takových škod se místní hospodářství těžko vzpamatovalo. S poklesem pracovních příležitostí vzrostl počet nezaměstnaných. Uvádí se, že v říjnu nezaměstnanost vzrostla oproti září o celých 100%¹²⁸. Problém nezaměstnanosti se začal pozvolna srovnávat na začátku roku 1939.

Židovská náboženská obec Olomouc se snažila již v listopadu 1938 zajistit nově příchozím rekvalifikační kurzy, „které mají sloužiti k tomu, aby emigrantům židovského náboženství, kteří se zdržují na území ČSR byla dána možnost, nabytí takových vědomostí, které jsou nutné k tomu, aby těmto lidem byla povolena zahraničními státy emigrace.“¹²⁹ ŽNO Olomouc se obracela na městskou radu města Olomouc s prosbou o povolení několika kurzů. Měl „být projektován kurs automechanický a bylo již jednáno s panem Richardem Dvořákem, zámečnickem z Hodolan, který byl ochoten proti zaplacení vyúčtovati v tomto kursu“¹³⁰. Plánovaný kurz měl být k dispozici pro 15 až 20 účastníků. ŽNO na dvou místech v dokumentu zdůrazňovala, že účel kurzů je pouze v přeškolení účastníků v manuální práci a z toho plynoucí lepší možnost emigrace. Rovněž byl kladen důraz na to, aby nově přeškolení účastníci využívali nově nabyté zkušenosti na území Česko-Slovenska.¹³¹

ŽNO byla starostovým prvním náměstkem vyrozuměna, že „ku pořádání tohoto kurzu není potřeba zvláštního povolení, neděje-li se po způsobu školního vyučování a nevydavují-li se o jeho návštěvě řádné vysvědčení“.¹³² Dále došlo ŽNO k ujištění, že takové vysvědčení nemůže být potvrzeno ani společností zámečníků v Olomouci a ani městskou radou. Nepřicházelo v úvahu, aby byl průkaz využíván pro zámečníky na území Česko-Slovenska.¹³³ Také Společnost zámečníků v Olomouci v čele s jejich předsedou Františkem Pokorným souhlasilo s vedením kurzu a rovněž povolilo jeho uskutečnění jedině pod podmínkou,

---

¹²⁶ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 31.

¹²⁷ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 31.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

¹³⁰ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

¹³¹ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

¹³² SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

¹³³ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

že žádný z účastníků kurzu nezůstane pracovat v oboru na území ČSR. Rovněž se společenstvo zavázalo nevydat žádné oprávnění o absolvování kurzu.¹³⁴

Důležitost absolvování takového kurzu můžeme demonstrovat na osobě JUDr. Bedřicha Bäckera, advokáta z Úštěku, který i se svou rodinou utekl z pohraničí. JUDr. Bäcker se v Bečvářech přeškolil na truhláře a své nově nabyté vědomosti dokládal potvrzením od truhlářského mistra Aloise Eliaše. Týden před nacistickou okupací žádal o vydání vystěhovaleckého cestovního pasu a ve své žádosti zdůrazňoval své nabyté truhlářské znalosti a naopak žádal, aby byl vynechán jeho doktorský titul, protože už není v advokátní komoře, jak dokládal výstupním listem.¹³⁵ Paradoxně se občané nabytého univerzitního vzdělání zříkali a doufali, že budou více potřební jako manuálně pracující. Druhá republika byla plná takových paradoxů. Ve snaze naklonit si vítězné a silné Německo, začlenit se do jeho struktury, podílet se na jeho expanzi a s napětím očekávat ve vazalské pozici určitý profit, došla druhá republika dokonce tak daleko, že „přijala nacistické pojetí střední Evropy a připustila, že žijeme v „geopolitickém podnájmu“ v německém životním a hospodářském prostoru.“¹³⁶ Na straně druhé se dívala na období první republiky jako na anomálii, která nemohla vyjít, protože historicky patříme pod Německo. Jan Rataj vystihnul situaci a atmosféru druhé republiky, když podotknul, že je „jedním z mnoha paradoxů našich moderních dějin skutečnost, že nacistická okupace Česko-Slovenska 15. března 1939 vlastně zabránila úplné fašizaci české části státu vlastními mocenskými prostředky a z vlastních programových zdrojů, lapidárně řečeno vlastními lidmi.“¹³⁷

---

¹³⁴ SOkA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky.

¹³⁵ POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 54.

¹³⁶ POJAR – B. SOUKUPOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ, Židovská menšina za druhé republiky, s. 37.

¹³⁷ Tamtéž. 39.

2. Protektorát Čechy a Morava

„V šest hodin ráno začne německá pěchota a letectvo okupaci Česko-Slovenské republiky. Seběmenší pokus o odpor bude mít nepředvídatelné následky a povede k naprosto brutální intervenci. Všichni velitelé musí plnit rozkazy okupační armády. Jednotky Československé armády jsou odzbrojovány. Žádná vojenská ani civilní letadla nesmí opustit svá letiště. Praha bude okupována v 6:30.“¹³⁸

Výše uvedené sdělení si vyslechli obyvatelé Čech a Moravy z rádia o půl páté ráno, poté co z obavy před zničením Prahy podepsal prezident Emil Hácha v noci na 15. března 1939 v Berlíně souhlas s nacistickou okupací. V Olomouci byl tento tragický den předznamenán průvodem fašistů 14. března 1939. Na základě zprávy o obsazení Ostravy se v Olomouci vydal dav asi 2000 mužů za doprovodu bubínku a píšťal na průvod od Německého domu k Turnhalle.¹³⁹ Ačkoliv se sešli při příležitosti uctění „Památného dne hrdinů“, oslavy se nesly ve znamení osvobození a násilností. Byly vybíjeny výlohy a provolávána hesla „Es kommt der Tag!“¹⁴⁰

Osudného 15. března v době, kdy starosta města Dr. Richard Fisher svolává v 6.30 schůzi městské rady, vjížděly první motorové hlídky do Chvalkovic.¹⁴¹ „Jednotky obsazující Olomouc patřily k VIII. armádnímu sboru generála pěchoty Busche, podřízeného veliteli 5. armádní skupiny Listovi.“¹⁴² Ačkoliv byl již březen, Olomouc¹⁴³ byla obsazena v 8.00 ráno za sněhové plískanice. Na radnici okolo 11. hodiny také dorazil velitel okupačních jednotek (8. a 28. pěchotní a 5. tankové divize) plukovník Harde.¹⁴⁴ Obsazené Čechy a Morava se dle výnosu, který byl

---

¹³⁸ Marie MICHLOVÁ, Protektorát aneb česká každodennost 1939-1945, Řiťka 2012, s. 8-9.

¹³⁹ Zbyněk VÁLKA, Olomouc pod hákovým křížem, Olomouc 2001, s. 19.

¹⁴⁰ České národní listy [online] 2012. citováno [2012-06-09] Obrázky z českého pohraničí v r. 1938. Dostupné z WWW: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/obrazky-z-ceskeho-pohranici-1938.html>

¹⁴¹ Z. VÁLKA, Olomouc pod hákovým křížem, s. 19.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Olomouc byla pro nacisty důležitá nejenom svoji velikostí, ale také umístěním a přítomností vojenské základny. Toto město bylo a je důležitým článkem obrany republiky. Z druhé republiky nalezly v Olomouci své místo jednotky 2. leteckého pluku a sídlilo tu i velitelství 4. sboru. Důležitost strategické pozice Olomouce demonstruje i fakt, že v případě mobilizace v roce 1938 sídlil tady štáb 2. armády pod vedením divizního generála Vojtěcha Borise Lužy. Poté co okupační síly obsadily radnici, pokračovaly dál směr kasárny a letiště.

¹⁴⁴ Z. VÁLKA, Olomouc pod hákovým křížem, s. 13.

vydán 16. března 1939, navrátily do „Lebensraum des deutschen Volkes“¹⁴⁵. K prvnímu zveřejnění výnosu *Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren* došlo téhož dne, kdy ho v rozhlase přečetl Joachim von Ribbentrop. Prvním článkem¹⁴⁶ bylo zrušeno Česko-Slovensko¹⁴⁷ a dvě její staré části byly připojeny „zum Gebiet des Großdeutschen Reiches und treten als "Protektorat Böhmen und Mähren" unter dessen Schutz.“¹⁴⁸ Ačkoliv Hitlerův výnos ustanovil, že protektorát „ist autonom und verwaltet sich selbst“, následující ustanovení však toto usnesení limitovalo a všechno dění v protektorátu bylo podřízeno politickým, hospodářským a vojenským potřebám říše.¹⁴⁹ Také byl stanoven říšský protektor, kterému byla svěřena moc jmenovat protektorátní vládu.

Protektorát patřil do celního prostoru říše. Dále byly platné zákony, které neodporovaly těm německým a v platnost vešla i říšská marka. Československá koruna sice mohla dál fungovat, ale vztah mezi oběma platidly určovala říšská vláda.¹⁵⁰ Podle druhého článku byli obyvatelé Čech a Moravy rozděleni na příslušníky německého národa, kteří se stali podle předpisu zákona o říšských občanech z 15. září 1935, říšskými občany, a na které se vztahovali norimberské zákony. Zbytek občanů se stal státními příslušníky Protektorátu Čech a Moravy.¹⁵¹ Později k tomuto ustanovení bylo připojeno nařízení protektorátní vlády o protektorátní příslušnosti.¹⁵² Rozdílnost mezi těmito skupinami občanů spočívala v tom, že zatímco státní příslušník náležel k ochrannému svazku Německé říše a byl jí

---

¹⁴⁵ Verfassungen der Welt. [online] 2012. citováno [2012-06-11]. Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren. Dostupné z WWW: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/boehmen39.htm>

¹⁴⁶ Výnos obsahoval 13 článků

¹⁴⁷ V dokumentu je použito slova „Landesteile der **ehemaligen** Tschecho-Slowakischen Republik gehören“ – tzv. Dřívejšího česko-slovenska

¹⁴⁸ Verfassungen der Welt. [online] 2012. citováno [2012-06-11]. Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren. Dostupné z WWW: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/boehmen39.htm>

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Verfassungen der Welt. [online] 2012. citováno [2012-06-11]. Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren. Dostupné z WWW: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/boehmen39.htm>

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Helena PETRŮV, *Zákonné bezpráví*, Praha 2011, s. 21.

„Podle něj se s účinností od 16. března 1939 stali příslušníky protektorátu dřívější českoslovenští státní občané, kteří dne 16. března 1939 měli bydliště nebo domovské právo, v případě nárok na určení domovské státní příslušnosti na území protektorátu, nebo někteří nárok na určení domovské příslušnosti na území protektorátu, nebo kteří dne 10. října 1938 měli bydliště v některé obci bývalých československých zemí připojených tehdy k Německé říši a při připojení si však zachovali československou státní příslušnost nebo jí znovu nabyli opcí. Dále byli protektorátními příslušníky příslušníci české národnosti, kteří dne 16. března 1939 měli domovské právo na Slovensku a v Karpatské Ukrajině.“

za to zvláště zavázán, pouze říšský občan byl nositel plných politických práv podle zákonných předpisů.¹⁵³ Říšským občanem se mohl stát pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, jemuž byla propůjčena listina o říšském občanství a který svým chováním navíc dokazoval, že je zcela ochoten a způsobilý sloužit ve prospěch německého národa a říši.¹⁵⁴ V Protektorátu Čechy a Morava byly tedy ustanoveny tři kategorie obyvatelstva, které podléhaly hierarchii, na jejímž konci byla příslušnost k protektorátu.¹⁵⁵

Do čela Protektorátu Čechy a Morava byl jmenován jeho první protektor Konstantin von Neurath. Jeho nástupem skončila správa tzv. vojenské vlády a mnohdy je jeho působení označováno jako proces normalizace vztahů. Dne 23. dubna skončila Beranova vláda a 27. dubna byla jmenována první protektorátní vláda v čele s novým ministerským předsedou generálem Aloisem Eliášem.¹⁵⁶ Tato vláda byla ustanovena protektorátním prezidentem Emilem Háchou.¹⁵⁷ Němci také okamžitě zakázali dvě existující politické strany a povolili vznik pouze jedinému politickému útvaru Národnímu souručenství, které bylo snadno ovladatelné a kontrolovatelné.¹⁵⁸ Do čela byl zvolen Adolf Hrubý, „typický ohebný oportunist“,¹⁵⁹ který ve svém projevu prohlásil: „Prvním naším úkolem bude vytvořit jednotu národa tak pevnou jako nikdy předtím. Vytvořené Národní souručenství bude nerozborné, sociálně spravedlivé, a najde v něm čestné místo každý z Vás: dělník, rolník, obchodník. Slovem každý český člověk. Nemáme sice vlastního státu, ale jsme ve veliké mocné říši, v níž se můžeme dále vyvíjet. Musíme si uvědomit, že národ je bytost a stát mechanismus. Stát není účelem, ale prostředkem k velikému kulturnímu dílu národa, ve které pevně věřím. Na nové cestě přeji šťastnou a slavnou budoucnost svému národu a prosím o pomoc knížete Václava svatého.“¹⁶⁰

---

¹⁵³ H. PETRŮV, *Zákonné bezpráví*, s. 21.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Příslušnost k říši, k německému národu a k protektorátu

¹⁵⁶ Pod ochranu říše pasák. 76 Eliáš měl být prostředníkem s československou exilovou v Londýně a hrát významnou roli v českém odboji.

¹⁵⁷ Lívie ROTHKIRCHEROVÁ, *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945*. In: *Osud Židů v Protektorátu 1939 – 1945*, Praha 1991, s. 33.

¹⁵⁸ Z. VÁLKA, *Olomouc pod hákovým křížem*, s. 31.

¹⁵⁹ Pavel VEČEŘA, *Národní souručenství*. In: MALIŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. díl: období 1938-2004*, s. 1091 - 1103.

¹⁶⁰ Pavel VEČEŘA, *Národní souručenství*. In: MALIŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. díl: období 1938-2004*, s. 1095 – Na druhé straně je nutné podotknout, že se později NS zapojovalo do odboje.

Z projevu je zcela jasné, že se členem může stát každý český člověk. Co už ale nebylo tak zřejmé je, že i v NS byl jasně deklarovaný antisemitismus, který omezoval členství v NS na osoby árijského původu. Podle Pavla Večeři byl antisemitismus, zejména v počátcích okupace, jen formální záležitostí.¹⁶¹

Vytyčení pojmu Žid a přijetí protižidovských opatření měla na programu i Eliášova vláda. Zatímco se však neúspěšně pokoušela formulovat protižidovské zákony, „říšský protektor schválil 21. června 1939 obsáhlý dekret, který zcela vylučoval Židy z účasti na veškerém hospodářském životě v zemi a nařizoval jim hlásit všechnu jejich majetek úřadům.“^{162 163} Nařízení mělo zpětnou platnost od data 15. března 1939. Tento dokument se skládal z 12 paragrafů a většinou se zabýval majetkovými poměry. Paragraf šest upravuje vyčlenění pojmu „Žid“. Definice je přejata z norimberských zákonů z 15. září 1935¹⁶⁴.

Židem byl každý:

1. „Kdo pochází od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti:
2. Za žida se též považuje míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů,
  - aa) který dne 15.9. 1935 náležel k židovské náboženské společnosti neb po tomto dni do ní jest přijat
  - bb) který dne 15.9. 1935 byl v manželství se židem nebo s ním po tomto dni v manželství vstoupí.

---

¹⁶¹ Pavel VEČEŘA, Národní souručenství. In: MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. díl: období 1938-2004, s. 1095 – Na druhé straně je nutné podotknout, že se později NS zapojovalo do odboje.

¹⁶² L. ROTHKIRCHEROVÁ, Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945. In: Osud Židů v Protektorátu 1939 – 1945. s. 34.

¹⁶³ O majetkových poměrech viz kapitola arizace

¹⁶⁴ Norimberské zákony platily pro Protektorát Čechy a Morava a vymezovaly ústavu, jenž byla přijata v Třetí říši 30. ledna 1933. Tato ústava se zakládala na ústavě z 11. srpna 1919. Její první pozměnění proběhla již zmíněného 30. ledna 1933. Největší zásah do práv člověka představovalo přijetí Norimberských zákonů, zejména ta část o náboženství a náboženských spolků. Článek 135. určoval před přijetím Norimberských zákonů, že „Alle Bewohner des Reichs genießen volle Glaubens- und Gewissensfreiheit. Die ungestörte Religionsübung wird durch die Verfassung gewährleistet und steht unter staatlichem Schutz. Die allgemeinen Staatsgesetze bleiben hiervon unberührt.“¹⁶⁴

„Reichsbürgergesetz“ z 15. 9. 1935 (RGBl.I.S.1146) vyčlenil přesně pojem, že:

„§ 2 (1) Reichsbürger ist nur der Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes, der durch sein Verhalten beweist, dass er gewillt und geeignet ist, in Traue dem Deutschen Volk und reich zu dienen.
(2) Das Reichsbürgerrecht wird durch Verleihung des Reichsbürgerbriefes erworben.
(3) Der Reichsbürger ist der alleinige Träger der vollen politischen Rechte nach Maßgabe der Gesetze.“¹⁶⁴

- cc) který pochází z manželství se židem (lit.a) uzavřeného po 15.9. 1935,
- dd) který pochází z nemanželského styku se židem (lit.a) a byl narozen jako nemanželský po 31.7. 1936.¹⁶⁵

Tímto dekretem se Židé v protektorátu dostali pod přímou soudní pravomoc říše a tzv. ghetto bez zdi¹⁶⁶ začínalo nabírat na fatálních obrátkách. Židé byli postupně vylučováni ze všech složek veřejného života. Ghetto beze zdi začalo plíživě propuštěním Židů ze státní správy ještě za druhé republiky a vyvrcholilo prvním mužským transportem do Terezína v roce 1941.¹⁶⁷

2.1. Olomoučtí Židé v Protektorátu Čechy a Morava

Olomouc se tak stala součástí „Gau Sudetenland“ a během prvních dnů došlo k přejmenování Horního a Dolního náměstí na Hitlerovo a Göringovo.¹⁶⁸ Již během první noci okupace z 15. na 16. března 1939 zapálili olomoučtí nacisté olomouckou synagogu, architektonický skvost Jakoba Gartnera z roku 1897 stojící na náměstí Marie Terezie. Tato honosná stavba lehla popelem, protože německé vojsko zatarasilo cestu hasičím sborům, v rámci „udržení pořádku“. Zbytky synagogy byly odstraněny až v roce 1941 na náklady židovské obce. Ačkoliv byl pamětník Petr Broch malý, na vypálení synagogy si přesně pamatuje. Tuto událost popisuje následujícími slovy: „Protože jsme bydleli v Havlíčkově ulici hned naproti soudu, zahlédli jsme z okna záblesky, dopadající na věznici, tak vysoko šlehaly plameny, kolik tam bylo benzínu. A na ulici, bylo to v noci, byl strašný ruch. Naši mě tam hned v noci nepustili, ale tatínek tam šel. Šel jsem tam ráno, ale celé okolí bylo uzavřené. Ze všech oken se kouřilo, všecko bylo začouzené, dvě kopule byly spadlé,

¹⁶⁵ Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 In: Věstník říšského protektora, č. 6/1939, s. 45. převzato z Ivana KOUTNÍKOVÁ: Práva československých Židů po 14. březnu 1939 na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu.

¹⁶⁶ Tento termín označuje situaci, kdy sice Židé zatím nežili za zdmi ghetta, ale byli natolik svázání předpisy, že nemohli vykonávat většinu věcí, bez kterých si život nedovedeme představit. Ačkoliv proces těchto protizidovských opatření začal plíživě již za druhé republiky, propuštěním Židů ze státní správy 27. ledna 1939, vygradoval právě mezi lety 1939 až 1942 pod nacistickou okupací.

¹⁶⁷ Český rozhlas. [online] 2012. citováno [2012-06-20]. Ghetto bez zdi. Dostupno z WWW: <http://www.radio.cz/cz/static/protektorat/ghetto-bez-zdi>

¹⁶⁸ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky.

skrz okna byla vidět obloha, takže bylo zřejmé, že budova je bez střechy. Byl to prostě žalostný pohled.[.....] Byl to strašný pohled na který nikdy nezapomenu. A pak jsem denně pozoroval, jak se zbytky synagogy rozebírají. Dělník, který chtěl sejmut hvězdici, se zabil.¹⁶⁹

Počátek okupace se nesl ve stylu zatýkání pod názvem akce Gitter (Mříže), která podle nově upravených směrnic byla namířena i proti Židům. Podle jednoho pamětníka zavřeli dne 15. března všechny Židy. To rozvádí v následujících větách: „Patnáctého března o půl deváté ráno přišli zatknout mého strýčka, který mezitím utekl do Švédska. Patnáctého března 1939 zavřeli všechny Židy ve středu města, což páni dějepisci a dokumentaristi nechtějí slyšet.“ Je však potřeba brát slova pamětníka s jistou rezervou, jelikož mu bylo pouze 8 let.¹⁷⁰ Během akce Gitter došlo k hromadnému zatýkání obyvatel židovského původu jenom proto, že byli Židé. Většina ze zatčených osob byla propuštěna po 14 dnech. Jedním ze zatčených byl i advokát Fritz Broch, kterého zatkli 18. března 1939. Jeho příbuzní ho vidávali z pudy jejich domu naproti soudu chodit na vězeňském dvoře. Když ho přestali vidat, mysleli si, že byl přeložen. O několik dní později se ovšem dozvěděli, že se v cele oběsil.¹⁷¹ Nebyl sám, kdo podlehl zvýšenému tlaku po okupaci. Pro jiné byla nově vzniklá situace natolik děsivá, že se psychicky zhroutil.¹⁷²

Židé začali být systematicky vytlačováni z veřejného života. Změny nastaly také v zastupitelstvu města Olomouce. Na svou funkci rezignoval Rudolf Schulhoff. Jako důvod své rezignace uvedl své vysoké stáří. Ze zastupitelstva odešli také i náhradníci: Alfred Donath, Oskar Zweigenthal, Arnošt Hirsch, Eduard Rauch, Ignác Mayer, Victor Altar, Leopard Beer, Erwein Miller, Berthold Blum a Ludvík Meissner. Změny se také dotkly i jiných funkcí. Z finanční komise města odstoupil Dr. Vojtěch May, který zastupoval židovskou stranu.¹⁷³

Všechny přijímané protižidovské opatření měly nepříznivý vliv na občany Olomouce. Petr Broch popisuje situaci ve společnosti jako nůžky, jenž se rozevírají; čím více bylo zákazů, tím se lidé vzdalovali. Hlavní zlom přišel, když vyšel pro Židy zákaz mluvit s árijcem.¹⁷⁴ Nicméně své místo v těchto nůžkách měla bezesporu i propaganda, kterou byl protektorátní tisk pln. Byli citováni čeští velikáni jako Jan

---

¹⁶⁹ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 42.

¹⁷⁰ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 49.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 42.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž, s. 49.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 43.

Neruda a jeho stať Proč jsem antisemita či vrcholem absurdity bylo tvrzení, že židovští podnikatelé vždy užívali jen němčinu, „čímž narušovali charakter etnický čistých českých měst“.¹⁷⁵

Ve stále zvyšujícím se napětí někteří nečekali a na poslední chvíli se zachránili emigrací. Mezi 15. březnem a 15. červnem 1942 opustilo přes protektorát 20% židovského obyvatelstva. Před zřízením *Zentralstelle für jüdische Auswanderung* nebyla emigrace zvlášť koordinovaná. Podle Zdeňka Milotíka se z fragmentových pramenů dá sestavit seznam 227 osob, které emigrovaly do nejrůznějších zemí, přičemž nejlépe je vysledovatelný rok 1939. Tento počet představuje zhruba 25% židovské populace v Olomouci. Dále uvádí, že emigrační vlna započala ještě před okupací a měla vzestupný charakter, přičemž v dubnu, květnu a červnu byla tato vlna nejsilnější a nejčastější zemí, kam směřovala emigrace, byla Anglie.¹⁷⁶ Většina komunity ovšem i nadále zůstávala v Olomouci, kde se musela potýkat s desítkami propracovaných protižidovských nařízeních. Židům bylo prakticky zakázáno vše od chození do kaváren, manipulaci se svým vlastním majetkem až po poslech rádia. Všechny nařízení a opatření v sobě nesly touhu po odžidovštění Olomouce, jejímž hlavním nástrojem byla arizace.

---

¹⁷⁵ Z. VÁLKA, Olomouc pod hákovým křížem, s. 27.

¹⁷⁶ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 51.

3. Arizace

Arisierung, neologismus používaný jazykem Třetí říše, byl vytvořen pro zvláštní označení hospodářského procesu, při kterém docházelo k převodu židovského majetku do árijských rukou. V hospodářském odvětví bylo toto slovo hojně používáno, stejně tak jako pojem Volk v jiných sférách všedního života. Pojem Arisierung v sobě propojuje spojení živého aspektu (organického) s tím mechanickým, tak typické pro nacistickou řeč. Užívání tohoto neologismu v sobě ukrývalo potřebu po „čistotě“. Je v něm skrytá nacistická formule „Willen zum Handeln“, a tak nenechá nikoho na pochybách, že se zde ukrývá i kus byrokratismu.¹⁷⁷ Takže i pojmy v hospodářském jazyku stojící proti sobě jako „verjudete Wirtschaft Deutschlands“ a „arische Wirtschaftsordnung“ v sobě nesly nebezpečně skrytý kód, který si tehdejší společnost četla po svém.

Zajímavostí ovšem je, že se zavedení užívání rasistických pojmů pozdrželo, a proto ještě v roce 1933 konkurovaly pojmu áriec označení jako křesťan nebo Němec.¹⁷⁸ Samozřejmě tyto pojmy neodpovídaly rasistickému učení, protože se v říši mohl nacházet jak křesťan židovského původu, tak židovský říšský občan. Pevný rámeček používání výrazu áriec byl zakotven v norimberských zákonech z 15. září 1935.¹⁷⁹ Výraz arizace se začal pomalu používat jako terminus technicus. Zatímco v úředních dokumentech z roku 1936 je tento termín k nalezení občas, o rok později byl již plně etablován v úředním žargonu.¹⁸⁰ Arizace neboli převod (vyvlastnění) židovského majetku nacistickou vládou byl jednou z největších transakcí v dějinách a po dlouhá desetiletí byl tento fenomén přehlížen.¹⁸¹ Teprve Raul Hilberg označil arizaci za integrální součást konečného řešení, a dal jí tak do přímé souvislosti.¹⁸² Pro mnoho historiků je arizace vnímána spíše jako nacistické opatření, z kterého říše profitovala, než-li součást strategie, která vedla ke genocidě. Také nacisté

---

¹⁷⁷ Dirk van LAAK, „Arisierung“ und Judenpolitik im ‚Dritten Reich‘. Zur wirtschaftlichen Ausschaltung der jüdischen Bevölkerung in der rheinisch-westfälischen Industrieregion, Essen 2003, s. 4.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ V těchto rasových zákonech byl áriec synonymem slova říšský občan.

¹⁸⁰ D. LAAK, „Arisierung“ und Judenpolitik im ‚Dritten Reich‘. Zur wirtschaftlichen Ausschaltung der jüdischen Bevölkerung in der rheinisch-westfälischen Industrieregion, s. 4.

¹⁸¹ Průlomové studie od autorů - Helmut Genschel a Avraham Barkai

¹⁸² H-NET Reviews. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. The Aryanization of Jewish Property and the Struggle over Restitution in Postwar Europe. Dostupné z WWW: <http://www.h-net.org/reviews/showpdf.php?id=14332>

prezentovali židovskou otázku s rasovým a národním kontextem, nikoliv s tím ekonomickým.¹⁸³ Avšak zvrácenost nacistické ideologie, která se snažila Židy a osoby židovského původu vytlačit na okraj nejen hospodářského, ale i společenského rámce společnosti, využila jako hlavní myšlenku právě arizaci.

Pojem arizace může být chápán dvěma způsoby. V širším slova smyslu je arizace odstranění židovského vlivu z árijského hospodářství a vyhnání, rušení smluv, vyvlastňování, zatížení zvláštními daněmi, zákaz výkonu povolání aj. V užším slova smyslu se jedná o předání židovského majetku do árijského držení. Ačkoliv se Říšské ministerstvo hospodářství v březnu 1939 snažilo poupravit výraz arizace a požadovalo, aby místo slova Arisierung byl používán termín Entjudung. S tímto návrhem však neuspělo a dál byl používán ve společnosti termín arizace. Tato snaha zastřít pravou povahu transferu majetku se minula účinkem. Podle Dirk von Laaka tyto dva pojmy však nejsou identické, nýbrž ze sebe navzájem vycházející. Arizace je následek tzv. odžidovštění neboli Entjudung. Aby mohlo k arizaci dojít, musí být majetek odebrán jeho původnímu majiteli.¹⁸⁴

K pronásledování židovského obyvatelstva a jeho postupného odstraňování z hospodářských sfér se uchýlili nacisté hned po převzetí moci v roce 1933. Proces arizace se vyznačuje šesti stupňujícími se fázemi. První fáze probíhala od 30. ledna 1933 zhruba do poloviny téhož roku. Pro toto období je charakteristické řízené pouliční násilí a vydání tzv. Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums dne 7. dubna 1933, jehož součástí byl paragraf 3. tzv. Árijský paragraf. Dva měsíce po převzetí moci nacisté vyloučili z řad úředníků nejen své odpůrce, ale také i „Beamte, die nicht arischer Abstammung sind, sind in den Ruhestand (§§ 8 ff.) zu versetzen.“¹⁸⁵ Zajímavostí je, že po intervenci prezidenta Paula von Hindenburga byly z tohoto nařízení vyňaty osoby neárijského původu, které bojovaly v první světové válce nebo v ní padl/i jejich syn/ové.¹⁸⁶ Také byl v první fázi započat bojkot židovských obchodů a obchodníků, který byl vyhlášen a organizován Zentral-Komitee zur Abwehr der jüdischen Greuel - und Boykotthetze již 1. dubna pod

---

¹⁸³Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study. Dostupné z WWW:

http://www1.yadvashem.org.il/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

¹⁸⁴ D. LAAK, „Arisierung“ und Judenpolitik im ‚Dritten Reich‘. Zur wirtschaftlichen Ausschaltung der jüdischen Bevölkerung in der rheinisch-westfälischen Industrieregion, s 5.

¹⁸⁵ Deutsches historisches Museum. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums vom 7. April 1933. Dostupné z WWW:

<http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/berufsbeamten33/index.html>

¹⁸⁶ Tamtéž.

vedením Juliuse Streichera.¹⁸⁷ Židovští obchodníci se mohli setkávat s hesly jako "Deutsche! Wehrt Euch! Kauft nicht bei Juden!" nebo „Deutsche kaufen nicht bei Juden“. Nezůstalo však jen u hesel. Například v Annabergu v Sasku příslušníci SS orazili razítko s nápisem „Wir Verräter kauften bei Juden“ zákazníkům židovských obchodů na čelo.¹⁸⁸

Druhá fáze trvala necelé dva roky a uzavřela se na začátku roku 1935. Byla to doba plíživého pronásledování, vyhrožování či vydírání. Ve třetí fázi zažili židovští občané opět pouliční teror. Období skončilo přijetím norimberských zákonů na sjezdu NSDAP 15. září 1935, kde došlo mimo jiné k vytýčení pojmu Žid.

Následující dva roky, do podzimu 1937, tj. ve čtvrté fázi, se nacisté uchýlili opět k plíživému pronásledování. Předposlední fáze byla ve znamení zostřování protižidovských opatření, která vygradovala nechvalně známou tzv. křišťálovou nocí. Tou započala šestá arizační fáze, v níž byli Židé zbaveni veškerých práv. Arizace byla řízená státem a institucionalizovaná. Přestože administrativně nejpropracovanější byla právě šestá fáze, k největšímu počtu arizací došlo během prvních čtyř fází. Odhaduje se, že ze zhruba 100 000 židovských podniků na území německé říše bylo arizováno již počátkem roku 1938 zhruba 60% - 70%.¹⁸⁹

Nacistické Německo prosazovalo arizační politiku jak na obsazených územích, tak ve svých satelitech. Také tam je možno nalézt mnoho specifík a odlišností. Arizace na těchto územích byla zrychlená a de facto se jednalo o provedení její šesté fáze. Mechanismus arizace se vypracoval do obludných rozměrů. Například pokud se okupační správa při Anschlusu Rakouska setkala s tzv. „divokou arizací“,¹⁹⁰ snažila se přijmout taková opatření, aby se podobnému problému vyhla při záboru další země. Zásadní rozdíl v prováděné arizaci v jednotlivých částech Evropy byl v dosazovaných arizátorech. Zatímco např. v obsazené Francii se arizátory mohli stát i francouzské subjekty, např. banky, byl

---

¹⁸⁷Deutsches historisches Museum. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. *Der "Geschäftsboykott" am 1. April 1933. Dostupné z WWW:* <http://www.dhm.de/lemo/html/nazi/antisemitismus/index.html>

¹⁸⁸Deutsches historisches Museum. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. *Der "Geschäftsboykott" am 1. April 1933. Dostupné z WWW:* <http://www.dhm.de/lemo/html/nazi/antisemitismus/index.html>
"My zrádci nakupujeme u Židů"

¹⁸⁹Drahomír JANČÍK – Eduard KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945), Praha 2005, s. 19.

¹⁹⁰Stadtgeschichte Wiens.[online] 2010. citováno [2012-07-08]. Vermögensentzug und "Arisierung. Dostupné z WWW: <http://www.wien.gv.at/kultur/archiv/geschichte/ueberblick/arisierung.html>
Také je někdy tato divoká arizace odznačovaná jako „Anschluss – Pogrom“, kdy členové NSDAP použili k získání židovského majetku násilí. Kromě plundrování, konfiskace mobilních věcí, došlo k zabrání také tisíců bytů.

tento postup nemyslitelný v případě zaboru slovanských území, kde jediným možným arizátorem byl německý subjekt.¹⁹¹ Tento princip měl posílit německý vliv na hospodářství a pomoci říši ovládat důležité subjekty, a tak posílit ekonomické napojení na Starou říši. Často se proto ve spojení s touto formou arizace mluvilo o germanizaci. Specifikum mezi jednotlivými zábory a v následné arizaci tvoří Protektorát Čechy a Morava, kde tento proces proběhl ve zrychleném tempu a obrovské dynamice.¹⁹²

Trochu jiná situace byla v satelitních zemích. I v těch slovanských byli dosazováni převážně domácí arizátoři, to i v případě Slovenského štátu. Výsledné podoby arizačního procesu byly kombinací vlastních koncepcí vládnoucího režimu a konstruktivních metod podle nacistického vzoru v říši. Při srovnání s českým územím, kde arizace po bojích s protektorátní vládou spadala pod okupační správu, probíhal arizační proces na Slovensku až do poloviny roku 1940 na základě ideových projektů vládní garnitury a na post arizátora byli většinou dosazováni slovenští občané.¹⁹³ Podle Ivana Kamence narážel arizační proces na Slovensku na finanční a odbornou nepřipravenost slovenských arizátorů, kterou využili německé subjekty, a tak i na Slovensku měla arizace charakter germanizace.¹⁹⁴

Velká arizace, neboli jinými slovy řečeno arizace strategických podniků s více než tisícem zaměstnanců, byla řízena z Berlína a spadala pod říšské ministerstvo hospodářství, s nímž úzce spolupracovala říšská ministerstva financí, práce, výživy a zemědělství. Nezastupitelnou roli sehrál Hermann Göring v čele úřadu pro čtyřletý plán (Amt für Vierjahresplan) a do celého procesu byly zapojeny i jiné úřady či instituce. Podle Dirka van Laaka se na arizaci v říši podílelo hned několik subjektů. Svůj výčet obsahující deset položek nezačíná vládou či justicí, nýbrž integračními spolky arijské hospodářské činnosti, jež podporovaly bojkot a násilnosti proti židovským občanům. První spolek, který byl zřízen jako protiváha tzv. verjudete Bereiche der Wirtschaft, bylo společenství Arbeitsgemeinschaft deutsch-arischer Fabrikanten der Bekleidungsindustrie e. V, založené již v roce 1933. Poté následovaly spolky Arbeitsgemeinschaft der deutschen Unternehmer der

---

¹⁹¹ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 – 1945), s. 20

¹⁹² Tamtéž, s. 21.

¹⁹³ Acta Oeconomica Pragensia. [online] 2010. citováno [2012-07-05]. Arizácia na Slovensku 1939–1945. Dostupné z WWW: <http://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=187.pdf>

¹⁹⁴ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: *Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945)*, s. 20.

Spinnstoff- und Lederwirtschaft, Gesellschaft zur Förderung des arischen Leder- und Galanteriewaren-Einzelhandels mbH nebo Bund reichsdeutscher Buchhändler, Nationalsozialistische Fabrikanten- und Großhändler-Vereinigung, Deutscher Landhandels-Bund aj. Netřeba dodávat, že tyto spolky mezi sebe nepřijímaly osoby židovského původu a společně s Die Deutsche Arbeitsfront podporovaly arijské a arizující podnikání v modernizaci a racionalizaci ve vztahu k říši a pro její hospodářskou podporu. Dále Dirk van Laak uvádí, že v procesu arizace byly zapojeny další různé subjekty, od jednotlivců, např. židovští obchodníci, župní hospodářský poradce, správci, prostředníci, likvidátor, přes živnostenské, průmyslové, obchodní a hospodářské komory až po samotnou exekutivu, justici a legislativu.¹⁹⁵ Arizace je velmi složitý proces, který nemůže být zkoumán pouze jako ekonomická diskriminace a následné vyvlastnění, nýbrž jako společenský fenomén, do kterého byly zapojeny v podstatě všechny složky obyvatelstva, ať už přímo či nepřímo.¹⁹⁶

3.1. Arizace v Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1941

Proces arizace začal bezprostředně po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939. První protižidovská opatření byla učiněna Beranovou vládou již 17. března 1939, kdy na základě výzvy představitelů českých lékařských organizací byl zakázán výkon lékařského povolání osobám neárijského původu ve veřejných zdravotnických zařízeních.¹⁹⁷ Dále se vláda usnesla na tom, aby ministr spravedlnosti předložil návrh na generální normativní úpravu týkající se postavení praxe neárijských advokátů. Sdělení podle ministra zemědělství Ladislava Feierabenda uvádí, že na funkci v Obilní společnosti, na Plodinové burze v Praze a ve Škrobárenském syndikátu rezignovali na zákrok státní správy všichni neáriji.¹⁹⁸ Zvláštní význam mělo také usnesení, podle kterého byl ministr obchodu zmocněn, aby ihned projednal s průmyslovými organizacemi a podniky odstranění neárijců ze všech vedoucích míst. Kromě těchto opatření měl být vydán souhlas, aby obchodní

---

¹⁹⁵D. LAAK, „Arisierung“ und Judenpolitik im ‚Dritten Reich‘. Zur wirtschaftlichen Ausschaltung der jüdischen Bevölkerung in der rheinisch-westfälischen Industrieregion, s. 32 – 49.

¹⁹⁶D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: *Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945)*, s. 13 a s. 17.

¹⁹⁷T. PASÁK, Pod ochranou říše, s. 123.

¹⁹⁸H. PETRŮV, Zákonné bezpráví, s. 58.

spolek Merkur vydal nálepky, které by sloužily k vnějšímu označení árijských obchodů.¹⁹⁹

Beranova vláda pokračovala ve své protizidovské aktivitě i na příští schůzi konané 21. března 1939. Byla přijata usnesení, že příslušná ministerstva mohou stanovit, „vyžaduje-li toho veřejný zájem, na náklad podniků důvěrníka nebo jde-li o podnik z hlediska veřejného zájmu zvlášť důležitý nebo který jeho majitel opustil, vnučeného správce.“²⁰⁰ Ve vládním nařízení č. 87/1939 Sb., o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi, nebylo doslova napsáno, že se jedná o židovské podniky, kam mají být důvěrníci dosazeni, ale ve smyslu dokumentace je podstata namíření proti neárijcům jasná.²⁰¹

Na další schůzi dne 27. března 1939 schválila vláda osnovu vládního nařízení, které mělo za následek omezení nakládání s některými movitými hmotnými věcmi. Ačkoliv v osnově nebylo ani jednou zmíněno, že je na mysli židovský majetek, úmysl je však nepochybný. V „Informaci pro ministerskou radu“ se o tom píše: „Ministerstvo obchodu vypracovalo připojenou osnovu, která jest výsledkem porad o řešení otázky nabývání a zcizování majetkových hodnot náležejících neárijcům.“²⁰²

Může se zdát, že schválení této osnovy již nic nestálo v cestě, skutečnost je ovšem jiná. I když tato osnova byla v souladu s Hitlerovými směrnicemi, zasáhl však v hospodářské a arizační politice rozhodující činitel, tj. německé monopoly a s nimi spojen státně monopolistický aparát.²⁰³

I když se protektorátní vláda snažila převzít převod židovského majetku, který byl odhadován od 16 do 20 miliard korun,²⁰⁴ do vlastní režie, bylo jí to znemožněno. Dva dny po vládním usnesení, tedy 29. března 1939, došlo u Kherla k zasedání německých bank, které vytvořily arizační linii na území protektorátu. Tuto linii lze sledovat ve zprávě, kterou tohoto dne podal jeden z ředitelů Drážďanské banky Otto Herbecka, fungující tehdy v Praze. Píše v ní: „Aby se zabránilo počestění židovských pozic, vyjde zítra zvláštní nařízení, které váže prodej židovského majetku na úřední schválení.“²⁰⁵ Toto nařízení skutečně vyšlo v pěti

---

¹⁹⁹ Miroslav KÁRNÝ, „Konečné řešení“, Praha 1991, s. 24.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ H. PETRŮV, Zákonné bezpráví, s. 59

²⁰² M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 24.

²⁰³ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 25.

²⁰⁴ Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00). Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

²⁰⁵ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 27.

stručných paragrafech, které zakazovaly jakékoliv nabytí koupí, jakož i jakékoli jiné opatření o hospodářských podnicích, účastech a majetkových hodnotách všeho druhu, jež jsou zcela nebo zčásti židovským majetkem. Výjimky měl v kompetenci povolit pouze šéf civilní správy. Pokud došlo po 15. březnu 1939 k takové změně, bylo si potřeba vyžádat dodatečné povolení. Z tohoto podmětu také vydal šéf civilní správy pro Čechy K. Henlein po vzoru svého moravského kolegy J. Bürckela nařízení, podle kterého se schvalování převodů židovského majetku stalo výlučnou záležitostí okupační správy.²⁰⁶

Tímto aktem bylo řešení židovské otázky v hospodářské sféře definitivně odebráno z rukou protektorátních úřadů. Zálžitosti šéfů civilní správy převzal 10 dní po svém nástupu do funkce říšský protektor. Z toho vyplývá, že nikdy nedal souhlas k publikování nařízení protektorátní vlády z 27. března 1939.²⁰⁷

Průběh arizace v Protektorátu Čechy a Morava neměl tak dlouhé trvání jako arizace ve staré říši, kde začala již roku 1933 a vyznačovala se šesti fázemi. Arizace v protektorátu měla oproti říši určitá specifika. Byl její průběh značně zrychlen a odehrával se v tzv. šesté fázi, která byla započata křišťálovou nocí 8. listopadu 1938. Podle Dr. J. Milotové se proces arizace na území Protektorátu Čechy a Morava vyznačuje třemi etapami. Etapa první začala probíhat bezprostředně po 15. březnu 1939 a je specifická především bojem mezi protektorátní vládou a okupační správou. Po zkušenostech nacistického vedení s vyvlastňováním židovského majetku ve staré říši, divoké arizaci v Rakousku a Sudetech, vydal Hermann Göring dne 16. března 1939 zvláštní pokyn, ve kterém si vyhradil veškeré rozhodování o čase, rozsahu a tempu arizačních opatření. Prvotním účelem bylo zabránit již zmíněným divokým arizacím a přesunům židovského majetku na české subjekty.²⁰⁸

Jak již bylo dříve zmíněno, dne 29. března vydal H. Kehrl směrnici, která do budoucna zamezovala úniku židovského majetku před arizací. Gestapo začalo společně s einsatzkomandy dohlížet na to, aby Židé nemohli vyvézt jakýkoliv majetek ven či ho jednoduše prodat. Naopak bylo dohlíženo, aby vyjíždějící Židé předali svůj majetek do správy bankám. Tato etapa byla ukončena vydáním výnosu dne 21. června 1939. V průběhu první etapy se okupační správě podařilo zajistit

---

²⁰⁶ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

²⁰⁷ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 27.

²⁰⁸ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace
H. PETRŮV, Zákonné bezpráví, s. 63.

majetek v hodnotě 440 milionů korun. Během tohoto období byl z arizace vytvořen důmyslný soubor legislativních a organizačních opatření, která z arizačního procesu učinila systém.²⁰⁹

Druhá etapa byla započata přijetím nařízení říšského protektora Konráda Von Neuratha o židovském majetku a všeobecném zavedení norimberské nomenklatury. Tento akt především znamenal, že se v protektorátu začala všeobecně uplatňovat kritéria židovství podle norimberských zákonů, a tím se právně vymezila skupina obyvatelstva, proti nimž bylo namířeno genocidní tažení. Nařízení také definovalo pojem židovského podniku. Za židovský podnik byly považovány takové veřejné obchodní nebo kandidátní společnosti, které „jsou jeden nebo několik osobně ručících společníků židé.“²¹⁰ Nápodobně jako u podniků právnické osoby mohlo postačit, aby jeden nebo několik členů správní rady nebo dozorčí rady byl označen za osobu židovského původu, a podnik mohl být arizován. Další kritériem mohlo být, když Židé vlastnili více než třetinu kapitálu takové společnosti.²¹¹ Také pobočka židovského podniku se považovala za židovský podnik, zatímco pobočka nežidovského podniku se považovala za podnik židovský, byl-li vedoucí nebo jen jeden z vedoucích Žid. „Navíc bylo připojeno ještě ustanovení připouštějící nejvolnější a nejsvévolnější výklad: „Podnik se považuje za židovský i tehdy, je-li skutečně pod rozhodným vlivem Židů.“²¹²

Neurathovo nařízení zakazovalo Židům a židovským podnikům nakládat s nemovitostmi, právy na nemovitost, hospodářskými závody a podíly na nich, cennými papíry všeho druhu, propachtovat pozemky a hospodářské závody bez písemného schválení říšského protektora. Dále se jim nařizovalo, aby ohlásili u německých vrchních zemských radů zemědělské a lesní pozemky, předměty ze zlata, platiny a stříbra, drahokamy, perly, drahocenné a umělecké předměty, jejichž cena at už jednotlivě nebo ve sbírce přesahuje hodnotu 10 tisíc korun. Dále se Židům a židovským podnikům zakazovalo nabývat nemovitosti, podílů na hospodářských podnicích, cenných papírů, přejímaní a znovuzřizování hospodářských závodů. Říšský protektor také ustanovoval v židovských podnicích správce, kteří podléhali

---

²⁰⁹ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

²¹⁰ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 32.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

jeho dozoru a příkazu. Také do jeho provomocí spadala kompetence odvolat důvěrníka a vnučené správce dosazené podle protektorátních předpisů.

Pokud se jednalo o židovský majetek, právo dosazovat správce příslušelo výlučně protektorovi.²¹³ Ihned po vydání tohoto nařízení převzal Úřad říšského protektora pod přímou kontrolu a řízení revizní odbor protektorátního ministerstva financí, který byl kompetentní k povolávání transferů majetku. Přes jeho prostřednictví začalo hospodářské oddělení Úřadu říšského protektora vydávat pokyny k aplikaci prováděcích výnosů nebo doplňující předpisy pro autonomní úřady a peněžní ústavy. Tyto pokyny formálně vycházely jako vyhlášky protektorátního ministerstva financí.²¹⁴ Soubor těchto mimořádných opatření byl završen výnosem o zřízení Ústředny pro židovské vystěhovalce z 15. července 1939, jejímž vedením byl pověřen velitel bezpečnostní policie Stahlecker. Prakticky byla ovšem řízena Hansem Günthrem a byla úzce propojena s berlínskou ústřednou gestapa a jejím židovským referátem Adolfa Eichmanna.²¹⁵

Po zřízení této organizace se Židé z protektorátu mohli vystěhovat do zahraničí pouze jejím prostřednictvím. Paradoxně právě po založení ústředny se vystěhovalci pro osoby židovského původu stalo daleko komplikovanější, ne-li nemožné v důsledku napjaté mezinárodní situace. Ústředna přerušila svoji činnost na období od 1. do 12. září 1939. Po obnovení její činnosti došlo ke změně v pravomoci vydávání pasů. Jestliže předtím byly vydané pasy protektorátní, poté se z nich staly pasy říšskoněmecké. Místo výkonu bylo převedeno na německou vrchní zemskou radu v Praze. Po technické stránce se nic nezměnilo a pasy byly zajišťovány převážně pražským policejním ředitelstvím. Od zahájení své činnosti do konce roku 1939 vydala ústředna židovským vystěhovalcům celkem 6 918 pasů, v roce 1940 dalších 8 672 a 1 192 ještě v prvním čtvrtletí roku 1941.²¹⁶ Mašinerie vydávání pasů běžela, i když bylo zřejmé, že skutečné možnosti vystěhování jsou omezené na minimum a téměř se zastavují.²¹⁷

„Platné předpisy, které vůči židovským vystěhovalcům speciálním způsobem aplikovaly devizové nařízení protektorátní vlády z 23.7., ale i některá opatření z období tzv. druhé republiky, prakticky znemožňovaly vývoz jakéhokoli

---

²¹³ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 32.

²¹⁴ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

²¹⁵ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 36.

²¹⁶ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 38.

²¹⁷ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 37.

majetku.²¹⁸ Navíc jej vystěhovalci museli předat bankám do správy k „věrné ruce“. Právo k dispozici však náleželo Ústředně. Její pravomoc byla ještě posílena po nařízení říšského protektora o péči o Židy a židovské organizace ze dne 5. března 1940. Nařízení přidělilo Ústředně neomezené dozorní a rozhodovací právo nad všemi židovskými náboženskými obcemi, spolky, fondy a nadacemi. Ústředna mohla kdykoliv jejich činnost zrušit či ji přenést na jiný právní subjekt a jejich majetek předat do správy Vystěhovaleckého fondu, který byl ustanoven stejným nařízením. V této druhé etapě arizace, která se opírala především o toto opatření, byly vyvlastněny veškeré velké, střední a drobné živnostenské podniky, velká část nemovitého majetku, včetně zemědělského a některého majetku movitého, zvláště drahých kovů a uměleckých sbírek.²¹⁹

Závěrečná třetí fáze arizačního procesu souvisí s nástupem nového říšského protektora Reinharda Heyndricha do funkce a s plánováním hromadných deportací. Heyndrich jako zastupující protektor vydal 12. října 1941 nařízení, že „Ústředna pro vystěhování Židů v Praze může převzít likvidaci majetku židovských vystěhovalců, je-li to u ní navrženo sepsáním osobou oprávněnou k dispozici.“²²⁰ Tak zněl úřední překlad. Osoba, která byla zařazena do transportu s cílovou stanicí Lodž nebo Terezín, podepisovala na rozkaz gestapa a pod jeho dozorem dokument, na jehož základě byl všechn movitý i nemovitý majetek převeden na vystěhovalecký fond s výjimkou toho, co měl dotyčný na sobě a v zavazadle, nejvýše padesátikilovém. Veškerý majetek deportovaných ze zákona propadal ve prospěch říše. Proto došlo k nárůstu arizovaného majetku ve správě tohoto fondu mezi polovinou února a počátkem prosince 1942 o celých pět a půl miliardy korun.²²¹

„Poslední akt expropriace židovského obyvatelstva se odehrával u plynových komor Treblinky, Belzoku, Sobiboru a na jiných místech vyhlazování, kde se zavazadel zavražděných hromadily celé hory všemožných věcí, které vězeňská zvláštní komanda musela třídit a které pak SS celými vlaky rozesílaly k upotřebení podle směrnic svého říšského vedení - Říšské bance, jednotlivým říšským

---

²¹⁸ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

²¹⁹ Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

²²⁰ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 66.

²²¹ Tamtéž, s. 67.

ministerstvům, na adresu Volksdeutsche Mittelstelle pro německé přesídlence a kolonizátory, útvarům Waffen-SS i jednotlivým důstojníkům.²²²

3.2. Subjekty zapojené do procesu arizace

Arizaci je nutno zkoumat jako společenský fenomén, nikoliv jenom její ekonomický aspekt a dopad. Do jejího procesu byla zapojena, ať už přímo nebo nepřímo, celá společnost. Vnímaní arizace pouze z ekonomického hlediska, nikoliv z toho fatálního pro osudy židovského původu, dokazuje i fakt, že během mimořádných lidových soudů v Ostravě, Chebu, Opavě, Liberci a Litoměřicích dominují tresty konfidentů, funkcionářů NSDAP, SS, SA, SdP, příslušníků represivních orgánů (zejména SD a gestapa), pomahačů při rozbití Československa a teroru nastoleném po atentátu na Heydricha a jen minimum obžalovaných bylo souzeno „pouze“ za arizaci, tj. zneužívání tísně původního vlastníka. U většiny případů se objevuje jen jako komplement jiných činů, jenž byly závažnější.²²³

Samotný akt arizace se obvykle skládal ze dvou částí. Do podniku, který byl přihlášen jako židovský, byl do jeho vedení dosazen „správce věrné ruky“ Treuhänder, který měl podnik připravit na následnou arizaci. Jelikož být jmenován do této funkce vytvářelo určitou perspektivu budoucího vlastnictví podniku a nemluvě o možnosti obohacení se, byl o tuto pozici velký zájem. Více než odborná způsobilost hrál roli tzv. „politisches Führungzeugnis“, který vydávalo župní nebo krajské vedení NSDAP. Tímto dokumentem byla potvrzena nacistická spolehlivost. Na místa správců byly dosazovány osoby bez patřičného vzdělání a zkušeností. Ve zprávě nacistické bezpečnostní služby za říjen 1940 byla situace po dosazení Treuhänderů vylíčená jako tristní, neboť na tato místa byli častokrát jmenováni lidé „ačkoliv nic nebo jen málo tomu rozumí.“²²⁴ Jiná zpráva z Moravské Ostravy popisuje Treuhändery jako zcela neschopné, opilce, podvodníky a zdůrazňovala, že jde jen o „výběr z mnoha příkladů podobných.“²²⁵ Dokonce i během procesu v Norimberku se Hans Kehrl vyjádřil o schopnostech arizátorů, kteří převzali brněnské textilní závody, se slovy, že „udělali z toho strašlivý svinčík.“²²⁶

---

²²² Tamtéž, s. 68.

²²³ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: *Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945)*. s. 96.

²²⁴ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 62.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 63.

Ačkoliv z předešlých řádků je jasné čitelné, že Treuhänderi napáchali více škody než užítku, měla tato instituce nezastupitelnou roli v arizačním procesu. Trauhändři měli podnik „odžidovštit“ a připravit pro převzetí arizátory, pokud se jimi ovšem nestali sami.

3.3. Arizující společnost

V každém obchodu je potřeba dvou složek – prodejce a kupce. Ačkoliv se během války snažili nacisté uvádět arizaci jako běžný obchod, chyběl v ní princip svobodného rozhodování ze strany židovských majitelů. Nicméně dva činitelé v ní i tak zůstali – židovský „prodejce“ a árijský „kupec“. Na předchozích stránkách je uvedeno, jaká legislativní opatření byla vydána, aby se z židovského majitele podniku stal jeho „prodejce“, ale podstatná je také informace, co dopomohlo árijským „kupcům“ do jejich pozice. Postava arizátora je nejen v historické literatuře, ale i v poválečných retribučních, soudních či jiných dokumentech často opomíjena a její potrestání je spíše okrajové. I když často tito lidé ušli trestu za arizaci, byli arizátoři většinou odsouzeni za svoji agilnost k NSDAP. ²²⁷

Drahomír Jančík a Eduard Kubů se zabývají souborem 289 arizátorů, kteří si požádali o arizační úvěr u Kreditanstalt der Deutschen. Z tohoto čísla se u 288 případů jedná o osobu fyzickou a v jednom případě jde o osobu právnickou. Jančík a Kubů se zaměřili na sociální status arizátoru před arizací a po ní. Z přehledných tabulek vyplývá, že zatímco před arizací bylo zařazeno k vyšší třídě 38 osob (38%), ke střední 200 osob (73,26%), k nižší 1 osoba (0,37%) a nevyjasněný status mělo 34 osob (12,45%), po arizaci došlo k přelivu osob směrem nahoru. Nyní se k vyšší třídě již počítalo 161 osob (57,30%), ke střední 118 osob (41,99%), k nižší 0 osob (0,00%) a nevyjasněný status měly pouze dvě osoby, což činilo 0,71%. ²²⁸ Uchazeč o post arizátora musel splňovat dvě základní podmínky. Předně musel být zcela oddán národně socialistické myšlence a za druhé měl být způsobilý vést arizovaný podnik. Banky se proto důkladně zabývaly podklady pro způsobilost ve věci poskytnutí tzv. arizačního úvěru. Politická spolehlivost byla nejlépe prokazována vysokou politickou angažovaností. Ze zkoumaného vzorku se nejčastější prorežimní angažovaností stala politická příslušnost k NSDAP (73 osob –

---

²²⁷ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 96.

²²⁸ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 99

41,48%), funkce Treuhänderů (62 osob – 35,25%) a služba ve wehrmachtu nebo luftwaffe (54 osob – 30,68%).²²⁹

Předpoklady politické angažovanosti a politické agilnosti byly bezesporu nadřazeny odborným předpokladům, které byly posuzovány méně kriticky. Tato nesrovnalost mezi těmito dvěma požadavky mohla zapříčinit, že se mezi arizátory vyskytlo 33 osob, které se nacházely ve věkovém rozhraní mezi 20 a 30 lety. Na druhou stranu je logické, že většina z nich se nacházela v nejproduktivnějším věku, tj. 30 – 40 roků (33,33%).²³⁰

Pouze u jedné třetiny z těchto 288 osob bylo udáno dosažené vzdělání. Jančík a Kubů předpokládají, že vysokoškolské vzdělání bylo uváděno ve všech těchto případech. Naopak lidé s nižším vzděláním, především tím základním, tuto informaci neudávali. Tato domněnka by ovšem znamenala, že z 288 osob pouze 29 osob (10%) vystudovalo vysokou školu. Nacházeli se mezi nimi absolventi techniky, vysoké školy obchodní, chemici, farmaceuti, lékaři či právníci. Tito arizátoři si také většinou volili podnik podle svého oboru. I skupinky osob se středním vzděláním nebo výučním listem nebyly příliš početné. Ke střednímu vzdělání se přihlásilo 52 osob (tj. 18%) a s výučním listem ukončilo své vzdělání 17% (tj. 49 osob). Nejpočetnější skupina čítající 188 arizátorů neudala své vzdělání. Dá se tedy předpokládat, že se jednalo o ukončené nebo jen částečně odchozené základní vzdělání.²³¹ Z uvedených čísel je zřejmé, že společenství arizátorů nebylo vůbec homogenní. Také jejich pohnutky stát se arizátorem byli samozřejmě rozdílné. Frank Bajohr ve své studii uvádí, že mezi arizátory existuje široké spektrum osob, jedny ukořistily a okradly původní židovské majitele o jejich majetek, až po seriózní obchodníky, „who were willing to pay a fair price for acquisition“.²³² Toto spektrum se podle Bajohra rozděluje do tří hlavních kategorií. První skupina arizátorů skládající se z „active and unscrupulous profiteers“²³³ tvoří okolo 40 % arizátorů. Tito profitenti přebírají osobní iniciativu nad rámec diskriminační arizace, jež je namířena proti židovským vlastníkům, které vystavují výhrůžkám, spolupracují s gestapem a dělají všechno proto, aby se obohatili. Bajohr se také nepozastavuje nad tím, že tuto skupinu tvořili

---

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 107.

²³² Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study, s. 14. Dostupné z WWW:

http://www1.yadvashem.org/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

²³³ Aktivní a bezskrupuletní profitenta

většinou funkcionáři NSDAP.²³⁴ Druhá kategorie arizátorů, která je rovněž tvořena 40% z celkového počtu, může být charakterizována slovem „sleeping partner“ neboli tichý společník. Tato skupina se pohybuje v rámci arizace, kde sklízí osobní výhody, avšak nijak na sebe nestrhává pozornost. Zbývající nejmenší skupina kupujících (20%) se skládá z dobromyslných obchodníků, kteří se snaží nabídnout židovskému majiteli sumu odpovídající ceně vykupovaného majetku. Mnoho z těchto obchodníků se přátelilo s Židy a připojili se k arizaci, aby ochránili své židovské přátele. Málý počet dokonce jednal proti národně socialistickému právu a např. nechali židovskému majiteli přístup k firemnímu účtu ze zahraničí nebo mimořádný fond, který byl zpečetěn tajnou smlouvou.²³⁵

Jančík s Kubů upozorňují, že třetí typ arizátora, jenž v dobré víře pomáhá židovskému majiteli, není v protektorátním prostředí identifikovatelný. Druhou skupinu arizátorů, tzv. tiché společníky, ztotožnili s příslušníky šedé zóny a naopak zdůrazňují, že skupina profitenti bez skrupulí je nutno v Protektorátu Čechy a Morava rozdělit na „staré bojovníky“ a „nové aktivisty“. V Protektorátu Čechy a Morava se tedy rovněž nacházely tři skupiny arizátorů: staří bojovníci, noví aktivisti a šedá zóna.

3.4. Banky

Pokud arizátor neměl dostatek prostředků na odkoupení nabízeného podniku, mohl si zažádat o tzv. arizační úvěr, který byl udělován v Protektorátu Čechy a Morava třemi bankovními ústavami, Böhmische Union – Bank (pobočka koncernu Deutsche Bank), Böhmische Escompte Bank (koncern Dresdner Bank) a již zmiňovaná Kreditanstalt der Deutschen. Odhaduje se, že souhrnná hodnota židovského majetku, která byla arizovaná pomocí těchto arizačních úvěrů, se pohybuje okolo 260 miliónů korun.²³⁶

Udílení arizačních úvěrů je možno rozdělit na dvě fáze. V té první se poměrně hojně vyskytovaly úvěry tzv. autonomní, tzn., že úvěry byly poskytovány podle vnitřních regulí příslušného peněžního ústavu klientů, kteří svým majetkem

---

²³⁴Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study, s. 15.. Dostupné z WWW: http://www1.yadvashem.org.il/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

²³⁵Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study. Dostupné z WWW: http://www1.yadvashem.org.il/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

²³⁶Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00), s. 15. Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

nebo postavením a zárukami v soukromém sektoru poskytovali záruku návratnosti. V druhé fázi byly udělovány úvěry poskytované v úzké spolupráci s nacistickou správou. Netřeba dodávat, že úvěry byly rozdělovány na základě prorežimní angažovanosti a tudíž byly poskytovány i osobám s nedostatečným majetkovým ručením. Tyto státem garantované úvěry pomáhaly oživit skomírající proces arizace a staly se i nástrojem germanizace českého prostředí. Tyto garantované úvěry byly velmi výhodné i pro peněžní ústavy, „neboť jim umožňovaly produktivní využití alespoň části vloženého cizího kapitálu, pro který nebylo možno ve válečném období nalézt umístění na přeplněném kapitálovém trhu. Vložený mrtvý kapitál začal pracovat, a to navíc bezrizikově, neboť státní garance se průměrem pohybovala kolem devadesáti procent. Aktuální arizační profit byl vyčíslen relativně slušným pěti až šestiprocentním úrokem.“²³⁷ Tyto arizační úvěry také umožňovaly bankám rozšířit s dlouhodobou perspektivou stávající klientelu a do budoucna mít lepší postavení v konkurenčním boji mezi bankami.

Arizace bez bankovních aktivit by nebyla ani možná. Arizační aktivity ve spojitosti s bankovními ústavami jsou rozděleny do tří skupin. První skupinu arizačních bankovních aktivit představuje tzv. vnitřní arizace, kdy došlo k „odžidovštění“ v bankovním aparátě. V této fázi jsou propouštěny osoby židovského původu ze správních a dozorcích rad, představenstev a ředitelství. Na jejich posty jsou dosazovány árijské osoby většinou spojené s NSDAP.²³⁸ V této fázi byla příslušnými normami definovaná spolupráce peněžních ústavů s nacistickou a hospodářskou správou, která ovšem neměla charakter aktivně iniciované dobrovolné spolupráce. „Byla založena na principu subordinace a uskutečňovala se v rámci korporativního řízení ekonomiky.“²³⁹ V této fázi banky plnily zejména úkoly informační a evidenční, kdy dávaly okupační správě informace o rozsahu židovského majetku. Tento majetek později označovaly za neárijský, separovaly jej a nakládaly s ním jako s majetkem vázaným.²⁴⁰

---

²³⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00), s. 10. Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00), s.6. Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

²⁴⁰ Tamtéž.

Druhá skupina je tvořena tzv. přímou arizací. Jednalo se o proces přejímání židovského majetku do přímého vlastnictví peněžních ústavů. „Tzv. devizové banky se staly dočasně depozitními místy židovského zlata a cenností. V konečné fázi banky židovský majetek jako konfiskovaný transferovaly do rukou německé okupační správy.“²⁴¹ Banky ovšem argumentovaly tím, že samy v roli arizátorů nevystupovaly. Banky zastávaly v této transakci pasivního vykonavatele rozhodnutí, které bylo uloženo nacistickou správou. Získaný profit měl standardní charakter, bankovní operace a služby byly zpoplatněny stejným způsobem jako všechny ostatní.²⁴²

Ve třetí skupině aktivit se banky nejvíce obohatily při tzv. nepřímém profitu z arizace. Ten byl zajišťován buď arizačním úvěrem nebo institucí Treuhändu, která se týkala správy majetku klasických bankovních aktivit (konta, vkladní knížky, phledávky, pojistky, cenné papíry), příp. oblasti, jakou představovala správa nejrůznějších firem, ale především nemovitostí.²⁴³ Je potřeba podotknout, že k tomuto obohacení docházelo pouze u německých peněžních ústavů, protože české ústavy byly programově vyloučeny z oblasti bankovní součinnosti s nacistickou správou. České peněžní ústavy byly nejen znevýhodněny, ale systém byl nastaven tak, aby postupně docházelo k jejich likvidaci. Tento koncept se podařilo velmi dobře realizovat, neboť do konce války „přežila pouze Živnostenská banka, a to díky specifické okolnosti mimořádného rozptýlení akciové držby, kterou se nacistům nepodařilo překonat.“²⁴⁴

Řešitelský tým Milotová a kolektiv konstatují, že pokud bude odhlédnuto od židovských běžných účtu, vkladních a spořitelních knížek, pak můžeme konstatovat, že Bömische Union – Bank, Bömische Escompte Bank a Kreditanstalt der Deutschen provedly v letech 1939 – 1945 arizaci židovského majetku v hodnotě přibližně 1 047 000 000 korun. Při odhadu, že hodnota židovského majetku v Českých zemích se pohybuje mezi 16 až 20 miliardami korun, pak se tyto banky podílely z 6, 54 % na zcizení židovského majetku.²⁴⁵

---

²⁴¹ Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00), s. 7. Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00), s. 2. Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž.

4. Arizace v Olomouci

Olomouc patřila od 19. stolní k nejvýznamnějším židovským střediskům na Moravě. I když z celkového počtu 47 771 osob žijících v Olomouci bylo pouze 2 198 Židů, tj. 4,6%²⁴⁶, byla jejich ekonomická síla a vliv na městský život podstatně vyšší. Na špici olomouckého průmyslu zůstal i v letech před válkou potravinářský průmysl využívající místní surovinovou základnu a velmi dobré dopravní spojení. Ve Velké Olomouci byly budovány sladovny, mlýny, pivovary, cukrovary, lihovary, droždárny, tvarůžkárny, později továrny na cukrovinky a trvalé pečivo, konzervárny nebo továrny na umělé tuky.²⁴⁷ Z těchto vyjmenovaných odvětví se nejvíce prosadily sladovnictví a cukrovarnictví, které získaly evropskou proslulost. Připomeňme, že mezi nejvýznamnější představitele patřili právě členové židovské náboženské obce např. bratři Mayové, rodina Heinkorn, Hamburger aj. Ve městě stále rostl počet živností, „které se však postupně modernizovaly a konjunkturu přežívaly pouze ty, které se nejlépe přizpůsobily růstu technického pokroku.“²⁴⁸ Proto ve městě přibývaly nejrůznější opravné nástroje a přístroje, autoopravné, rostl také počet autodopravců, fotografických ateliérů, knihkupců, holičů, stolařů, cukrářství a módních konfekčních salónů. Ve městě také stále rostl počet krejčířů a švadlen, obuvníků, stolařů, pekařů i malířů pokojů a natěračů. „Z maloobchodních živností převládaly obchody s ovocem a zeleninou, se smíšeným zbožím, řeznictvím a uzenářstvím, mlékárny a trafiky. V roce 1935 také bylo ve městě v provozu 144 hostinců a restaurací, 13 hotelů, 6 kaváren, 13 vináren a 4 bary“²⁴⁹.

Podle dotazníku z 20. února 1939 na zjištění počtu živnostníků podle národnosti, který si nechalo vyhotovit Společenství instruktorát při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností, je možno zjistit, jak velké bylo procento židovských živnostníků v různých společenstvech. Jednotlivá živnostenská společenstva se sídlem v olomouckém okrese mělo vykázat své členy „a určit kolik z tohoto počtu je živnostníků německé národnosti a kolik je Židů“.²⁵⁰ Ačkoliv by se mohlo zdát, že

---

²⁴⁶ Historický místopis Moravy a Slezska, sv 3, s. 30.

²⁴⁷ Miroslav ČERMÁK - Jaroslav SPIŠÁK, Historie a současnost podnikání na Olomoucku, Zeměhušice 2004, s. 74.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Miroslav ČERMÁK - Jaroslav SPIŠÁK, Historie a současnost podnikání na Olomoucku, Zeměhušice 2004, s. 75.

²⁵⁰ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

snaha zjistit počty německých a židovských členů živnostenského společenstva není namířena výhradně proti Židům, věta „mezi živnostníky německé národnosti nebudou teč Židé započítáni“²⁵¹ nás nemůžte zanechat na pochybách. I když se mnoho Židů považovalo za Němce (např. ve společnosti výrobců likéru a lihovin je uvedeno, že z 325 členů je asi 92 Židů a z toho 90 % uvádí národnost německou),²⁵² tak nehledě na jejich pocit, byli zařazeni v tomto dotazníku pod židovskou národnost, i když pro mnohé byla mateřskou řečí němčina či čeština. Na druhé straně je nutno podotknout, že pojem Žid byl zde definován více z náboženského hlediska než z toho národnostního. Předpokládalo se, že kdo je židovské víry, je i židovské národnosti. V takovém případě ovšem stačilo, aby dotyčná osoba přestoupila na jinou víru a přestala být tedy považován za Žida. Tuto domněnku podporuje zjištění, že ze společnosti stavitelů se uvádí, že „z celkového počtu jsou snad 3 nebo 4 Židé. O jednom z členů není nám přesně známo, je-li ještě Židem, neb byl-li již pokřtěn.“²⁵³ Také Grémium elektrotechnických živností nemohlo podat o svých členech přesné informace, nýbrž podané údaje uvádí nezávazně, jen dle získaných zkušeností a doporučuje jejich přezkoušení na ohlašovací úřadě města Olomouce²⁵⁴. Grémium se tak distancovalo od podávání zavádějících informací a zdůvodnilo to tím, že „grémium nemá možnost zjišťovat přesně národnost a náboženství svých členů, jelikož zápisy v matrice dějí se jen dle znění konces. dekretů, které podobná data dosud neobsahovaly.“²⁵⁵

Vytvoření Velké Olomouce v roce 1919, kdy byly připojeny venkovské části, se i toto sčítání zúročilo ve prospěch české národnosti. Z dochovaných odpovědí je zřejmé, že Češi převládají ve všech zjišťovaných živnostech.²⁵⁶ Druhou nejpočetnější skupinou tvořili živnostníci německé národnosti a poslední, co do počtu, jsou živnostníci židovské národnosti. Ne u všech živností ovšem platil tento vzorec, u některých společenství výrobců likérů a lihovin, grémium obchodníků i komisařů s dřívím a majitelů pil či obchodní grémium, převládal počet členů židovské národnosti nad tou německou. Naopak u některých živností nebyli Židé

---

²⁵¹ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁵² SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁵³ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁵⁴ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ viz. Tabulka č. 1.

zastoupení vůbec. Z 36 společenství nebyli Židé uvedeni v 10 z nich.²⁵⁷ Zajímavostí je, že komora autobusových dopravců vykazala, že mezi svými členy nemá jak členy německé, tak židovské národnosti. Všech 137 společníků se přihlásilo k české národnosti.²⁵⁸ Jako další kuriozitu můžeme uvést, že společenství cukrářů vykazalo tři Jugoslávce a jednoho Itala.²⁵⁹

Příznivé podmínky pro provozování živností pokračovaly do roku 1938, kdy se po Mnichovské smlouvě musely již zavedené firmy potýkat s problémy, které souvisely se ztrátou pohraničí. Zabraní Sudet se dotklo i tak významné firmy jako byla Max Zaitschek v dřevařském průmyslu, která se ocitla ve vážné existenční krizi. Max Zaitschek uvádí, že „ztratil v sudetském území své nejlepší dodavatelské prameny, dlouholeté staré uzávěrky, jakož i hotové peníze ve značné částce, v souvislosti čehož pozbyl celý velkoobchod v tuzemsku, jakož i veškerý export.“²⁶⁰ Také další firma Josef Markus, zabývající se obchodem s palivem, uvedla, že od začátku roku do září 1938 obchodovala s 1 661 vagóny uhlí, 858 cementu a 14 vagóny sádry. Po odtržení pohraničí ztratil podnik větší část svých klientů a počet vagónů, se kterými obchodovali od září do konce roku 1938, se zmenšil na 178 vagónů uhlí, 23 cementu a 0 vagónů sádry.²⁶¹ Nejen následky září 1938, ale i následná okupace podmiňující arizaci, měla za následek, že ze 162 podniků jejich počet klesl mezi lety 1940 – 1942 na 139.²⁶²

Po začátku okupace a následným vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava nečekaly mnohé židovské rodiny na další zhoršování společenské situace a již dusné ovzduší druhé republiky přispělo k jejich emigraci. U některých se služební cesta protáhla. Příkladem může být Erich Heynau, vlastník sladovny Hamburger a Syn, který se sice přihlásil k německé národnosti a protestantské církvi, ale při požadavku na předložení křestního listu, nebyl spolupracovníky tento doklad k nalezení. Sám Erich Heynau již tuto záležitost nevyřizoval, protože se nacházel pracovně ve Švýcarsku, kam odjel 16. února 1939 a podle pracovníků neplánuje návrat.²⁶³

---

²⁵⁷ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

Společenství stolářů a přid. řemesel, Společenství výrobců cement. zboží a umělého kamene, Spol. čalouníků a dekoratérů, Společenství zahradníků, Spol. Malířů pokojů a dekorace, Společnost kovářů a podkovář, spol. Kolářů, spol. Holičů, spol. Zednických mistrů a komora autobusových dopravců.

²⁵⁸ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁵⁹ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁶⁰ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁶¹ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁶² M. ČERMÁK – J. SPIŠÁK, Historie a současnost podnikání na Olomoucku, s. 74.

– toto číslo se týká jen výrobních podniků, nikoliv provozních podniků.

²⁶³ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

Také obchodníci židovského vyznání volili tuto cestu, jmenujme např. Jana Jindřicha Loewa, „Inhaber der Firma J. Werner, ist seit dem Frühjahr 1939 ausser Protektorat.“²⁶⁴ nebo Emila Seidlera, majitele firmy Seidler J. obchodem s uhlím, který opustil republiku takřka na poslední chvíli dne 12. března 1939, „kdy následkem zhroucení se své choti byl nucen na lékařskou radu odebrati se léčení na italskou riviéru.“²⁶⁵ I šéf firmy Heinkorn Adolf Heinkorn odjel do Anglie za obchodem.²⁶⁶ U těchto případů se ovšem nedá určit, zda-li se jednalo o promyšlený útěk nebo pouze souhru okolností. Záměr emigrovat by mohla prozrazovat snaha prodeje podniku. Ovšem ne všichni vystihli ten pravý okamžik a k jednání o prodeji se přistoupilo příliš pozdě. Jako příklad může posloužit slavná IGO – Josef Groák tiskárna, jejíž majitel Hugo prodal Groák firmu slavnému nakladatelství Melantrich, příslušné úřady měly problémy s ratifikací smluv.²⁶⁷ Pokud Židé chtěli po okupaci opustit území protektorátu, museli bezpodmínečně přenechat svůj majetek do „věrných rukou“. Podobně jako Arthur Fischer, který před svým odjezdem odevzdal svůj majetek Anglo – pražské úvěrové bance do správy věrné ruce a odevzdal za tímto účelem této bance dne 24. října 1939 notářsky ověřenou plnou moc.²⁶⁸

Postavení židovských podniků a živností se rázem změnilo vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava. Hned 20. března vydal šéf civilní správy v Brně Konrad Heilein nařízení, které se týkalo nedovolených zásahů do hospodářství v zemi moravské, dle něhož se zakazuje:

- ustanovení komisařských důvěrníků a správců v židovských podnicích
- kupovati, jakož i propachtovati podniky, jež jsou zcela nebo částečně v židovském vlastnictví

V odůvodněných případech bylo možné udělit výjimku, jakožto i dodatečné schválení převodu.²⁶⁹ Dva dny po tomto nařízení bylo vydáno další týkající se zákazu zcizení židovského reálného majetku v zemi moravské, které už bylo i poměrně přesněji definováno a dle něhož:

---

²⁶⁴ SOKA, AMO, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939.

²⁶⁵ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

Právní zástupce JUDr. B. Karel nemohl ani úřadům sdělit, kde se Emil Seidler nachází, poněvadž svůj pobyt na italské riviéře mění podle zdravotního stavu choti.

²⁶⁶ Židovská obec Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-20]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

²⁶⁷ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁶⁸ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁶⁹ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 63.

- pronájem, pacht, darování, jakož i jakékoli zatížení nemovitého majetku, který je zcela nebo z části židovským, je zakázáno
- právní jednání sjednaná po 14. březnu jsou neplatná
- tato jednání nabytá účinnosti se zpětnou platností od 15. března 1939²⁷⁰

Také Beranova vláda schválila dne 17. března 1939 soubor protižidovských opatření, která se zaměřovala na praxe židovských lékařů a advokátů a působení ve veřejných funkcích. O čtyři dny později přijala další nařízení 87/1939 Sb., podle kterého mohly orgány státní správy dosazovat do podniků, kde to vyžadoval veřejný zájem, své důvěrníky, většinou se tedy jednalo o židovské podniky.²⁷¹ Na základě tohoto nařízení dostaly také příslušné okresní úřady pokyny pro zhotovení seznamů neárijských podniků.²⁷²

O několik dní později podle vyhlášky z 30. března 1939 došlo k označení obchodů na židovské a árijské. Vyhláška byla rozdělena do tří paragrafů, podle nichž byly svédomé akce jednotlivců proti židovským podnikům za všech okolností zakázané a tam, kde již došlo k svémocnému zamazání a znečištění židovských obchodů, měly tyto mazaniny býti odstraněny. Starostův druhý náměstek Heindrich Schmidt také nenamítal, aby obchody byly na dobu přechodnou označeny snadno odstranitelným způsobem jakožto židovské. Také bylo vybízeno, aby obchodníci (podnikatelé) árijského původu označili své obchody jako český árijský podnik nebo německý árijský podnik nebo jen árijský podnik, a jakmile měly být všechny árijské podniky označeny, mělo být odstraněno označení obchodů (podniků) židovských.²⁷³ Podle prvně zhotoveného seznamu se toto označení týkalo celkem 74 podniků, které byly prohlášeny za židovské.²⁷⁴

²⁷⁰ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 63.

²⁷¹ Židovská obec Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-20]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

²⁷² Židovská obec Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-20]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

²⁷³ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

²⁷⁴ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425 a 426, Židovské podniky 1939.

Tento seznam se dělí na 56 nejdůležitějších židovských podniků v Olomouci a 18 podniků, u nichž je již provedeno opatření ve smyslu 87/1939.

4.1. Nejdůležitější neárijské podniky v Olomouci

Předkládaná práce se zaměřuje na seznam nejdůležitějších neárijských podniků v Olomouci, u nichž bylo provedeno předběžné nařízení ve smyslu vl. nařízení 87/1939 Sb.z.n.n. Výčet 56 podniků zahrnuje společnosti z celé Velké Olomouce a z různých odvětví. Většinou se jednalo o obchodní životnost s rozličným zbožím (17 případů), provozovnu sladoven (6), lihovarnictví a cukrovarnictví (6), továrenskou výrobu, konfesní zboží a jeho výroba, cukrovinky, papírnictví, knihtisk, pekárna, stavitelství, služby.²⁷⁵

Na základě *Prováděcího výnosu k vládnímu nařízení č. 87/1939 Sb.* o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi, který byl určen všem zemským a okresním úřadům, magistrátu hlavního města Prahy, městské radě v Brně a v Olomouci, byl zhotoven dotazník, který majitelé všech neárijských podniků museli vyplnit na konci dubna roku 1939. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností v dohodě se všemi zúčastněnými ministerstvy uložilo všem politickým úřadům, „aby ve svém správním obvodu ihned zjistily a oznámily podniky, u nichž ustanovení důvěrníka nebo vnučeného správce by mohlo přijetí v úvahu ministerstvu, do jehož působnosti podniky náleží.“²⁷⁶ Výnos byl určen především pro živnostenské podniky, které byly svými držiteli opuštěny, „při čemž za podnik opuštěný dlužno § 1, ods. 2 pokládati ten podnik, který držitel opustil, aniž ustanovil zástupce způsobilého vésti další provoz nebo pro jehož provoz nezajistil dostatečné peněžní prostředky“.²⁷⁷ Dále do oznámení byly pojaty podniky, jejichž držitel byl neárijského původu a u něhož kromě této náležitosti jsou dány ještě další důvody, které ve veřejném zájmu²⁷⁸ vyžadují, aby do podniku byl ustanoven důvěrník nebo vnučený správce. Neárijský původ byl definován na základě náboženském i národnostním. „Za osobu neárijského původu jest **zatím** považovati takovou osobu, která sama nebo oba její rodiče (nemanželská matka) příslušely třeba jen po určitou dobu k židovskému náboženství nebo k židovské národnosti. U podniků společenských budiž za neárijský považován takový, kde je správa nebo rozhodující vliv jest v rukou osob, u nichž jsou dány právě uvedené předpoklady“.²⁷⁹

²⁷⁵ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁷⁶ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁷⁷ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁷⁸ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

(Kde jest obava ztráty podniku nebo majetkových hodnot pro naše hospodářství)

²⁷⁹ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

Výnos také přesně popisoval, jaké informace mají být zjištěny na základě připravovaného dotazníku. Tyto náležitosti by se daly rozdělit do skupin: týkajících se držitele, podniku a vztahů mezi osobami v podniku zaměstnané. Důležitá byla poznámka

o dosazování důvěrníků a nucených správců ve veřejný prospěch. Bylo dáno na zřetel, že ustanovení důvěrníka nebo vynuceného správce do neárijských podniků nemá být pravidlem, nýbrž toto má být provedeno nezbytně jen tam, kde jest toto z hlediska ochrany veřejných zájmů nezbytně nutno.²⁸⁰ Při zjišťování podniků, které mají být zahrnuty do dotazovaných, měly úřadům pomoci příslušné zájmové organizace jako obchodní a živnostenské komory, místní skupiny Ústředního svazu průmyslníků v Praze, konsulentí zemědělských rad, pobočky zemědělské jednoty apod. Tyto organizace měly do 14 dnů zaslat soupis, na jehož základě mohlo dojít k rozesílání dotazníků.²⁸¹

Městská rada hlavního města Olomouc rozeslala navrhovaný dotazník 22. dubna 1939. Dotazované podniky (živnosti) měly odpovědět do 5 dnů. Dotazník byl rozdělen do šesti bodů, které byly dále členěny na podbody (viz. příloha!) Dle dochovaných odpovědí je možno sledovat nejen k jaké národnosti a náboženství se majitelé živnosti nebo podniků přihlásili, ale také o velikosti podniku, jeho zaměření či jeho finanční stránce.²⁸²

Z 56 podniků byl složen ke dnu 20. dubna 1939 obchod s vínem Evžen Herskovitz a také byla mimo provoz továrna na lihoviny a ocet Fleischmannova vdova. Mezi největší podniky, co do počtu zaměstnanců, patřily: akciová droždárna a lihovar Singer a Hamburger (140 stálých zaměstnanců, 50-80 sezonních), Fa Buchbinder – obchod s železem (50-60 stálých zaměstnanců), Fa Butyl H. a W. Briess (100 stálých a 100 sezonních), Fa Deutsch F. „Olfredo“ (200 - 250 pracovníků), S. Heikorn – průmyslové podniky (536 dělníků a 114 úředníků), koželužna Leopold Mayer (69 dělníků a 4 úředníci), Linoleum – obchod s koberci (140 zaměstnanců), Hochfelder a Böhm – obchod se střížným zbožím (50-100 šiček). Naopak k nejmenším mohly být přiřazeny: Fa Ignác Engelmann - obchod s vejci (bez zaměstnanců, 1-2 sezonní) nebo Fa Josef Beer – košíkářství (1 dělník, 1

---

²⁸⁰ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁸¹ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁸² Pro názornost – viz. Příloha- tabulka 2!!!

prodavačka a ženská posila). Z počtu 70²⁸³ vlastníků byli již 5 majitelé v emigraci (Emil Seidler, Steiner Jan, Adolf Heinkorn, Erich Heynau). Z dotazníků je dále možno vyčíst, že k židovskému náboženství přihlásilo 63 osob, z římskokatolické víry se vyznaly 4 osoby a k evangelickému vyznání se přiznaly 2 osoby. U třech osob, majitelů čalounických potřeb Max Deutsch, nebyla udána národnost, pouze náboženství, které bylo židovské. Z počtu 66 zaznačených případů se většina přihlásila k židovské národnosti (34 osob). Další velkou skupinu tvořily osoby, které se přihlásily k české národnosti. Skupina čítala 25 členů a patřili mezi ně významné rodiny jako Brachovi, Heinkornovi, Königovi, Karpfenovi, Sieglovi, Engelmannovi a Mayerovi. Je zajímavé, že k české národnosti se přihlásily většinou ročníky 1880 – 1890, což by mohlo znamenat, že nebyly zasaženy sionistickými myšlenkami, tak jako pozdější ročníky. Na druhé straně je velmi překvapující, že k německé národnosti se přihlásilo pouze 5 osob. Adolf Markus sice neuvedl, že je německé národnosti, nýbrž se přihlásil k německé mateřské řeči, což na základě zákona č. 256/1920 Sb. přijatého 8. dubna 1920, znamenalo, že se přihlásil k německé národnosti.²⁸⁴

Podle odstavce VI měly být zjištěny obdobné informace i u vedoucího úředníka podniku (živnosti). Některé podniky tuto kolonku vůbec nevyplňovaly (Erich Beer, Bratři Auerbachové, Fa Buchbinder aj.) a mnohé podniky byly natolik malé, že vedoucím úředníkem byl majitel sám. Jako příklad můžeme uvést živnost Pavla Engelmanna, který ve svém protokolovaném podniku Ignác Engelmann – vývoz vajec, másla a sýrů v Olomouci, pracoval bez zaměstnanců, pouze najímal na sezónní práce 1-2 pracovníky.²⁸⁵ Pokud podnik měl vedoucího pracovníka (pracovníky), jednalo se převážně o osoby římskokatolického vyznání a německé národnosti. Na druhé straně by nemělo zůstat bez povšimnutí, že několik osob, většinou české národnosti, uvedlo, že jsou bez vyznání (např. vedoucí úředník Martin Basl u Fa Deutsch Max, který se přihlásil k české národnosti a pozměnil své dřívější římskokatolickou víru na bez vyznání).

---

²⁸³ Do výčtu nebyly zahrnuty subjekty 2, 8, 12, 14, 18 a u některých subjektů figurovalo více majitelů

²⁸⁴ Český statistický úřad [online] citováno [2012-04-04]. Statistika od historie po současnost.

Dostupné z

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/\\$File/historie_csu.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/$File/historie_csu.pdf)

²⁸⁵ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939

V několika případech pocházeli vedoucí úředníci z rodinného prostředí a poté byli většinou židovského vyznání (Fa König Hugo, Haas Mořic, Fa Leopold Fischer). Ovšem i tady se najde výjimka, která potvrzuje pravidlo. Ve firmě Markus Joseph – obchod s palivy, jejímž majitelem byl Adolf Markus, který uvedl, že jeho mateřská řeč je němčina a vyznání židovské, byl vedoucím úředníkem spolu se svým synem Franzem Markusem, který se ovšem již přímočaře přihlásil k německé národnosti a římskokatolickému vyznání.²⁸⁶ Také Alfred Briess, který pracoval jako jeden z vedoucích úředníků ve velkoobchodu s plodinami Ing. Briess, uvedl, že jeho národnost je dle rodičů židovská, ale vyznání římskokatolické.²⁸⁷ Ve většině případů byli uváděni dlouhodobí pracovníci, kteří v podniku pracovali několik let či desetiletí.²⁸⁸ Naopak v některých dotaznících je zřetelné, že vedoucí úředníci byli dosazeni v den počátku okupace.

Zajímavý případ se stal ve firmě Olfedo. Ačkoliv v dotazníku z 26. dubna 1939 Filip Deutsch uvedl, že vedoucím pracovníkem je Simon Deutsch (národnost židovská, náboženství židovské), poslal o týden později dne 3. května 1939 vysvětlení, kde uvádí, že se v posledním bodu došlo k omylu. Dle nového dokumentu „pan Simon Deutsch byl vedoucím úředníkem pouze do 15.3. 1939, po tomto datu složil prokuraturu a není už na vedoucím místě v podniku. Na jeho místo nastoupí 15. t. m. jako ředitel Ant. Jakl, doposud ředitelem fmy Figaro továrna na čokoládu a cukrovinky v Trnavě, narozen 27. 8. 1894, vyznání římsko-katolické /árijec/, který pán jest znám jako prvotřídní odborník v oboru čokolády a cukrovinek“.²⁸⁹ Již na konci května byl Antonín Jakl učiněn důvěrníkem v této firmě. I když by se mohlo zdát, že takto pozdě dosazení vedoucí úředníci se automaticky stávali tzv. Treuhändři, ne vždy však to odpovídalo skutečnosti.

Ve firmě na kysané zelí Viktoria byl také vedoucí úředník Erwin Kühnert (německá národnost, římskokatolická víra) dosazen přesně dne 15. března 1939, nicméně důvěrníkem firmy Viktoria se stal štábní kapitán Jaromír Rys, který dne 6. června 1939 složil věrnostní slib vůdci.²⁹⁰ Jiný vzorec uplatňovaný v dosazování

---

²⁸⁶ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939

²⁸⁷ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939

²⁸⁸ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939

Např. U fy Ing. Arnošt Weisz, stavitel, byli jako vedoucí úředníci uvedeni Alois Werbinek, židovské národnosti-římsko-katolického vyznání - zaměstnán 10 let, Leopold Raab – N/ŘK – 7 let.

Ve firmě Olfredo pracoval jako vedoucí úředník Simon Deutsch, židovské národnosti i vyznání, v této funkci po 30 let.

²⁸⁹ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁹⁰ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939.

důvěrníků upřednostňoval dlouholeté spolupracovníky dané firmy. Například Kornelie Nová (národnost česká, náboženství římskokatolické) pracovala v firmě Spitz a Rubíček na výrobu zástěr 20 let než byla navrhována na post důvěrnice.²⁹¹ Na kolik byly jednotlivé případy dosazování vedoucích úředníků árijského původu po začátku okupace záměr podniku a nakolik vynucené opatření je jen otázkou dohad, které z dotazníků nemohou být zodpovězeny. Nicméně do funkce důvěrníka se mohly osoby hlásit dobrovolně a většinou tím sledovaly svůj prospěch. Důvěrníkovi za výkon této činnosti příslušel nárok na náhradu hotových výdajů a na odměnu, jejíž výši zpravidla určí zemský úřad určitým procentem z čistého výtěžku podniku podle rozsahu obtížnosti správy a se zřetelem k péči, která byla činnosti věnována a k jejímu konečnému výsledku. Jak náhrada, tak i odměna měla být vyplacena z příjmu podniku.²⁹²

To je také důvod, proč byl zájem především o dobře prosperující podniky. Ne jako Jan Pokorný, který se přihlásil „pro funkci komisaře pro **některý** židovský podnik v Olomouci“.²⁹³ Z jeho výpovědi je ovšem zřejmé, že se své schopnosti snažil přispůsobit ve svůj prospěch. Měl gymnaziální vzdělání a vojenskou průpravu. Na konci své žádosti zdůrazňoval, že na základě svých zkušeností z vojenské služby, kdy mu byly svěřovány bez předchozího tréninku speciální úkoly, se jich vždy zhostil velmi dobře. Na základě těchto zkušeností tvrdí, že i proto je přesvědčen, že se do funkce komisaře rychle zapracuje a bude ji úspěšně zastávat.²⁹⁴

Neodbornost důvěrníků a vynucených správců byla jednou z hrozeb pro podnik. Podobné situaci se snažil předejít Adolf Heikorn, který požadoval, aby dosazení důvěrníci z kompetence ministerstva obchodu byli dosazeni teprve až po dohodě s ním vzhledem k obtížnému vedení a rozsahu podniku.²⁹⁵ Ve věci dosazování důvěrníků a vynucených správců sehrály svou roli také banky. Nejčastějším bankovním spojením dotazovaných podniků byly Česká Banka Union, Česká Eskompní Banka a Anglo – Československá úvěrová banka a pražská úvěrní banka. Právě poslední zmiňovaná se zasadila o to, aby ve firmě Karpfen G. – obchod s železem, byl dosazen jejich komisařský správce pan Antonín Hás, bývalý prokurista daného ústavu. Svou žádost zdůvodňovala banka tím, že poskytuje firmě

---

²⁹¹ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939.

²⁹² SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939

²⁹³ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ SOkA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939.

G. Karpfen v Olomouci kontokorentský úvěr ve výši několika set tisíc korun a provádí dozor nad obchodováním jmenované firmy prostřednictvím právě uvedeného pana prokuristy Háse. Pan prokurista Hás byl opravdu jmenovaný do funkce důvěrníka zmiňované firmy ministerstvem obchodu 9. června 1939.²⁹⁶

Nicméně celé jmenování důvěrníků a nucených správců se neslo ze začátku v poněkud zmateném stylu. Jak již bylo uvedeno, v období mezi začátkem okupace a vydáním výnosu ze dne 21. června 1939 došlo ke kolizi mezi protektorátními a okupačními úřady ve věci jmenování nucených správců a důvěrníků. I když protektorátní místa a představitelé Národního souručenství usilovali o urychlené jmenování a dosazování vlastních, tj. českých správců (důvěrníků) do židovských podniků, brzy narážely na jednoznačný odpor i zákaz okupačních úřadů.²⁹⁷

V praxi to znamenalo, že již dne 22. května poslal „der Kreishauptman in Olmütz“²⁹⁸ Molsen úřadujícímu starostovi města Schmidтови výzvu, aby mu bylo sděleno do 24 hodin, jaké kroky byly učiněny ministerstvem obchodu ve věci dosazování důvěrníků a nucených správců a proč o těchto krocích nebyl spraven. Upozornil také, že bez jeho výslovného souhlasu nemá být v této záležitosti pokračováno. Městská rada hlavního města Olomouc odpověděla ve smířlivém duchu a popsala proces zasílání dotazníků. Dostalo se jim také vysvětlení, proč o postupu ministerstva obchodu nebyly okupační orgány vyrozuměny. Podle městské rady města Olomouce, „dies geschah in der Absicht den Akt erst nach der Einlangung der Anträge von der Handelskammer und nach dem Beschluss der eigenen Anträge des Magistratskollegiums, dem Kreishauptmanne zur Einsicht – und Stellungnahme zu diesem Anträgen, vorzulegen“.²⁹⁹ Městská rada města Olomouc ovšem přiznává, že již mezitím ministerstvo obchodu jmenovalo přímo důvěrníky do určitých podniků a městská rada byla o tom vyrozuměna až zpětně. Jednalo se o následující podniky:

---

²⁹⁶ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 426, Židovské podniky 1939.

²⁹⁷ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 66.

²⁹⁸ Olomoucký Oberlandrát

²⁹⁹ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

Název podniku	Zaměření	Dosazený důvěrník
Abel a spol.	Továrna na šrouby	Coufal Stanislav
Elektrofona, Feldschuh a spol.	Továrna slaboproudého a telefonního materiálu	Coufal Stanislav
Leopold Mayer	Koželužna	Dr. Čamek Vladimír
Heřman Brach	Sladovna	Ing. Svozil, Metoděj
Hugo König	Továrna na rybí konzervy	Urban Josef
Tauber a spol.	Továrna na prádlo	Minář Adolf
Theodor Schnitzler	Továrna na kysané zelí	Rys Jaromír
Solomon Grätzer	Továrna na lepenku	Tylšer Emil
Spitz a Roubíček	Továrna na prádlo	Nová Kornelie

Dne 30. května 1939 byla k těmto údajům doplněna další dvě jména Antonín Jakl (ve firmě Olfedo) a L. Dohnal (Fa Marcus Zweig a syn). Městská rada města Olomouc také ubezpečila olomouckého oberlandráta, že tito důvěrníci byli již vyrozuměni, aby pozastavili svoji funkci v podniku, než budou nově kontaktováni. Konečné vyrozumění bylo zasláno „Bezirkshauptmann“ dne 10. června 1939, ve kterém zdůrazňuje, že okupační orgány jsou nadřazeny těm protektorátním. Byl kladen důraz na znalost dosazených důvěrníků s tím, že v případě neuposlechnutí se dostanou do hledáčku gestapa.³⁰⁰

Jak tento způsob „dorozumívání“ mezi úřady vypadal v praxi, si můžeme uvést na případu Kornélie Nové, která obdržela z ministerstva obchodu dne 16. května 1939 vyrozumění, že se stala důvěrníkem ve firmě Spitz a Roubíček. Zároveň byla informována o svých právech a povinnostech v podniku. Byla vyzvána, aby se do tří dnů dostavila na zemském úřadu v Brně ke složení slibu. Po jeho složení mohla být zahájena její činnost v podniku. Obdoba tohoto dokumentu byla zaslána i do podniku Spitz a Roubíček, která dávala podniku na vědomí, že jejím novým důvěrníkem se stala jejich účetní, která v závodu byla činná přes 20 let. Kornelie Nová se ovšem neradovala ze své funkce příliš dlouho. Již 24. května 1939 jí přišlo nařízení, ve kterém ji starostův druhý náměstek Stýskal vyzýval podle pokynů krajského hejtmanskví v Olomouci ze dne 22. května 1939, aby nenastupovala do funkce dříve, dokud k tomu neobdrží další příkaz. Nařízení bylo vyhotoveno ve třech

³⁰⁰ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

provedeních – pro důvěrníka, ministerstvo obchodu a pro dotýčný podnik. Kornelie Nová byla dále vyzvána výnosem zemského úřadu v Brně dne 2. června 1939 ke složení slibu. Ten Nová složila 7. června 1939 u zemského úřadu. Složení slibu oznámila městské radě, tak jako živnostenskému úřadu, a tím zároveň vzala na vědomí, že byla uvědoměna, že službu důvěrnice nesmí nastoupit z rozkazu pana vrchního zemského rady. Následně byl sepsán protokol dne 13. června 1939. Všechny neshody byly ukončeny výnosem říšského protektora ze dne 21. června 1939, který učinil říšského protektora povolujícím úřadem při přechodu židovského majetku do árijských rukou.³⁰¹ Také došlo k převzetí norimberských zákonů na území Protektorátu Čechy a Morava a k přesnému vymezení pojmu Žid a židovský podnik (viz. Kapitola Arizace).

Vypuknutí druhé světové války dne 1. září 1939 se citelně dotklo i olomouckých občanů. S přepadnutím Polska naplánovaly nacistické policejní složky na území Protektorátu Čechy a Morava akci zvanou Albrecht I., při které došlo k masivnímu zatýkání protektorátních občanů. Na rozdíl od akce Gitter, která se řídila většinou národnostním klíčem a měla preventivní úder, během akce Albrecht I. byly zatýkány osoby, které mohly být zapojené do odbojové činnosti. Zatímco se Akce Gitter zúčastnili i příslušníci protektorátní policie, byla Akce Albrecht I. vyložena v režii gestapa. Nacisté tímto počínáním chtěli zabránit formujícímu se protektorátnímu odboji. Jejich postoj byl možná ovlivněn i tím, že se obávali reakce v protektorátu na vypuknutí války. Protektorátní společnost dávala již během léta najevo svůj postoj proti okupantům, ať už to bylo v rámci církevních poutí nebo převezení ostatků Karla Hynka Máchy. Při těchto shromážděních dochází k projevům odporu vůči správě a okupaci.³⁰²

Během této akce došlo k zatčení asi 2000 osob po celém protektorátu, z toho 800 bylo z Moravy.³⁰³ Z informací vyplývá, že akce Albrecht I. byla namířena proti židovské komunitě na Moravě. Mezi 208 – 210 zadrženými z Olomouce figurovalo okolo 68 jmen členů židovské komunity z Moravy. Z představitelů židovské obce Olomouc uveďme jména rabína Dr. B. Oppenheima nebo prostějovského rabína

---

³⁰¹ H. PETRŮV, *Zákonné bezpráví*, s. 104.

³⁰² Český rozhlas. [online] 2008. citováno [2012-07-30] 1.9. zatýkací akce Albrecht der Erste v protektorátu. Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/1-9-1939-zatykaci-akce-albrecht-der-erste-v-protektoratu--489597

³⁰³ Židovská obec Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-30]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

Dr. Alberta Schoen, příslušníky inteligence JUDr. N. Salzera, JUDr. O. Ziffera, lékařů MUDr. M. Fischera, MUDr. E. Grossmanna, MUDr. A. Hirsche aj. až po celou řadu různých obchodníků a továrníků (B. Heinkorna, O. Somagyí, E. Zweiga, V. Bermanna, R. Fischela, O. Graetzera, F. Pressera, O. Wolfa atd.).³⁰⁴ Zatčení byli převezeni do Štěpánova, odtud část z nich pokračovala do Brna a poté transporty do koncentračních táborů v Dachau. Ze střední Moravy se tento přesun týkal asi 140 – 150 osob. Pro většinu deportovaných ovšem nebyl koncentrační tábor Dachau konečnou stanicí, protože již na konci září byli přemístěni do koncentračního tábora Buchenwaldu. Internovaní z oblasti Hané byli umístěni společně na blok č. 47 a částečně č. 46. Byli považováni za zvláštní kategorii vězňů, tzv. rukojmí. Byli označeni vínovými páskami a zacházeno s nimi bylo o trochu lépe než s ostatními vězni. Mezi léty 1940 – 1943 došlo k propuštění 54 internovaných ze střední Moravy.³⁰⁵

Zbývající měsíce roku 1939 se nesly ve znamení zpříšňujících se hospodářských opatření, která stále více vytlačovala osoby židovského původu na okraj společnosti. Již v listopadu 1939 byla vydána vyhláška ministerstva financí o placení nájemného a pachtovného z nemovitostí Židů. Podle ní se nájemné a pachtovné z nemovitostí, které jsou ve vlastnictví nebo spoluvlastnictví Židů, židovských podniků a židovských osobních sdružení, se ode dne účinnosti této vyhlášky skládají na vázaný účet nájemného. Na účet devizové banky se pak mělo složit pachtovné.³⁰⁶ Také došlo k pozměnění nařízení z 21. června 1939 o druhý prováděcí výnos říšského protektora ze dne 8. prosince 1939. Na vrchní zemské rady se přeneslo oprávnění ustanovovat správce k věrné ruce, a to s účinností od 21. června 1939. „Výnos dále upravoval rozsah povinnosti ke schválení k dispozici se židovským majetkem podle nařízení o židovském majetku.“³⁰⁷ V tomtéž měsíci došlo ke zpracování plánů pro další vlnu nucených arizací: pro úvěry s říšskou zárukou, které už vzhledem ke svému charakteru měly vyloženě germanizační záměr, bylo pro olomoucký oberlandrát vyčleněno 400 000 říšských marek (dále RM). Tyto úvěry měly podpořit arizaci malých a středních firem.³⁰⁸ Pomalejší tempo arizace v Olomouci bylo způsobeno také tím, že ze zmíněných

---

³⁰⁴ Josef Bartoš uvádí, že se čísla rozcházejí.

³⁰⁵ Židovská obec Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-30]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

³⁰⁶ H. PETRŮV, *Zákonné bezpráví*, s. 118.

³⁰⁷ H. PETRŮV, *Zákonné bezpráví*, s. 107.

³⁰⁸ Z. MELOTÍK a kol, *Olomouc rabína Bertholda Oppenheima*, s. 68.

400 000 RM bylo použito pouze 275 000. Rozdělování úvěru měl na starosti okresní úvěrový výbor, ve kterém zasedalo zdejší vedení NSDAP, zástupce peněžního ústavu a dva delegáti z hospodářské praxe.³⁰⁹

Zvyšování tlaku na osoby židovského původu pokračovalo nadále i s rokem 1940. Systém diskriminačních opatření byl velmi široký a neustále se zdokonaloval a postupně se vkrádal do všech složek běžného života. Na začátku roku 1940, v měsíci únoru, občanské legitimace osob židovského původu byly označeny velkou červenou literou J, pod kterou se skrývalo slovo Jude, Žid. Mezi další opatření patřily zákazy jako zákaz vstupu na různá náměstí, do určitých ulic a parků, zákaz návštěvy divadel, kin, knihoven, sportovních podniků a zábavních zařízení aj., omezení nákupní doby pouze na dvě hodiny denně od 15 – 17 hodin, zákaz vycházení po 20. hodině apod.³¹⁰ Velké snažení odstranit Židy z veřejného života se samozřejmě dotklo i hospodářské oblasti.

Dne 20. ledna 1940 byl vydán říšským protektorem třetí³¹¹ prováděcí výnos a hned 7. února čtvrtý prováděcí výnos k nařízení o židovském majetku. Tento čtvrtý prováděcí výnos k nařízení z 21. června 1939 zaváděl povinnost všech židovských podniků i živnostenských provozoven přihlásit svůj majetek. Přihlášku bylo nutné podat do 15. března 1940 na úředních tiskopisech, které byly možné k vyzvednutí u okresních hejtmanů příslušných podle bydliště.³¹²

Také Olomouc se nestala výjimkou a i zde probíhalo nové přihlášení majetku na základě čtvrtého prováděcího výnosu. Formulář pod názvem Přihláška židovského pozemkového majetku, práv rovnajících se pozemkovému majetku a hypoték byl současně vydáván s jiným tiskopisem k soupisu provozního majetku podniků pod názvem Přihlášky provozního majetku židovských podniků. Přihlášky nebyly pouze zasílány podnikům, ale i fyzickým osobám, které měly udat, zda-li jsou Židi nebo zda-li jejich manžel/ka jsou osoby židovského původu.³¹³ Toto úzké kritérium ovšem nedávalo prostor pro odlišnosti. Proto se objevují případy, kdy např. slečna

---

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 50.

³¹¹ Tamtéž.

„Třetím prováděcím výnosem se zrušuje zákaz zcizování předmětů ze zlata, platiny a stříbra, jakož i zcizování drahokamů a perel. Tyto předměty mohou být nyní prodány se svolením reichsprotektora zvlášť zřízenému místu pro jejich zpeněžení. Tímto místem pro zpeněžení je Hgeda, obchodní společnost s.r.o. Praha II, Hyberská ulice č. 32. Také jiné umělecké a ozdobné předměty mohou být zcizeny, bylo-li poboleno...“

³¹² H. PETRŮV, Zákonné bezpráví, s. 108.

³¹³ SOKA Olomouc, AMO 1920-1940, inv. č. 43, Přihlášky židovského pozemkového majetku 1940.

Zemánková uvedla, že je svobodná, původu neárijského, vyznání římskokatolického. Přičemž poslední údaj dvakrát tlustě podtrhla.³¹⁴ Podle přihlášek se dovídáme nejen o majetkových poměrech, ale také o rodinných vztazích. Například Růžena Langerová uvedla do poznámek, že je matkou nedospělých dětí staří 13 a 16 let. Možná doufala v zohlednění těchto okolností.

Některé nemovitosti nebo podniky byly spravovány důvěrníky, kteří disponovali i speciálními razítky udělené podle § 9 nařízení říšského protektora Čech a Moravy ze dne 21. června 1939. Většinou se jejich podpis nacházel na přihlášce podniku, ale na rozdíl od prvních důvěrníků, vystřídala české jména ta německá.³¹⁵ Např. u Fa Karpfen vystřídal důvěrník německého jména Ernst Heinrich Kühnpast pana prokuristu z Anlo – Československé banky pana Antonína Háse. Jméno Ernst Heinrich Kühnpast se objevuje i v souvislosti Fa Buchbinder. Vícekrát se objevují i německá jména jako Wallacher, Bendl, Ing. Beywel aj. Poslední zmiňovaný Ing. Gustav Beywel je podepsán pod přihláškou jak Dr. Alberta Maye, i jeho ženy Theresy, tak pod přihláškou manželů Waltra Poláka a jeho ženy Marie Gerthrudy Deutsch. Není od věci, že oba manželské páry emigrovaly. Mayové do Palestiny, kde našli útočiště v městě Haifa a manželé Polákovi – Deutschovi neznámo kam. Domy obou párů byly zabaveny gestapem a používány v jeho prospěch.³¹⁶ Počty zaměstnanců ve firmách, pokud nebyly před likvidací, zůstávaly konstantní. V tiskopisu je kladen důraz nejen na počet zaměstnanců v daném podniku, ale také na jejich národnost. Z doložených dokumentů je zřejmé, že Češi stále převažovali v počtu. Uvedme příklad Hejčínského cukrovaru a lihovaru bří. A. a H. Mayů, kde z 333 zaměstnanců náleželo k německé národnosti pouze 25, k židovské 5 a zbytek 303 tvořilo českou většinu.

---

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Např. Ernst Heindrich Kühnpast (Fa Buchbinder, Fa Karpfen), Gustav Beywel, Rudolf Schindl(Hejčínský cukrovar), Otto Dussil (Elektrofona), Hans Schwrschek (Hamburger a Syn), Josef Graupe (pekárna Otto Siegl, Alois Gritzback (Fa Knöpfelmacher), Heidrich Podhorný (Fa Julius Engelmann), Franz Zimmer, Otto Brief, Franz Michalke (Fa J. Werner)

³¹⁶ SOKA Olomouc, Amo 1920-1940, inv. Č. 43, Přihlášky židovského pozemkového majetku 1940.

4.2. Podniky v likvidaci

Dne 29. dubna 1939 zaslal úřad oberlandráta v Olomouci Regierungskommissarovi Olomouce požadavek, ve kterém zdůrazňoval, že židovské obchody, které jsou složeny a nebo prohlášeny za „být v klidu“, mají být zlikvidovány.³¹⁷ Na základě tohoto požadavku obeslala městská rada města Olomouc dne 22. května 1940 příslušné policejní úřady, aby zjistily, které podniky jsou odhlášené, které byly již zlikvidovány nebo které teprve čekají na likvidaci. Pouze takové podniky nemusely nést označení „Jüdisches Geschäft“. Městská rada proto vybízela, aby došlo k přezkoumání daných podniků.

Seznam obsahuje jména 62 podniků, které padly do podezření z neuzívání označení pro židovský podnik. Tento seznam obsahuje i ty podniky, které byly uznány jako árijské (Ana Blabla, Adolf Gröger)³¹⁸ nebo které byly s největší pravděpodobností arizované (např. Fa Butschowitz Leo – obchodní činnost je dále vykonávána Joh. Kratochwilem, Fa Knöpfelmacher Otto – obchodní činnost byla dále vykonávána Rud. Hel). Ovšem největší část tvořily ty živnosti, které byly nahlášeny jako „ruhend“. Těch bylo v Olomouci – městě na 44. Do výčtu přibyly ovšem i ty živnosti, které svůj konec ohlásily i před začátkem okupace.³¹⁹ Přesnější seznam byl rozdělen do dvou skupin – živnosti „v klidu“ a složené živnosti. V prvním seznamu figuruje 17 firem, z nichž pouze Autorba B. Redlicha a stavitel Arnošt Weisz figurují na seznamu 56 nejdůležitějších podniků v Olomouci. Autorba pozastavila svoji činnost 30. prosince 1939, kdežto Ing. Arnošt Weisz skončil již na začátku téhož měsíce. Druhý seznam obsahuje 18 živností, které byly složeny. Mezi nimi bychom našli z původního seznamu Fa Fleischmann Witve (28. prosince 1939) a Auerbach a Co. (20. prosince 1939). Není třeba podotýkat, že všechny podniky, které byly takto označeny, čekala likvidace.

Na základě zjištění, že ne všechny židovské podniky byly dostatečně označeny, vydal Zemský úřad v Brně směrnicí dne 30. září 1940, podle které dosud neproběhlo jednotné označení „Jüdisches Geschäft“ neboli židovský obchod. „Všichni páni okresní hejtmani a páni přednostové vládních policejních úřadů, jenž byla směrnice určena, by měli dbát na to, aby pro zákaznictvo byly podniky zřetelně a

³¹⁷ SOKA Olomouc, AMO 1920-1940, inv. Č. 43, Přihlášky židovského pozemkového majetku 1940.

³¹⁸ Tato skutečnost byla dále zkoumána.

³¹⁹ SOKA Olomouc, AMO 1920-1940, inv. č. 43, Přihlášky židovského pozemkového majetku 1940.

jednotně v německém a českém jazyce označeny nápisy – „Židovský obchod (Židovský podnik)“.³²⁰

Další expropriace židovského majetku pokračovala v roce 1941. Hned z kraje roku byla vydána nová nařízení, která nutila Židy odevzdat veškeré zlato, platinu, stříbro, drahokamy a perly. Rovněž byli donuceni odevzdat veškeré akcie a cenné papíry.³²¹ Dnem 31. březnem 1941 uplynula také lhůta, do kdy měly být všechny židovské podniky zlikvidovány. Od 1. října 1941 vešla v platnost na území Protektorátu Čechy a Morava zostřená podoba policejního nařízení o označení Židů.³²² Židé, kteří dovršili šestý rok života, se směli na veřejnosti ukazovat pouze se žlutou šesticípou hvězdou ve velikosti dlaně, černě vytažené a s černým nápisem Jude.³²³ Kruh se pomalu ale jistě uzavíral.

Ještě ten samý měsíc, dne 12. října 1941, vydal nový zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich nařízení, že „Ústředna pro vystěhování židů v Praze může převzít likvidaci majetku židovských vystěhovalců, je-li to u ní navrženo sepsáním osobou oprávněnou k dispozici“ Tak zněl úřední překlad. Toto „sepsání“ musel každý „vystěhovalec“, tj. deportovaný, podepsat ve sběrném táboře při odbavování transportu. Dokonce musel této ústředně předat plné moci, aby dokončila případně dosud probíhající arizační řízení a výnos z prodeje jeho majetku si ponechala.³²⁴ Ačkoliv první deportace z protektorátního území proběhly už dříve, vzpomeňme především na Akci Nisko, mechanismus „převádění majetku“ se začal uplatňovat současně s nástupem systematické deportace Židů z protektorátu, která byla zahájena rovněž v říjnu 1941, kdy odjel první transport do Lodže.³²⁵ Další vliv na osud Židů v nacisty okupované Evropě měla konference ve Wannsee.

Dne 20. ledna 1942 se sešlo 15 nejvyšších nacistických pohlavárů a vysokých úředníků významných ministerstev a úřadů v čele s Reinhardem Heydrichem, Adolfem Eichmannem a Heinrichem Himmlerem, aby prodiskutovali a zkoordinovali „konečné řešení židovské otázky“. I přes použité eufemismy "vysídlení", "konečné řešení", "zvláštní zacházení" či "evakuace", které Heydrich ve

---

³²⁰ SOkA Olomouc, AMO 1920-1940, inv. č. 43: Přihlášky židovského pozemkového majetku 1940.

³²¹ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 69.

³²² Holocaust [online] 2011. citováno [2012-08-01]. Arizace. Dostupné z WWW:

http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

³²³ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 73.

³²⁴ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 66-67.

³²⁵ Holocaust [online] 2011. citováno [2012-08-01]. Transporty. Dostupné z WWW:

<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/transport>

své řeči použil, nenechalo nikoho na pochybách, že mluví o fyzické likvidaci Židů.³²⁶ Konference ve Wannsee sama o sobě nepředstavovala žádný velký průlom v průběhu „konečného řešení“, dokonce ani na ní nebylo rozhodnuto o vyvražďování evropských Židů, které už dávno probíhalo. Podstatu této konference je nutno spatřovat v definici konečného řešení, jeho programu a dohodě mezi nacistickými představiteli s úředníky o jeho hladkém průběhu.³²⁷

---

³²⁶ Holocaust [online] 2012. citováno [2012-08-03] Konference Wannsee. Dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/wannsee>

³²⁷ Tamtéž.

5. Příklady arizace v Olomouci

5.1. Příkladová arizace č. 1

I na území Olomouce měla banka Kreditanstalt der Deutschen značný vliv. Uvedme si proto dva případy, kdy tato banka udělila úvěry pro arizaci podniků uvedených na původním seznamu 56 nejvýznamnějších podniků v Olomouci. Jeden ze zajímavých procesů arizace se odehrál na začátku roku 1940. Dne 8. února byly schváleny dva arizační úvěry navzájem konkurenčním firmám k arizaci Sieglovy pekárny. Podnik byl vhodně situován v centru na adrese Anglická 5, proto budil pozornost několika zájemců. Jedná se ovšem o zcela výjimečný případ, kdy KdD povolila úvěr k arizaci jedné firmy.³²⁸ První arizátor Richard Krones (Fa R. Krones a Sohn) založil v roce 1923 parní pekárnu ve Slavoníně u Olomouce a touto arizací usilovalo proniknutí na městský trh. Druhým arizátorem žádající o úvěr byl Josef Tilgner, který byl majitelem pekařství, které bylo založené v 80. letech 19. století. Tento úvěr měl sloužit k zajištění vlastních prostor a k uchování svého monopolního postavení v rámci ne příliš početné německé komunity ve městě. Početnější české obyvatelstvo dávalo přednost nákupům u národnostně českých firem.

Josef Tilgner dostal o trochu větší úvěr. Ten činil 250 000 korun se splatností na 16 let a úrokovou mírou 6%. Richardu Kronesovi byl přidělen úvěr v hodnotě 200 000 korun se splatností na 15 let a stejnou úrokovou mírou 6%. Oba dva arizátoři pocházeli ze střední třídy, střední vrstvy a byli nezávislí a před 1. říjnem 1938 měli bydliště v českých zemích. Arizací Sieglovy pekárny by se ani u jednoho z nich jejich sociální status nezměnil. Stále by náleželi ke střední vrstvě, třídě a byli by nezávislí. Jediný rozdíl mezi oběma uchazeči byl v tom, že Josef Tilgner měl za sebou službu ve Wehrmachtu.

Majitelé pekárny Siegl – Otto Siegl a jeho žena Ema Siegllová, kteří se oba přihlásili k české národnosti a židovskému náboženství,³²⁹ byli deportováni do Terezína. Ema Siegllová, která se sice narodila v Rakousku, ale přesto se přihlásila k české národnosti, byla podle svědectví jejího bratrance Bena Gavriela zavražděna

---

³²⁸ D. JANČÍK - E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s.185.

³²⁹ SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939.

v Terezíně.³³⁰ Její manžel Otto Siegl byl deportován do Terezína v transportě AAm dne 4. července 1942 a odtud na konci měsíce v transportu Aay vlakem DA 221 dne 28. července 1942 do Barandowicze, Nowogrodek v Polsku, kde zahynul.³³¹

6.2. Příkladová arizace č. 2

Jiný případ arizace firmy, která figuruje na zkoumaném seznamu nejdůležitějších podniků v Olomouci, je firma se dřevem Max Zaitchek. Firma byla založena v roce 1879 a těsně před začátkem okupace byla v rukou Theodora a Roberta Zaitschka, kteří se přiznali k národnosti a náboženství židovskému. Firma měla před podpisem Mnichovské dohody obrat kolem 2,5 mil korun³³² a zaměstnávala 3 úředníky, 4 dělníky, kterým vypomáhali 2-4 sezónní dělníci. Po odtržení Sudet došlo ke zhoršení situace, protože firma ztratila na tomto území své největší dodavatelské prameny. Židovští majitelé byli vystřídáni Treuhändrem. V letech 1939 – 1942, kdy jím byla vedena „a to neodborně, utrpěla velké ztráty a omezila se téměř výhradně na obchod v malém.“³³³

Tuto firmu měl v úmyslu arizovat Leonhard Brosch, jehož otec v době arizace tento podnik vedl. V době, kdy si Brosch zažádal u KdD o arizační úvěr ve výši 900 000 korun, měl podnik roční čistý výnos 45 000 korun a kupní cena byla odhadnuta na 425 000 korun. Obrat podniku činil v roce 1940 2,674 mil korun, v roce 1941 1,788 mil korun a v roce 1942 si trochu polepšil s obratem 2,519 mil korun. Úvěr byl poskytován se lhůtou splatnosti 12 let a úrokovou mírou 4,5%. Arizátor ručil firmou a cennými papíry. Účel úvěru byl jasný – nákup „arizované“ židovské firmy (respektive její části).

Leonhardu Broschovi byl tento úvěr schválen dne 28. dubna 1943. V té době mu bylo již 51 let a měl nejlepší předpoklady tento úvěr dostat, protože nebyl jenom politický angažovaný, nýbrž se i zotavoval po amputaci nohy, o kterou přišel ve službě ve wehrmachtu. Mimo jiné byl členem Bund der Deutschen, Gebirgsverein,

---

³³⁰ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-10]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

³³¹ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-10]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

³³² SOKA, AMO 1920 - 1940, inv. č. 163, kart. 425, Židovské podniky 1939. na proti tomu D. JANČÍK - E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 445. uvádí, že obrat byl 3 mil.

³³³ D. JANČÍK - E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 445.

SdP a následně i NSDAP, kde zastával řadu funkcí, naposledy měl v místní skupině na starosti rasovou politiku. Leonhard Brosch absolvoval obchodní akademii a jeho způsobilost pro vedení velkoobchodu s dřevem spočívala v dlouholeté práci na pile.³³⁴ Leonard Brosch, který v době před 1. říjnem 1938 měl bydliště v českých zemích, patřil mezi střední třídu, střední vrstvu a byl nezávislý. Arizací by se dostal mezi vyšší třídu a velkokapitalisty.³³⁵ Původní majitel Theodor Zaitschek byl deportován dne 4. července 1942 transportem AAm do Terezína, odkud dne 20. srpna 1942 pokračoval dále do Malé Trostence, kde byl zavražděn.³³⁶

6.3. Profil arizátora v Olomouci

Kdo byli lidé, jež se ucházeli o arizační úvěry u KdD? Ve všech třinácti případech se jednalo o osoby, které měly bydliště k 1. říjnu 1938 na území ČSR. Proto lze předpokládat, že se jednalo o české Němce, protože z 218 arizačních úvěrů, které byly vydány do českých zemí, 208 z nich směřovaly do rukou českým Němcům, 3 osobám českého původu a 2 úvěry byly uděleny osobám jiného nespécifikované národnosti.³³⁷ Čeští Němci měli, co by arizátoři, jedno specifikum. Podle Jančíka a Kuby, se nejen v Sudetech, ale i ve Staré říši objevoval takzvaný typ „starého bojovníka“, který se zasloužil svou podvratnou činností v DSNAP na rozkladu Československa. Nicméně specifikum Sudet a Českých zemí spočívá v množství. Zatímco těchto starých bojovníků bylo na celou Starou říši a Ostmark (Rakousko) tři, na českém území se o úvěr přihlásilo na 26 osob. Jednoho starého bojovníka můžeme najít i mezi olomouckými žadateli o úvěr u KdD.³³⁸ Byl jim Ludwig Köhler, který od svých 19 let byl členem DSNAP v Krnově.

Obvyklou prorežimní angažovaností byla služba ve wehrmachtu. V šesti případech byly osoby přímo nebo rodinní příslušníci vojensky činní v této nacistické armádě. Další obvyklou činností bylo příslušenství k NSDAP. Jedna žadatelka o úvěr, Stefanie Schindler, svou politickou angažovanost viděla ve svém zaměstnání v nacistické správě. Nezapomněla ovšem zdůraznit, že v roce 1938 byla propuštěna

---

³³⁴ D. JANČÍK – E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 445.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-10]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

³³⁷ D. JANČÍK - E. KUBŮ, „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 185-452.

³³⁸ D. JANČÍK – E. KUBŮ „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 185-452.

pro svůj německý původ z firmy Thonet – Mundus AG, kde pracovala jako sekretářka. Tady narážíme na další specifikum arizátora českého Němce, který zdůrazňuje, že pro svůj německý původ trpěl. Na druhé straně lze se mezi olomouckými arizátory nalézt jedince, kteří nebyli politicky aktivní (Matzner Florian/Matznerová Marie).³³⁹

Většina studovaných úvěrů KdD, které byly vydány v Olomouci, byly určeny osobám, které měly odpovídající odborné znalosti a patřily ke střední třídě, střední vrstvě a jejich status byl většinou nezávislý.³⁴⁰ Tyto subjekty ale (pomocí arizace nepronikly mezi vyšší třídu. Jeden z mála byl výše zmiňovaný Leonhard Brosch. Nicméně pokud jejich status byl závislý, změnil se po arizaci většinou na nezávislý. Právě zmiňovaná Stefanie Schindler patřila ke střední třídě, spodní vrstvě. Arizací se její status polepšil na střední třídu, střední vrstva, nezávislí. U některých osob byl status nejasný, jako např. u Marie Watzal, která se nakonec dostala do střední třídy, střední vrstvy, nezávislí.

Nejenom arizátoři ze střední vrstvy měli zájem na nějaké nemovitosti / podniku v Olomouci. Mezi nejznámější arizátory patřil i Hitlerův osobní lékař Theodor Morrel, který arizoval podnik Salomon Heinkorn. Velký koncern byl přejmenován v listopadu 1943 a fungoval v rámci Milo Werke. Firma byla provozována Morrelovým bratrancem Aloisem Beckerem a Morrelovou ženou Johannou. Oba bydleli v hotelu Palác a na základě výpovědí pamětníků je usuzováno, že byli milenci. Mnohým je závod znám pod jménem Milo.³⁴¹ Arizátory se samozřejmě mohli stát i právnické subjekty. Například továrnu na cukrovinky F. Deutsch „Olfredo“ arizovala hamburská firma Reese und Wichmann, která ji odkoupila již 15. července 1939 nebo rozsáhlý komplex majetků bratří Mayů v Hejčíně a jejich cukrovar, lihovar a droždárna spadala do kompetence kapitálové Deutsche Retenbank – Kreditanstalt v Berlíně.³⁴²

---

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ D. JANČÍK – E. KUBŮ „Arizace“ a arizátoři: Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945). s. 185-452.

Stefanie Schindler byla sekretářka a pracovala ve firmě Tauber & spol.

³⁴¹ Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 71.

³⁴² Z. MELOTÍK a kol, Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 71.

Ačkoliv hodnota firmy byla 10 mil K, dostali Marianne a Filip pouze třetinu z této ceny. Nicméně i tak mohli týdně použít pouze 1500 K.

6. Olomoucké transporty

Co se stalo s původními majiteli podniků? Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, opatření plynoucí z přijetí rozličných výnosů se nevyhlo ani Olomouci. První transport odjel z Olomouce do Terezína v noci z 25. na 26. června 1942. Když od 22. června přecházely předvolané osoby k registraci do školy na Hálkové ulici s max. 50 kg zavazadlem, nesměl jejich doprovod překročit bílou čáru, za kterou museli předvolaní už sami. Prvním transportem odjíždělo na 902 osob a k jejich shromáždění došlo právě v tělocvičně zmíněné školy. Ti, kteří přišli hned první den, strávili na slamníku celé tři dny ve špatných hygienických podmínkách.³⁴³ Z Olomouce bylo vypraveno celkem pět transportů, které byly označené A Af (26. června 1942), A Ag (30. června 1942), A Am (04. července 1942), A Ao (08. července 1942) a poslední AE7 dne 7. března 1945. Celkem bylo deportováno 3 498 osob.³⁴⁴

Prvním transportem do Terezína A Af dne 26. června 1942 byla také deportovaná Leontina Beer, manželka výrobce košíků Josefa Beera, a Hanuš Konstandt, spoluvlastník výroby lihovin Knöpfelmacher. Leontina narozená roku 1877, dostala pořadové číslo v tomto transportě 614, a ještě tentýž rok pouze o několik měsíců později (22. října 1942) byla dále deportována transportem Bx (její číslo 1 371) do Treblinky, Wegrowa nebo Lublinu, kde nalezla svoji smrt.³⁴⁵ Hanuš Konstandt (nar. 1908) opustil brány Terezína ještě o měsíc dříve než Leontina (dne 1. září 1942), transportem Be (jeho číslo 938) ve vlaku Da 404 směrem do Raasika, Harjumaa v Estonsku. Rovněž byl zavražděn.³⁴⁶ Tímto transportem bylo deportováno na 900 osob, z nichž 18 přežilo v Terezíně a 22 jinde.³⁴⁷

Také v druhém transportu A Ag ze dne 30. června 1942 jsou mezi deportovanými dva příslušníci obchodního grémia. Rodinní příslušníci Hermann a Pavel Konstandtovi, kteří vlastnili velkoobchod s kůží Konstandt Hermann, byli deportováni do Terezína pod čísly 691 a 695. Jejich cesty se ovšem ke konci pobytu

---

³⁴³ Český rozhlas. [online] 2012. citováno [2012-08-03] Tomáš Hrbek – Osudy těžké jako kameny. Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/osudy-tezke-jako-kameny--1076828

³⁴⁴ Židovská obec Olomouc. [online] citováno [2012-08-05]. Historický vývoj. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/historie/historicky-vyvoj/>

³⁴⁵ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-06]. Leontina Beerova. Dostupné z WWW:

<http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4765096&language=en>

³⁴⁶ <http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4815573&language=en>

³⁴⁷ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 152.

v Terezíně rozešly. Pavla čekala deportace do Auschwitz – Birkenau jako prvního. Byl odvezen transportem D1 dne 6. září 1943.³⁴⁸ Hermann ho následoval v transportu Dr ze dne 15. prosince 1943.³⁴⁹ Oba šoa nepřežili. Pavel a Hermann Konstrandovi byli dva z 900 osob, které byly deportovány do Terezína. Transport přežilo pouze 52 z nich (30 v Terezíně, 22 jinde).³⁵⁰

Na seznamu třetího transportu AAm ze dne 4. července 1942 figurovalo nejvíce jmen spojených s hospodářskou činností ve městě, např. Otto Siegl, Theodor Zaitschek, Theodor Schnitzler, Ida Seidler, Emil Spitz, Josef Springer, Arthur Thausig, Adéla Deutschová, Karel Hochfelder a Vítězslav Briess. Poslední tři jmenovaní zemřeli ještě v Terezíně. Z konečných destinací Treblinka, Auschwitz – Birkenau, Baradwicze, Malý Trostenets se nevrátil nikdo.³⁵¹ Z celkového čísla 900 osob přežilo pouze 50 (30 Terezín, 20 jinde).³⁵²

Posledním sledovaným transportem byl AAo ze dne 8. července. 1942, kterým byli deportováni mezi jinými Hugo Groak, Jana Natzlerová, Bedřich Schönfeld, Viktor Mayer, Oscar Lanzer a Gréta Engelmann. Hugo Groák zemřel ještě ten rok v Terezíně.³⁵³ Kromě Oscara Lanzera, který byl transportem AAy a vlakem DA 221 poslán směr Baranowicze a Nowogrodek v Polsku dne 28. července 1942,³⁵⁴ byl zbytek poslán rozdílnými transporty do Auschwitzu – Birkenau, kde všichni zahynuli.³⁵⁵ V tomto transportu čítající 745 osob přežilo 80 (46 Terezín, 34 jinde)³⁵⁶

Ovšem ne všichni obyvatelé Olomouce museli být deportováni z Olomouce. Jako příklad můžeme uvést Marii Deutsch, Huga Königa a Ottu Knöpfelmachra.

---

³⁴⁸ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-06]. Pavel Konstandt. Dostupné z WWW:

<http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4815685&language=en>

³⁴⁹ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-06]. Herman Konstandt. Dostupné z WWW:

<http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4815611&language=en>

³⁵⁰ KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. s. 152.

³⁵¹ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-07]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

³⁵² KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. s. 152

³⁵³ Údaj je uveden podle centrální databáze Yad Vashemu. Ovšem synovec Huga Groáka – Petr Broch uvádí, že jeho matka mluvila v roce 1945 na nádraží s jeho ženou Else, která byla v transportu a oznámila, že Hugo jí umřel v náručí.

Z. MELOTÍK a kol., Olomouc rabína Bertholda Oppenheima, s. 49.

³⁵⁴ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-07]. Oskar Lanzer. Dostupné z WWW:

<http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4859659&language=en>

³⁵⁵ The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-08]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

³⁵⁶ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 152.

První zmiňovaná nastoupila do transportu ve Vídni, odkud byla deportována transportem 16 do Rigy dne 6. července 1942, kde byla také zavražděna.³⁵⁷ Hugo König se s Ottou Knöpfelmachrem mohl setkat v transportu, který byl vypraven z Brna pod názvem Ah dne 4. dubna 1942, který odvezl 1 000 osob, z nichž se vrátilo pouze 60.³⁵⁸ Oba dva poté byli rozdílnými transporty posláni do Auschwitz – Birkenau, kde byli zavražděni.³⁵⁹

---

³⁵⁷The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-08]. Marie Deutsch. Dostupné z WWW:

<http://db.yadvashem.org/names/nameDetails.html?itemId=4931893&language=en>

³⁵⁸M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“. s. 151.

³⁵⁹The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-08]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

Závěr

Předkládaná práce se ve stanoveném rozsahu snaží uchopit téma arizace podnikového neárijského majetku v Olomouci mezi lety 1939 – 1941. Tématika arizace je velmi komplikovaná a obsáhla, proto cílem této práce nebylo popsat celý proces v daném rozsahu, ale zaměřit se především na první fázi arizace, a to odebrání majetku od židovských majitelů a jeho svěření do rukou věrných správců, přičemž důraz byl kladen na úlohu protektorátní vlády.

Při zpracování zadaného tématu jsem využila dostupné prameny a literaturu. Téma bylo nezbytné zasadit nejen do dobového, ale převážně i do společenského kontextu. Arizace by neměla být zkoumána pouze jako ekonomický transfer, ale především jako společenský fenomén ovlivňující naši společnost i dnes. Neochota vypořádat se s vlastní minulostí může pramenit i z neznalosti své vlastní historie, a tím pádem neochotou převzít za ní odpovědnost.

Arizace je právem označována za největší transfer majetku v dějinách lidstva. Jenom v Protektorátu Čechy a Morava se pohybuje hodnota arizovaného židovského majetku v rozmezí mezi 16 a 20 miliardami československých korun. Nacistické Německo vyvinulo důmyslný systém, který osoby židovského původu postupně připravil o všechno. Ztráta majetku a osobních věcí znamenala nepřijemný a fatální krok, který okradené osoby okamžitě postavil do podřízené role. Tito lidé se okamžitě ocitli bez prostředků, stali se závislími na společnosti a propaganda je ještě více stylizovala do pozice světového „parazita“. Na příkladu Olomouce je možné zjistit, že ve sledovaných podnicích často pracovali rodinní příslušníci. O to větší společenská změna se udála, když o podnik přišli a rázem byli všichni bez možnosti výdělku. Celková změna společenského postavení a náhlé nepotřebnosti ve společnosti potvrzuje tezi, že arizace byla jednou z fází konečného řešení. Po vyvlastnění majetku následovala deportace do koncentračních táborů, kde na ni navazovala fáze fyzické likvidace. Podle Miroslava Kárného poslední fáze arizace nastala právě před plynovými komorami, kde docházelo k poslední části expropriace, tzn. okradení o poslední osobní věci.³⁶⁰

---

³⁶⁰ M. KÁRNÝ, „Konečné řešení“, s. 68.

Bohužel se tato linie potvrdila i v případě arizace v Olomouci. Ze zkoumaných 56 nejdůležitějších neárijských podniků v Olomouci emigrovalo do zahraničí pouze pět osob, přičemž uvedly rozdílné důvody. Nejčastěji odjely na služební cestu do zahraničí a už se nevrátily. U větší třetiny zkoumaných osob bylo možné dohledat číslo transportu a místo konečné fyzické likvidace. Nejčastější konečnou destinací, do které byly zkoumané osoby z Terezína poslány a zavražděny, se staly koncentrační tábory Osvětim – Birkenau, Treblinka, Baranoviči, Lublin, Malý Trostenest nebo Raasika v Estonsku. Ačkoliv ze zkoumaných osob bylo možné dohledat osudy jen u 24 z nich, podle údajů o počtu přeživších transportů z Olomouce lze předpokládat, že většina ze zbývajících sledovaných osob byla také zavražděna. Celkový můj výzkum tedy podpořil tezi, že proces arizace byl důležité stadium v konečném řešení, nikoliv jen jedno z nacistických opatření.

Ze sledovaných dat bylo dále možné určit, že osoby židovského původu byly především členy obchodního grémia, společnostva výrobců likérů a lihovin, či maloobchodníci. Z počtu 70 majitelů, kteří uvedli náboženskou a národnostní příslušnost, vyplývá, že se většina přihlásila k židovskému náboženství a národnosti nebo židovskému náboženství a k československé národnosti. Objevil se i případ v obchodě s palivy fa Josef Markus, že zatímco otec Adolf se přihlásil k židovskému náboženství a německé mateřské řeči, jeho syn Franz se přihlásil k německé národnosti a za zástupce římskokatolické církve. Nicméně je tento příklad ojedinělý. Většinou se setkáváme s modelem, že všichni rodinní příslušníci náleželi k jedné víře a národnosti. Z celkového počtu se pouze pět osob židovského původu přihlásilo k německé národnosti, což je sice vzhledem k historickým okolnostem pochopitelné, ale se zřetelem na silný německý vliv v Olomouci celkem překvapující.

V úvodu jsem si také vytyčila za cíl zaměřit se na chování protektorátní vlády a její postoj vůči arizaci a její celkovou angažovanost. Proces arizace v Protektorátu Čechy a Morava měl několik specifických rysů. V porovnání s okolními státy vykazovala situace v protektorátu zrychlený průběh. Zatímco v sousedním nacistickém Německu probíhala plíživá forma arizace od roku 1933 a až poslední šestá fáze byla administrativně ošetřena, v Protektorátu Čechy a Morava se do procesu arizace zapojily úřady od samého počátku. Při porovnání průběhu arizace se sousedními zeměmi vyjma Polska, které bylo poraženo, najdeme několik rozdílností. Předně bylo v Protektorátu Čechy a Morava povoleno arizovat pouze říšským občanům, na rozdíl od Slovenského štátu, kde se arizátory stávali i Slováci. Také na

rozdíl od Rakouska neproběhla v protektorátu tzv. divoká forma arizace. Okupační správa si byla vědoma tohoto fenoménu, a proto vydala předběžná nařízení. Arizace se tak s každým nově přiřazeným územím neustále vyvíjela a zdokonalovala.

Nicméně první protižidovská opatření nepřinesla na území Čech a Moravy až okupační správa, ale vláda druhé republiky, která se ve své politice orientovala proříšsky. Československá vláda se v lednu 1939 po návratu československého ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského, kterému Adolf Hitler vytknul nedostatečné řešení židovské otázky, rozhodla propustit státní zaměstnance židovského původu ze státní správy. Je s podivem sledovat i další kroky, které tato vláda podnikla. Necelý měsíc před nacistickou okupací Česko-Slovenska, tj. 20. února 1939, obeslal Společenství instruktorát při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností dotazník, ve kterém se dotazoval jednotlivých grémií na jejich národnostní složení, a především na židovské členy. Podobnou paralelu lze nalézt s postupem okupantů. Stejný krok podnikla nacistická okupační správa, kdy 31. března 1939 obeslala grémia s úplně stejným zaměřením.

Velkou aktivitu vynaložila protektorátní vláda i ve jmenování věrných správců. Pravděpodobně špatně vyložená proklamovaná autonomie ve výnosu o vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava měla za následek její pozdější chování. Území byla sice ponechaná zdánlivá autonomie, kterou nacisté mohli využívat k povzbuzení k lepším výkonům lidských jednotek a k využití materiálních zdrojů, ale ve skutečnosti se protektorátní vláda stala loutkou okupační správy

V mezidobí mezi 15. březnem 1939 a 21. červnem 1939, tedy v období, kdy nedošlo k přesnému vymezení práv protektorátní vlády vůči procesu arizace, můžeme sledovat vstřícné a agilní chování protektorátní vlády. Nejvíce se tato snaha projevila při jmenování tzv. „Treuhänderů“ neboli věrných správců. Proces jmenování věrného správce byl počáteční fází arizace, kdy byly podniky zajištěny a poté svěřeny do árijských rukou, aby došlo nejen k odstranění židovského vlivu, ale především aby bylo zabráněno odlivu podnikového kapitálu. Věrní správci měli připravit podnik pro předání arizátorům. Často se stávalo, že právě správce nebo někdo z jeho rodiny se stal pozdějším arizátorem. Ve jmenování věrných správců se uplatňovaly dva principy. Dosazení správci mohli být buď politicky spolehlivé osoby pracující v podniku několik let anebo lidé, kteří se do funkce přihlásili a byli politicky angažovaní. Nicméně není potřeba připomínat, že u těchto osob nebyla požadována odborná způsobilost. Tento základní nedostatek se začal projevovat

velmi záhy, kdy se množily případy neodborného vedení a s ním související velké ztráty podnikového majetku. Někteří majitelé podniků, jako například Otto Zweig ze sladovny Marcus a synové, požadovali, aby byl správce dosazen po dohodě s vlastníkem, protože by hrozilo neodborné vedení a chtěli tak zabránit ztrátám v podniku. Důvod k obavám měli oprávněný. Stát se věrným správcem neslo své velké výhody, a tak poptávka většinou převyšovala nabídku. Nejenže z této funkce se mohl stát správce pozdějším arizátorem, ale byl mu již vyplácen plat v závislosti na velikosti podniku a podnikového kapitálu.

Protektorátní vláda si musela být vědoma výhod plynoucích z této pozice a snažila se ze začátku převzít iniciativu a jmenovat do neárijských podniků české správce. Tato snaha protektorátní vlády velmi záhy narazila na odpor okupační správy. Docházelo k paradoxním situacím, kdy nově jmenovaní správci spolu s přísahou k vůdci podepisovali i prohlášení, že si jsou vědomi, že v případě nastoupení do funkce se vystavují postihu gestapa. Čeští Treuhändři byli vystřídáni těmi německými, kteří připravovali majetek k předání do rukou německého arizátora.

Na závěr si položíme otázku, do jaké míry by se protektorátní vláda angažovala, kdyby nebyla odstraněna z arizačního procesu? Podílela by se na procesu expropriace až do samého konce? Angažovala se protektorátní vláda kvůli zisku nebo snaze zmírnit germanizaci a odliv kapitálu do Třetí říše? Obávám se, že protektorátní vláda sledovala obojí. Pokračovala ve svých protižidovských opatřeních, ale snažila se dostat podnikový kapital do své správy, protože si byla moc dobře vědoma germanizačních tendencí nacistického Německa. Nicméně v těchto historických souvislostech čelíme velkému paradoxu, kdy zamezení vlivu protektorátní vlády okupační správou v procesu arizace, zabránilo jejímu podílu na konečném řešení a po válce její úplné diskreditaci.

Použité zkratky

SOkA – Státní okresní archiv

AMO – Archiv města Olomouce

DNSAP - Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei

HSĽS - Hlinkova slovenská ľudová strana

KdD – Kreditanstalt der Deutschen

NOF - Národní obec fašistická

NS – Národní souručenství

NSDAP - Die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

SA – Sturmabteilung

Sb. – Sbíрка

SdP - Sudetendeutsche Partei

SNJ - Strany národní jednoty

SoPaDe - Die Sozialdemokratische Partei Deutschlands

SS – Schutzstaffel

WIZO – The Women's International Zionist Organization,

ŽNO – Židovská náboženská obec

Anotace:

Jméno a příjmení	Ivana Koutníková
Katedra	Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových
Vedoucí práce	Mgr. Marie Crhová, Ph.D., M.A.
Rok obhajoby	2013

Název práce	Arizace židovského majetku na Olomoucku 1939 - 1940
Název v angličtině	Aryanization of Jewish property in Olomouc Region 1939 - 1940
Anotace práce	Práce se zabývá arizací židovského podnikového majetku v Olomouci v letech 1939 – 1940. Zaměřuje se především na fázi předání do rukou tzv. „Treuhändrů“ neboli věrných správců, a úlohu protektorátní vlády na ní.
Klíčova slova	Židé, podniky, árijec, arizace, Olomouc, druhá světová válka, Protektorát Čechy a Morava, Treuhändři, správci
Anotace v angličtině	The thesis investigates the aryanization of Jewish property in Olomouc 1939 – 1940. It focuses on the first stage of the Aryanization process, when Jewish property was taken over and given to the hands of so called „Treuhänder“ or Trustees. Among other things it deals with the role of the Protectorate Authorities in this enormous property transfer.
Klíčova slova v angličtině	Jews, enterprises, aryanization, Aryan, Olomouc, the Second World War, Trustees, Protectorate of Bohemia and Moravia
Přílohy vázané v práci	ano
Rozsah práce	82
Jazyk práce	český

Resumé

The thesis investigates the aryanization of Jewish property in Olomouc between years 1939 - 1940. It focuses on the first stage of the Aryanization process, when Jewish property was taken over and given to the hands of so called „Treuhänder“ or Trustees. Although the Aryanization process could be labeled as one of the most enormous property transfers in modern times, historians have shown only limited interest in this specific and important aspect of Nazi persecution towards Jews. Also, historians can be divided into two groups, according to their interpretation of the Aryanization. The first group of historians has interpreted the Aryanization as a National Socialist measure motivated by ideology, while the second one emphasizes the process of the Aryanization as one of economic interests, which embodies an important stage in Nazi Jewish policy that ultimately led to the gas chambers. My study demonstrates that the Nazi policy in the Protectorate Bohemia and Moravia relates to the second point of view — the Aryanization as an important stage of the final solution—and also points out that Protectorate authorities were interested in Jewish property. The data used for this study come from two sources: the primary source being the archive fund AMO 1920-1940, inv. Nr. 163, *Židovské podniky 1939* (Jewish enterprises 1939) and AMO 1920-1940, inv. Nr. 43 in the State District Archives in Olomouc, and secondary sources.

My research investigate the role of the Protectorate Authorities in the process of the Aryanization. To answer the question, it is necessary to go back to the first stage of the Aryanization in the Protectorate of Bohemia and Moravia, when the *the Reich Decrees Registration of Jewish Property* were not yet issued. During that time, the Protectorate authorities tried to act fast and get estimated 16-20 billion Czechoslovakian crowns of Jewish property under their management. The most transparent race began for the appointments of the so-called “Treuhändern“, or *trustees*, in Jewish enterprises. The first attempt of appointment so called “Treuhändern” came from the Ministry of Industry and Trade. The Protectorate authorities strived to appoint people with Czech origin in order to get more control over Jewish property. Among other things, the Aryanization in the Protectorate of Bohemia and Moravia should not only lead to “Entjudung der Wirtschaft“ but it should help Nazi Germany in the Germanization of the Czech nation. The

Occupation authorities were aware of the importance of appointing trustees, and therefore the activity of the Ministry of Industry and Trade encountered resistance from the Occupation authorities. All these disputes ended when *the Reich Decrees Registration of Jewish Property* was issued and Protectorate authorities were subordinated to the Occupation authorities. The Czech trustees were replaced by Germans, and the Protectorate authorities lost the little control over the appointment of trustees they had.

Among other thing, the thesis is dealing with the question, if the Protectorate Authorities were taking all these measures because of economic benefit and adoption of anti-Jewish policy, which already started in the Second Republic before the Nazi occupation, or if the Protectorate authorities were aware of Germanization, thus trying to prevent it. In my view, the Protectorate authorities acted in both directions: they continued in anti-Jewish policy, searching for economic benefit, but they were aware of the dangers of Germanization, and tried to prevent it. Also, there is another question: How would the Protectorate authorities have behaved if they could participate in the master robbery called “the Aryanization”? This question remains unanswered, but because of the behavior of the Protectorate authorities in first months of the Nazi occupation, we face another great paradox of this period: thanks to the exclusion of the Protectorate Authorities from the Aryanization process by the Nazis, they were not discredited after the Second World War.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Zemský archiv v Opavě

Pobočka státní okresní archiv v Olomouci

Fond M1 – 1 Archiv města Olomouc 1920-1940

Státní okresní archiv v Olomouci, Archiv města Olomouc 1920 – 1940, in. č. 43,
Příhlášky židovského pozemkového majetku.

Státní okresní archiv v Olomouci, Archiv města Olomouc 1920 – 1940, in. č. 163,
Židovské podniky 1939.

Nepublikované práce

DRÁBKOVÁ, Světlana: *Vztah katolické církve a Židů v období antisemitismu vyvolaného nacismem*. Olomouc, 2004, 52s. (diplomová práce)

KOUTNÍKOVÁ, Ivana: *Práva československých Židů po 14. březnu 1939 na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu*. 2009, 10s. (seminární práce 2009, Prague - CET Academic programs)

Sekundární literatura

BARTOŠ, Josef: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945*. Praha: vydavatelství Praha, 1986, 158s.

BEDNAŘÍK, Petr: *Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky*. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): *Židé v Čechách*. Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32–45.

ČERMÁK, Miroslav, SPIŠÁK, Jaroslav: *Historie a současnost podnikání na Olomoucku*. Zeměhušice: vydavatelství Městské knihy s.r.o., 2004, 295s.

DEAN, Martin a kol.: *Robbery and Restitution: The Conflict Over Jewish Property in Europe*. Vydavatelství: S. Fischer, 2008.

DEJMEK, Jindřich, LOUŽEK, Martin: *Mnichov 1938, 70 let poté*. Praha: Vydavatelství CEP, 2008, 117s.

JANČÍK, Drahomír, KUBŮ, Eduard: „*Arizace*“ a arizátoři: *Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939 - 1945)*. Praha: vydavatelství Karolinum, 2005, 481 s.

KAMENEC, Ivan: *Po stopách tragedie*. Vydavatelství Archa, 1991, 285s.

KÁRNÝ, Miroslav: „*Konečné řešení*“. Praha: Academia, 1991, 182 s.

KÁRNÝ, Miroslav a kol.: *Terezínské studie a dokumenty 1997*. Praha: Vydavatelství Academia, 1997, 334s.

KOLEKTIV AUTORŮ: *Historický místopis Moravy a Slezska*. sv. 3, Ostrava: Vydavatelství Profil, 1972, 364s.

LAACK, Dirk van: „*Arisierung*“ und Judenpolitik im ‚*Dritten Reich*‘. Zur wirtschaftlichen Ausschaltung der jüdischen Bevölkerung in der rheinisch-westfälischen Industrieregion. Essen, 2003, 84s.

LIPSCHER, Ladislav: *Židia v Slovenskom štáte 1939 – 1945*. Michigan: Vydavatelství Michiganská univerzita, 1992, 254s.

MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže*. Praha: Vydavatelství Auditorium, 2012, 301s.

MELOTÍK, Zdeněk a kol: *Olomouc rabína Bertholda Oppenheima*. Olomouc: vydavatelství Burian a Tichánek, s.r.o., 2005, 121s.

MICHLOVÁ, Marie: *Protektorát aneb česká každodennost 1939-1945*. Říčka: vydavatelství Čas, 2012, 119s.

PASÁK, Tomáš: *Český Fašismus a kolaborace*. Praha: vydavatelství Práh, 1999, 486s.

PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha: vydavatelství Práh, 1998. 429s.

PAPOUŠEK, Miroslav, KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovská obec v Olomouci*. Olomouc, 1997-98, 43s.

POJAR, Miloš, SOUKUPOVÁ, Blanka, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie: *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha: vydavatelství Židovské muzeum v Praze, 2007, 183s.

ROTKIRCHOVÁ, Livie: *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945*. Praha: Vydavatelství Trizonia 1991, 160s.

SCHMIDTOVÁ-HARTMANNOVÁ, Eva: *Protektorát Čechy a Morava*. In: JANIŠOVÁ, Milena. *Osud Židů v protektorátu 1939 – 1945*. Praha: vydavatelství Trizonia, 1991, s. 85-89.

STIEFEL, Dieter: *Die politische Ökonomie des Holocaust*. München: vydavatelství R. Oldenbourg, 2001, 335s.

VÁLKA, Zbyněk: *Olomouc pod hákovým křížem*. Olomouc: vydavatelství Votobia, 2001, 155s.

VEČEŘA, Pavel: *Národní souručenství*. In: MALIŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*. díl: období 1938-2004. Doplněk, Brno 2005, s. 1091 - 1103.

Internetové zdroje

Články ve formě pdf

Acta Oeconomica Pragensia. [online] 2010. citováno [2012-07-05]. Arizácia na Slovensku 1939–1945. Dostupné z WWW:

<http://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=187.pdf>

Český statistický úřad [online] citováno [2012-04-04]. Statistika od historie po současnost. Dostupné WWW:

[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/\\$File/historie_csu.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/$File/historie_csu.pdf)

Ministerstvo zahraničních věcí. [online] 2010. citováno [2012-07-07]. Úloha bank v procesu arizace a konfiskace nepřátelského majetku v letech 1938-1945 (projekt RB 35/19/00). Dostupné z WWW: www.mzv.cz/file/358603/RB_35_19_00_resume.pdf

Počátky františkánské observace 3. [online]2011. [cit. 2012-07-20]. Jan Kapistrán.

Dostupné z WWW:

<http://www.frantiskanstvi.cz/Regalatobserv/Observance%203.pdf>

USTRČ. [online] 2012. citováno [2012-06-09]. Radan Lašek. Obrana Podkarpadské Rusi. Dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf>

Yad Vašem. [online] 2006. citováno [2012-06-30]. Frank Bajohr, The Beneficiaries of "Aryanization": Hamburg as a Case Study. Dostupné z WWW: http://www1.yadvashem.org.il/download/about_holocaust/studies/bajohr_full.pdf

Yad Vashem. [online] 2012. citováno [2012-06-08]. Evian Conference. Dostupné z WWW:http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206305.pdf

Legislativní dokumenty

Digitální depozitář Poslanecké Sněmovny Parlamentu České republiky. [online] 2012. citováno [2012-06-08] Vládní návrh zákona o pobytu cizinců. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2848_00.htm

Digitální depozitář Poslanecké Sněmovny Parlamentu České republiky. [online] 2012. citováno [2012-06-10]. Zpráva ústavně-právního výboru o návrhu posl. Révaye na vydání ústavního zákona o autonomii Karpatské Ukrajiny. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1434_00.htm

Verfassungen der Welt. [online] 2012. citováno [2012-06-11]. Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren. Dostupné z WWW: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/boehmen39.htm>

Ostatní

Česká televize [online]. 2007 [cit. 2012-06-19]. Historie Židů v českých zemích. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095687448-historicky-magazin/207452801280006/>

Deutsches historisches Museum. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. Dostupné z WWW: <http://www.dhm.de/>

Český rozhlas. [online] 2008. citováno [2012-07-30] Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/1-9-1939-zatykaci-akce-albrecht-der-erste-v-protektoratu--489597

Holocaust [online] 2012. citováno [2012-06-07]. Antisemitismus za první republiky. Dostupné z WWW: www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/cz_1rep

Holocaust [online] 2010. citováno [2012-07-08]. Arizace. Dostupné z WWW: http://www.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/1999/11/arizace

Holocaust [online] 2011. citováno [2012-08-01]. Transporty. Dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/transport>

Holocaust [online] 2012. citováno [2012-08-03] Konference Wannsee. Dostupné z WWW: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/wannsee>

H-NET Reviews. [online] 2010. citováno [2012-06-30]. The Aryanization of Jewish Property and the Struggle over Restitution in Postwar Europe. Dostupno z WWW: <http://www.h-net.org/reviews/showpdf.php?id=14332>

Kehila Olomouc. [online] 2008. citováno [2012-07-20]. Arizace židovského majetku 1939. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/763/arizace-zidovskeho-majetku-v-olomouci-1939/>

Kehila Olomouc [online] citováno [2012-07-06]. PhDr B. Oppenheim. Dostupné z WWW: <http://kehila-olomouc.cz/rs/1739/phdr-berthold-oppenheim>

Stadtgeschichte Wiens.[online] 2010. citováno [2012-07-08]. Vermögensentzug und "Arisierung". Dostupné z WWW: <http://www.wien.gv.at/kultur/archiv/geschichte/ueberblick/arisierung.html>

The Central Database of Shoah Victims' Names. [online] 2012. citováno [2012-08-07]. Dostupné z WWW: <http://db.yadvashem.org/names/search.html?language=en>

Toulání se slovy – blog Věry Tydlitátové [online]. 2012[cit. 2012–06-20]. Antisemitismus v českých zemích I -III. Dostupné z WWW: <http://vera-tydlitatova.eblog.cz/antisemitismus-v-ceskych-zemich-i>

You Tube. [online] 2012. citováno [2012-06-20] Projev Adolfa Hrubého. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=wuJuNDJzqio>

Seznam příloh

(č. 1)

Zjištění počtu živnostníků podle počtu národnosti z 20. února 1939. Státní okresní archiv Olomouc, *Fond M1 – I Archiv města Olomouc 1920-1940*, in. č. 163, kart. 425, *Židovské podniky 1939*.

(č. 2)

Tabulka č. 1 – Data ze Zjištění počtu živnostníků podle národnosti z 20. 2. 1939 a Seznamu židovských živnostníků ze 31.3. 1939.

(č.3a, 3b)

Seznam nejdůležitějších neárijských podniků v Olomouci.

Fond M1 – I Archiv města Olomouc 1920-1940, in. č. 163, kart. 425, *Židovské podniky 1939*.

(č. 4a, 4b)

Ukázka dotazník zaslán 56 nejdůležitějším podnikům v Olomouci.

Fond M1 – I Archiv města Olomouc 1920-1940, in. č. 163, kart. 425, *Židovské podniky 1939*.

(č. 5)

Tabulka č. 2 – Zpracovaná data ze seznamu 56 nejdůležitějších neárijských podniků v Olomouci.

Fond M1 – I Archiv města Olomouc 1920-1940, in. č. 163, kart. 425, *Židovské podniky 1939*.

č.1

SPOLEČENSTEVNÍ INSTRUKTORÁT
při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností.

Č. j. 540/39.

V Praze, dne 20. února 1939.

V odpovědi uveďte toto čís. jedn.

O každé věci pište samostatně.

Předmět: Zjištění počtu živnostníků
podle národnosti.

M ě s t s k é r a d ě

v Olomouci .

Žádá se o laskavé sdělení, kolik členů má každé živnostenské společenstvo, které má sídlo ve Vašem okrese, a kolik z tohoto počtu je živnostníků německé národnosti a kolik je Židů .

Počet živnostníků německé národnosti bylo by zjistit i u těch společenstev, jejichž rozsah je větší než téměř celý okres, tedy i u společenstev komorních .

Mezi živnostníky německé národnosti nebuďtež Židé započítáni .

Žádá se o zaslání přehledu, sestaveného podle jednotlivých společenstev, v době co nejkratší, nejdéle do 5 dnů .

Přednosta :

Městská rada M. města Olomouce		
Peníze	Kočky	Znamky
κ	κ	κ
Podáno: 22. ÚNOR 1939 hod.		
přil. čís. 1219		

č. 2 - Tabulka č. 1.

Zjištění počtu živnostníků podle národnosti z 20.2. 1939 Seznam židovských živnostníků ze 31.3. 1939

V- 1219/1 ze 20.2. 1939	Celkový počet	Němci	Židé	Ostatní	V-1702/1 ze 31.3. 1939 Seznam židovských živnostníků
<i>Společenstvo hostinských a kavárníků v Olomouci</i>	250	32 + 6 členů německých spolků	20		12 – provozují 6–hostinská živnost pronajatá
<i>Spol. knihářů a příbuzných odvětví</i>	69	5	2		1 – J. Werner
<i>Spol. stolařů a příbuzných řemesel</i>	126	27 (3 odcestovali do území připojené k Německu)	----		----
<i>Spol. živností kovzpracujících v Ol.</i>	101	25	3	5 živností je v klidu (4 české + 1 německá)	3
<i>Spol. řezníků a uzenářů</i>	106	15	1 Engelmann Bedřich		2 Engelmann, Wachler Rudolf
<i>Spol. výrobců cementového zboží a umělého kamene v Ol.</i>	78	2	-		----
<i>Spol. natěračů, malířů písma, lakýrníků a poslacovačů</i>	52	9	1 Warenhaupt Leo		1
<i>Spol. krejčů v Olomouci</i>	348	68	14 (+tři dámy Köttnerová, Zolotarevová, Bož. Herschova)		14
<i>Gremium elektrotechnických živností (pouze pro olomouc a venkov)</i>	41	7	1 Reicher Bedřich		1 Reicher Bedřich

Obchodní gremium Olomouc	763	110	128 (židovské národnosti popř. příslušnost)		Cca 144 a u některých jsou otazníky – nejsou si jisti původem
Spol. maloobchodníků v Olomouci	1369	246	46	Z těchto neznáméh o bydliště 183 – 31 Němců a 11 židů	42 / u 7 si nebyli jisti
Spol. stavitelů pro obvod obchodní živnostenské komory v Ol.	194	7	3/4 O jednom z členů není nám přesně známo, je-li ještě Židem, neb byl-li již pokřtěn.		3 Donath Max Schönfeld Bedřich Weisz Arnošt
Spol. plastických živností	43	4	1		1 Josef Beer
Spol. pekařů	42	13	2		2 Siegl Otto Meisel Leo
Spol. čalouníků	26	11	U jednoho se nedá zjistit – Rafael Majda - Wilsonovo nam. 1.		----
Gremium konces. instalatérů plyno a vodovodů a ústředního topení	133	9	1		-----
Zemské odborové společenství koncesovaných mistrů kamenických na Moravě	68	9	4		-----
Společnost výrobitelů likérů a lihovin, osta a ovocných šťáv	325	10	92 (z tohoto počtu se 90% považuje za němce)		11
Gremium knihkupců a nakladatelů	162	14	4		Žádná - snad pouze I. Groag

<i>Společenství cukrářů, perníkářů, voskářů, čokoládníků, koláčníků, mandoletářů a výrobců kandit v Olomouci</i>	75	15	1	3 Jugoslávci 1 Ital	1 Filip Deutsch
<i>Odborné spol, zahradníků</i>	224	10	-		----
<i>Společenstvo malířů pokojů a dekorací</i>	50	5	-		----
<i>Společenství zámečníků</i>	60	13	1		1- Redlich Autovýro ba
<i>Odborové společenství kolářů</i>	60	5	-		----
<i>Gremium obchodníků i komisionářů dřívím a majitelů pil v Ol.</i>	528	11	32		7-8 (Olomouc město)
<i>Společenstvo holičů a kadeřníků v Olomouci</i>	130	33	-		-----
<i>Komorní Gremium autobusových dopravců v Ol.</i>	137	---	---		----
<i>Společnost dopravních živností v Ol.</i>	90	14	5 + u 14 nedokáží určit		5
<i>Gremium knihtiskařů, písmolijců a kamenotiskařů</i>	86	4	5		1 Josef Groák
<i>Odborné společenstvo mistrů zednických</i>	190	8	---		----
<i>Odborné společenstvo kožešníků a čepičářů se sídlem v Ol.</i>	46	7	3		2

<i>Spol. kovářů a podkovářů</i>	110	7	---		----
<i>Spol. obuvníků v Olomouci</i>	142	24	2		2 Munk Vilém Weiss Vilém
<i>Spol. mlynářů, města a venk. okr. Olomouce</i>	26 členů mlynářů 13 členů šrotovněků 3 mlýny mimo společens- tví	4 mlýny	1 mlýn		1 mlýn Fa Fromowitz
<i>Spol. živností ozdobných v Olomouci</i>	163	35	12		10 + 3 byly provdané za Žida
<i>Středomor.gremiu m hodinářů, zlatníků a klenotníků se sídlem v Olomouci.</i>	79	9	1		1 Jan Neumann

S e z n a m

nejdůležitějších podniků v Olomouci, nevárijských,
u nichž provedeno předběžné řízení ve smyslu vl. nař. č. 87/1939 Sb.z.a.n.

- 1./ Bratři Auerbachové, konfekce v Olomouci, Riegrova tř.
- 2./ Akciová droždárna a lihovar, dříve Singer a Hamburger v Olomouci-Pavlovič.
- 3./ Beer Erich, krejčovský závod v Olomouci, Anglická ul.
- 4./ Ing. Briess, jun., velkoobchod plodinami v Olomouci, 15. března 11.
- 5./ Fa. Buchbindér J., majit. Marie Karpfenová, obchod železem, Hodolany
- 6./ Fa. BUTYL H. & W. Briess, Klášter Hradisko
- 7./ Fa. Brach Heřman, sladovna v Olomouci - Bělidlech
- 8./ Fa. Hejčínský cukrovar lihovar a droždárna, dr. Bří. A. & H. Mayr, a.s. Olomouc - Hejčín.
- 9./ Fa. Deutsch F. "Olfedo" továrna na cukrovinky v Olomouci, Pasteurova 14
- 10./ Fa "Dresinia" speciál. továrna na železnič. potřeby Olomouc, Lazceká
- 11./ Fa. Engelmann a spol., krejčovství v Olomouci, Hitlerovo nám.
- 12./ Fa. Exportní sladovna Fischel a spol., spol. s.r.o. v Olomouci, Kl. Hradisko,
- 13./ Fa. Elektrofona, Feldchuh a spol., výroba telefonního materiálu, Hodolany
- 14./ Fromowitz L., parní mlýn v Olomouci - Chvalkovicích
- 15./ "IGO" Josef Groák, knihtiskárna v Olomouci, Vodní 22
- 16./ Hamburger a syn, sladovna v Olomouci, Prostějovská č. 22
- 17./ S. Heikorn, průmyslové podniky v Olomouci, Hanácká ul.
- 18./ H. & W. Briess, sladovna v Olomouci - Pavlovičkách
- 19./ König Hugo, továrna rybích konserv, Olomouc, Bořivojova ul.
- 20./ Karpfen G. majit. Otto Karpfen, obchod železem, Olomouc - Hodolany.
- 21./ Spolek morav. cukrovarů, lihovar, Olomouc - Hodolany
- 22./ Mayer Leopold, koželužna, Olomouc, Hanácká ul.
- 23./ Natzler F., obchod jižním ovocem, Olomouc, Lafayettova ul.
- 24./ Olomoucké továrny na lihoviny a ocet, s.r.o. dr. A. Fleischmanna vdova Olomouc - Chvalkovice.
- 25./ Siegl Otto, pekárna v Olomouci, Anglická č. 5
- 26./ Steiner Jan, výroba sodové vody v Olomouci, Uhelná č. 7
- 27./ Fa. Marcus Zweig synové, sladovna v Olomouci - Lazcích
- 28./ Markus Josef, majit. Adolf Markus, obchod palivem, Ol.- Krapkova 12
- 29./ Ing. Schönfeld Bedřich, stavitel Tř. Čes. Legií 31
- 30./ Ing. Donath Max, stavitel v Olomouci, Palackého tř.
- 31./ Ing. Arnošt Weisz, stavitel, Olomouc, U Botanické zahrady
- 32./ Zaitschek Max, obchod dřevem v Olomouci, Krapkova ul.
- 33./ Autorba, B. Redlich, Olomouc, Štefanikova ul.
- 34./ Beer Josef, košíkářství, Olomouc, Česká ul.
- 35./ Blum L. "Linoleum" obchod koberci v Olomouci, Denisova ul.
- 36./ Deutsch Max, čalounické potřeby v Olomouci, Anglická ul.
- 37./ Engelmann Ignác, belkoobchod vejci v Olomouci, Kollárovo nám.
- 38./ Engelmann Julius, obchodník v Olomouci, Göringovo nám.
- 39./ Fischer Jonas a syn v Olomouci, Bezručova ul.

40./ Fischer Leopold, zasílatelství v Olomouci, Dobrovského tř.	
41./ Haas Mořic, výroba dětské konfekce, Olomouc, Nešverova č. 1	
42./ Hochfelder & Böhm, obchod střížným zbožím v Olomouci, Pekařská ul.	
43./ Knöpfelmacher Ed. výroba lihovin, v Olomouci, Štítného ul.	
44./ Konstandt Hermann, velkoobchod kůží v Olomouci, ul. Ant. Pohla	1./ Bra
45./ Lanzer Oskar, výroba lihovin v Olomouci, Göringovo nám.	2./ Ake
46./ Ocularium, majit. L. Weinstein, Olomouc, Anglická ul.	3./ Bee
47./ Pollak Emil, zasílatelství v Olomouci, Hitlerovo nám.	4./ Ing
48./ Schnitzler Theodor, továrna na kysané zelí v Olomouci, U Botanic	5./ Fa.
49./ Seidler J., obchod uhlím v Olomouci, Palackého tř.	6./ Fa.
50./ Singer Jakob, obchod uhlím v Olomouci, U Botanic. zahrady	7./ Fa.
51./ Spitz & Roubíček, výroba zástěr v Olomouci, Riegrova tř.	8./ Fa.
52./ Springer Josef, obchod šicími stroji a jíz. koly, Anglická ul.	9./ Fa.
53./ Tauber a spol., továrna na prádlo v Olomouci, Göringovo nám.	0./ Fa
54./ Thausig & spol. ~~velkoobchod~~ velkoobchod v Olomouci, Hitlerovo	1./ Fa.
55./ Werner J. majit. J. Loew, papírnictví v Olomouci Hitlerovo nám.	2./ Fa.
56./ Herskovitz Evžen, obchod vínem v Olomouci, Tř. Svobody č. 24.	3./ Fa.
	4./ Fro
	5./ "IG

K o n c e p t .

Městská rada hlavního města Olomouce .

Čís. V- 1941.

V Olomouci dne 22. dubna 1939.

Firmě

opiš ze seznamu č. 1 - 56.

v O l o m o u c i

S poukazem na ustanovení vl. nař. č. 87/1939 Sb. z. a n. o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi žádám Vás z příkazu ministerstva obchodu, abyste nejpozději do 27. dubna 1939 sdělili městské radě v Olomouci tato data, týkající se Vašeho podniku:

- I. Název podniku, je-li protokolován, podle protokolace v obchodním rejstříku.
- II. Jména a příjmení držitelů, resp. osob, v jejichž rukou jest správa podniku, nebo rozhodující vliv /t.j. u veřejných obchod. společ. a komanditních společ. osobně ručící společníci, u akciových společ. členové správní rady, u společ. s ruč. omezeným jednatelem/. U každého držitele /společníka, členu správ. rady, jednatele/ uveďte také:

  - a./ bydliště,
  - b./ poštu
  - c./ zaměstnání a funkce v podniku
  - d./ rok narození
  - e./ národnost dle původu
  - f./ náboženství
  - g./ počet rodinných příslušníků
- III. Majetkové poměry držitelů /spolumajitelů/ a držitelů podílů a většního množství akcií
  - a./ jméno a příjmení
  - b./ zaměstnání
  - c./ bydliště a pošta
  - d./ počet podílů /akcií/, které drží a jejich celková hodnota
  - e./ jiné majetkové poměry
  - f./ celkový počet akcií /podílů/, na něž je společenský kapitál rozdělen.
- IV. Náležitosti, týkající se podniku a to:
  - a./ sídlo správy podniku a pošta,
  - b./ druh podniku a předmět výroby, činnosti podniku
  - c./ výměra /u zemědělských závodů/
  - d./ způsob obhospodařování /zda ve vlastní režii nebo v pachtu, v tom případě pak jméno pachtýře a dobu pachtu/,
  - e./ počet zaměstnanců stálých i sezonních /každou kategorií zvlášť/

./.

č.4b

f. / hospodářský stav a finanční stav podniku /bilance za poslední období, obýt zboží za poslední období/

g. / speciální charakter podniku, u zemědělských závodů, zda je specialisován na př. na zemědělství, speciální chovy a pod./

h. / vedlejší závody, jejich druh a sídlo.

V. Finanční spojení podniku, vývoz a dovoz.

a. / s kterými peněžními ústavami je podnik ve spojení. Uveďte jméno a sídlo ústavu

b. / zda podnik zabývá se vývozem nebo dovozem a jakého druhu zboží

VI. Vedoucí úředníci podniku. U každého z nich uveďte!

a. / jméno a příjmení,

b. / rok narození

c. / národnost /dle původu/

d. / náboženské vyznání

e. / funkce v podniku

f. / bydliště a pošta

g. / jak dlouho je v podniku zaměstnán

h. / kvalifikace

S poukazem na shora citované vl. nař. žádám Vás, abyste této výzvě ve vlastním zájmu podniku přesně a v dané lhůtě vyhověli.

Za starostu:
Dr. Josef Stýskal,
vreh.magistr.koniářů

Obdržel (a): 24. IV. 1939

Opsal (a): 24. IV. 1939

Porovnal (a): 24. IV. 1939

Odeslal (a): 24. IV. 1939

30/11

č. 5 Zpracovaná data ze seznamu 56 nejdůležitějších neárijských podniků v Olomouci											
<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naro</u> z	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/ arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Bratři Auerbachové 2212/1.	Konfese	Riegrova 19	Eduard Auerbach Berthold Auerbach	1902 1907	Ž/Ž Ž/Ž	Držitelka akcií Gizela Prokesch N/ŘK		11			
Singer & Hamburger 2260/2.	Akciová drožďárna a lihovar	Olomouc-Pavlovičky	Členové správní rady								
Beer Erich 2213/3.	Krejčovský závod	Anglická 9	Erich Beer	1906	Ž/Ž	Ve vlastní režii		7 zaměst. 31 dělníků	Anglo-Pražská		
Ing. Briess, jun. 2206/4.	Velkoobchod s plodinami	15. března 11	Theodor Briess Vítězslav Briess	1875 1871	Ž/Ž Ž/Ž	Hanuš Briess Ž/Ž Adolf Briess. Ž/ŘK Alois Suchý N/ŘK		14 ú. 6 d.	Česká banka Union Anglo-Pražská úvěrová banka	V. Briess AAM dne 4.7 1942 z Ol do Terezína Smrt – Terezín	Podnik přeměněn na akciovou společnost pod jménem Hynek & Vilem Briess v roce 1939

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naro z</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/ arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Fa. Buchbinder J. 2298/5.	Obchod s železem	Olomouc-Hodolany	Marie Karpfenová	1894	Č/ŘK	Ve vlastní režii	Ernst Kühnpast do fce jmenován říšským protektorem	50-80 dělníků	Živnobanka		
Fa. Butyl H. &W. Briess 2205/6.		Klášter - Hradisko	Robert Fischel Viktor Bermann Pavel Bermann	1891 1890 1893	Č/Ž Ž/Ž Ž/Ž	Majitelé vedou podnik sami		100 stálých 100 sezónních	Anglo – československá a Pražská úvěrová banka Česká banka Union Živnostenská b.		Pozůstalost po zemřelém panu Rischardu u Briess. Společnost byla prodána akciové společnosti.

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Narození</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Fa. Brach Heřman 2214/7.	Sladovna	Olomouc - Bělidla	Leonard Brach Robert Brach Alfred Brach Artur Hahn	1871 1888 1900 (nar. v USA) 1899 (nar. v USA)	Č/Ž Č/Ž Č/Ž N/Ž	R. Brach V jeho nepřítomnosti Marie Grausová (Č/BV) Od 1.5. 1939 Metoděj Svozil (Č/ŘK)	Metoděj Svozil (jmenován ministerstvem obchodu)	8 úř. 24 děl. 26 sez. dělníků	Česká banka Union Anglo – Čsl. A Pražská úvěrová banka		
Fa. Hejčínský cukrovar, lihovar a droždárna A. & H. Mayů 2256	Cukrovar, lihovar, droždárna	Olomouc - Hejčín	Držitel podniku je 11 volnických cukrovarů				Rudolf Schindler Jmenován do fce říšských protektorem				
Fa. Deutsch F. "Olfedo" 2233/9.	Cukrovinky	Pasteurova ul. 16	Filip Deutsch Marie Deutschová	1905 1885	Ž/Ž Ž/Ž	Simon Deutsch (Ž/Ž) Zpětně od 15.3. Antonín Jakl	Antonín Jakl (A/ŘK) jmenován ministerstvem obchodu	200 - 250	Česká esk. banka	Marie D. Transport z Vídně 16 do Rigy Dne 6.7. 1942 zavražděna	Společnost byla posléze prodána firmě Reese und Wichmann.

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Narození</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/ arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Fa. "Dresinia" 2216	Továrna na železniční potřeby	Lazecká 112	Jindra J. Lang	1900	Č/Ž	Marie Novotná 1914 Č/ŘK		1 kanc. Síla 7 děl. 3 učni	Moravská banka		Bilance skončila ztrátou
Fa. Engelmann & spol. 2217	Krejčovství	Hitlerovo nám.	Ludvík Engelmann Gréta Engelmann Jindřich Engelmann	Zemřel dne 17.4. 1939 1888 1979	ČS/Ž ČS/Ž	Jaroslav Pospíšil (1906 Č/ČSC Ve Fa od 1935 obchodvedoucí		1pr. 1.ved. 3 učně 1 sluha 3kan. s 2 stříh. 20-35 krej. tovary	Česká banka Union	L. Engelmann umřel dne 17.4. 1939. Gréta E. Transport AAo 8. 7. 1942 do T. 15.12. 1943 z T. do Auschwitz zavražděna	
Fa Fischel & spol.	Exportní sladovna	Klášteří hradisko									
Fa. Elektrofona (Feldchuh & spol.) 2202/14.	Výroba telefonního materiálu	Hodolany Hálkova 37	Bedřich Hersch Erna Herschová	1895 1895	Č/Ž /Ž	Stanislav Coufal Ve fa od 1930 František Lampera (Č/ŘK) Ve fa od 1935	Stanislav Coufal (1903 Č/ŘK) jmenován Ministerstvem obchodu	45 děl. 6 uřed.	Česká banka Union Česká eskontní banka		

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Narození</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
IGO Josef Gorák 2201/15.	Knihtiskárna	Vodní 22	Hugo Groák	1881	Ž/Ž	Erich Kratchner (1888 N/ŘK) ve fa od 1930) František Groák (syn) (1911 Ž/Ž)	Snaha prodeje fmě Melantrich	35 děl. 12 úřed.	Česká banka Union	Hugo Groák Deportace z Ol AAo 8.7. 1942 do Terezína, kde umírá j. č. 181	
Fromowitz L. 2202/14.	Parní mlýn	Chvalkovice	Členové správní rady		Č/ŘK Č/ŘK Č/ŘK Č/ŘK	Ředitel František Bajer Ladislav Vurcfeld					
Hamburger & syn 2239/16.	Sladovna	Prostějovská 27	Otto Heynau	1911	N/P	Marel O Truelle (1883, F/ŘK) Ve fa 1929	Hans Swrschek (1897, N/ŘK) Mnistertvo obchodu	11 uř. 29 děl.	Česká banka Union	Otto Heynau emigroval do Švýcarska	
S. Heinkorn 2208/17.	Průmyslové podniky	Hanácká ulice	Adolf Heinkorn Bedřich Heinkorn	1880 1915	Č/Ž Č/Ž	6 ved. uř. Ž/Ž Č/Ž Č/ŘK Č/ŘK N/ŘK Č/BZ	Vysloužil jmenován Ministerstvem financí	536 děl. 114 uř.	Česká eskomptní b. Česká průmyslová b.	Adolf Heinkorn emigroval do Anglie	Podnik měl být v nejbližší době arizován

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Narození</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet Zaměstnan.</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
König Hugo 2219/19.	Výroba rybích konzerv	Bořivojova ul.	Hugo König	1882	Č/Ž				Česká b. Union, Česká eskontní b., Anglo-pragob., Legiobanka Československá průmyslová b.		
Karpfen G. 2244/20.	Obchod s železem	Hodolany	Otto Karpfen	1882	Č/Ž		Antonín Hás (Banka požádala, aby byl výše napsaný dosazen) Nový Treuhänder Ernst Heinrich Kühpast	50 děl. 1 cestuj. 1 sklad. 8 kanc. sil	Anglo – Československá úvěrová banka	Na základě svědectví jeho vnučky Judith Karpfen – Martel umřel v Buchenwaldu 3.8. 1942	Kapitáloví věřitelé jsou cizinci
Spolek mor. cukrovarů, lihovar 2261	Cukrovar, lihovar	Hodolany									
Leopold Mayer 2211/22.	koželužna	Hanácká ul. 11	Hanuš Mayer František Mayer	1893 1901	Č/Ž Č/Ž	Vladimír Čamek (Č/ŘK) Alžběta Opustilová (N/ŘK) Elsa Backová (Ž/Ž)	Vladimír Čamek jmenován Ministerstvem obchodu	4 úř. 69 děl.	Eskopní Bank		

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Narození</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Natzler F. 2221/23	Obchod s jižním ovocem	Lafayetteva ul.	Natzler F. – Umřel Hermína Jana Natzlerová	1882	Ž/Ž	Alfréd Fiček (Č/ŘK) Vedoucí řízení 3 roky		12	Česká banka union	AAo Olomouc z Ol. dne 8.7. 1942 do T, 12. 10. 1944 z T. do transp. Eq do Auschwitz – Birkenau zavražděna	
S.r.o. dř. A. Fleischmannova vdova 2210/24	Továrny na lihoviny a na ocet	Olomouc - Chvalkovice	-----								
Siegl Otto /25	Pekárna	Anglická č. 5.	Otto Siegl Lily Siegl Ema Siegl Rudolf Siegl	1876 1907 1886 1909	Č/Ž Č/Ž Č/Ž Č/Ž	. Arizátor – viz. kapitola Příkladová arizace	Důvěrník – Josef Graupe	10 sil 2 prodavačky (v roce 1940 10 sil (2 N, 7 Č, 1 Ž))	Poštovní spořitelna v Brně	Otto-AAm z Ol. do T., AAY vlak DA 221 dne 28.7. 1942 T. do Baranowicze Ema-zavražděna v Terezíně – svědectví bratrance Bena Gavriela	

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Steiner J. 2284/26	Výroba sodové vody	Uhelná č. 7.	Jan Steiner							Emigroval	
Fa. Marcus Zweig synové 2232/27	Sladovna	Olomouc-Lazce	Otto Zweig Felix Zweig	1874 1879	Ž/Ž Ž/Ž	Rudolf Zweig Ž/Ž Viktor Pollak Ž/Ž Štěpán Otto Jan Čárijec/ŘK	Zmocněnec JUDr. Adolf Sedláček Důvěrník Luděk Dohnal jmenován Ministerstvem obchodu	Po dobu sezony – 70 osob	Anglo – československou bankou	Otto byl zavražděn v Treblince – Svědectví Doris Budowskei 1107249	Obchod se sladkem měl prob. a zisky, že by na důvěrníka neunesl
Markus Joseph 2224/28	Obchod s palivem	Krápkova 12	Adolf Markus	1882	Deutsche Muttersprache/Ž	Franz Markus (jeho syn) N/ŘK		2 úředníci 2 právníci	Česká eskomptní b. A Kreditanst.		Ztráta pohraničí - ztráta
Ing. Schönfeld Bedřich 2253/29	Stavitel	Čes. Legii 31	Bedřich Schönfeld	1985	Ž/Ž					AAo z Ol. do T. Eb z T. do Auschwitz – Birkenau 18.5. 1944 Zavražděn 4748230	

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Ing. Donath Max 2254/30	Stavitel	Palackého tř.	Není protokolován Žádný držitel								
Ing. Arnošt Weisz 2225/31	Stavitel	U botanické zahrady	Arnošt Weisz	1892	Ž/Ž	Alois Werbinek N/ŘK Leopold Raab N/ŘK		Sezonní 180			
Zaitschek Max 2207/32	Obchod se dřevem	Krápkova ul.	Theodor Zaitschek Robert Zaitschek	1881 1898	Ž/Ž Ž/Ž	Theodor Nor	Arizace viz. Příkladové arizace v Olomouci	3 úředníci 4 dělníci 2-4 sezonní pracovníci	Česká eskomptní b. Česká Union banka	Theodor Z. AAm z Ol. do T./ Bc vlak Da 224 z T. do Malý Trostenec 4904123	Vliv ztráty pohra ničí
Autorba	Námezni orba, Prodej a sprotředkova telství	Štefánikova	B. Redlich	1884	Č/Ž	František Deduch Č/ŘK Jindřich Nakládal N/ŘK				Zavražděn 1943 Svědectví Jiřího Schreiberera 3935434	
Beer Josef 2227/34	Košičkářství	Česká ul. 12	Josef Beer Leontina Beer	1904 1877	Ž/Ž Ž/Ž	Ve vlastní režii		1 dělník 1 prodavač 2 ženské pomoc. síly	Česká eskomptní b.	AAf z Ol. do T. /Transport BX z T. do Treblinky 22.10. 1942	

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Linoleum Blum L. /35	Obchod s koberci	Denisova ul.				Prukuristé Miloš Stráský - Č František Fridrich - Č		140	Anglobanka	Žije trvale v Paříži (2 roky)	
Deutsch Max 2228/36	Čalounické potřeby	Anglická ul.	Bruno Deutsch Hanuš Jindřich Deutsch Adéla Deutschova	1890 1892 1871	/E /Ž /Ž (není uveden a národnost)	Martin Basl Č/ BV (dříve ŘK)		12	Anglo – Pražská banka Živnostenská banka	Bruno zavražděn v Auschwitzu 1942 – svědectví dcery Nur Hadasa 1448667 Adéla AAm do Terezína, kde zemřela	
Engelmann Ignác 2229/37.	Velkoobchod s vejci	Kollárovo nám. 2	Pavel Engelmann	1909	Č/Izraelská	Ve vlastní režii		Bez zaměstnanců (1-2 sezonní)	Anglo – čsl. banka Pražská Banka		

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Engelmann Julius 2294/38.	Obchodník	Göringovo nám. 45	Julius Engelmann	1882	Ž/Ž	Růžena Horutová Č/Č	Heindrich Podhorný jmenován Oberlandratem (úřad vrchního zemského rady) v Olomouci	5			
Fischer Jonas & syn 2276/39.	Obchod obiloviny, luštěniny	Bezručova ul.	Jindřich Petr Fischer Pavel Jan Fischer	1913 1909	Ž/Ž Ž/Ž	Ve vlastní režii		3	Česká eskontní banka		
Fischer Leopold 2285/40.	Zasílatelství	Dobrovského tř. 21	Leopold Fischer	1869	Ž/Ž	Artur Fischer Ž/Ž		30 10-20 sezonních	Poštovní spořitelna Praha		
Haas Mořic 2293/41.	Výroba dětské konfese	Nešverova 1	Viktor Mayer	1889	Č/Ž	Ve vlastní režii		14 administrativa Asi 50-100 dom šiček, krejčí	Česká eskomptní banka a úvěrní ústav v Ol.	AAM z Ol. do T./ T. do Auschwitzu 15/12/1943	
Hochfelder & Böhm 2292/42.	Obchod střížným zbožím	Pekařská ul.	Böhm umřel a obchod zaniknul								

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Knöpfelmacher Ed. 2259/43.	Výroba lihovin	Štítného ul. 14	Otto K. Hanuš Konstandt Eduard Haselman	1864 1908 1891	Ž/Ž Ž/Ž Č/Ř K	Ve vlastní režii Theodor Gabik N/ŘK	Alois Gritzback jmenován Oberlandrátem v olomouci dne 29. 1. 1941	5	nemá	Otto – Ah z Brna do T. 4/4/1942 Z T. do Auschwitz – Birkenau Transport CU vlak Da 109 dne 1/2/1943 Č. 4855561 Hanuš – Aaf z Ol. do T./ z T. do Raasika, Harjumaa transport Be vlak Da 404 Č. 4815573	Dovoz vín ze zahraničí

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Konstandt Hermann 2281/44.	Velkoobchod kůží	Ant. Pohla ul. 2	Hermann Konstandt Pavel Konstandt	1868 1899	Ž/Ž Ž/Ž	Josef Moravec Č/ŘK		7	Česká banka Union Česká eskomptní b.	Herman n Aag z Ol. do T./ z T. do Auschwitz – Birkenau Transport. Dr 15/12/1943 Pavel Aag z Ol. do T. / z T. do Auschwitz – Birkenau Transport DI 06/09/1943	
Lanzer Oskar 2258/45.	Výroba lihovin	Görlingov nám.	Oskar Lanzer	1881	Č/Ž	Ve vlastní režii		1 dělník	žádné	AAo z Ol. do T./ Z T. do Baradowicze transport Aay vlak DA221 28/07/1942	Byl v I. světové válce
Ocularium 2247/46.	Speciální závod pro optiku a fotografii	Anglická ul. 4	Leopold Weinstein Jana Weinstein	1887 1888	N/ŘK Č/ŘK	Ve vlastní režii		4	Poštovní spořitelna v Praze Česká banka Union		

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Naroz.</u>	<u>Nár./náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Pollak Emil 2282/47.	Zasílatelství	Hitlerovoná. 21	Emil Pollak	1864	Ž/Ž	František Grätzer		10 stálých	Není		
Schnitzler Theodor 2235/48.	Továrna na kysané zelí Viktoria	U botanické zahrady 2	Theodor Schnitzler	1883	Ž/Ž	Ervín Kühnert N/ŘK Zaměstnan od 15.3. 1939	Jaromír Rys jmenován Ministerstvem obchodu Poté Franz Zimmer Arizátoři – viz. Kapitola příkladová arizace	7 úředníků 3 cestující 10 stálých 10 sezonních	Česká banka Union	AAM z Ol. do T./ Z T. do Raasika, Estonia transportem Be vlak Da 404 1/9/1942 4845775	
Seidler J. 2203/49.	Obchod s uhlím	Palackého tř.	Emil Seidler	1892	N/Ž	Otto Feber N/ŘK		3 stálí úředníci 5 dělníků		Pobyt na italské riviéře od 12.3. 1939, kvůli zhroutil manželky Idy.	Otto Feber je zástupcem
Singer Jakob 2283/50	Obchod uhlím	U botanické zahrady	Max Singer	1885	Ž/Ž	Antonín Fettling N/ŘK		2 kancelářské síly 3 stálí dělníci	Anglo-Pragobanka Poštovní spořitelna Praha	Zavražděn v Auschwitzu v roce 1942 Auschwitz Death Register, strana 2514/1942	

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Nar oz</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Spitz & Roubíček 2243/51.	Výroba zástěr	Riegrova tř.	Emil Spitz Leopold Roubíček	1884 1875	Č/Ž Č/Ž	Kornálie Nová Č/ŘK Marie Nevrlá Č/PR	Kornélie Nová jmenována Ministerstvem obchodu	10 2 kancelářské síly	Česká průmyslová banka Česká banka Union	Emil AAm z Ol. do T./ Z T. do Treblinky, Lublinu, Wegrow transport Bx 22/10/ 1942	
Springer Josef 2246/52.	Obchod šicími stroji a jíz. koly	Anglická ul.	Max Springer Mořic Springer	1896 1893	Ž/Ž Ž/Ž				Česká banka Union Anglo – čsl.		
Tauber & spol. 2291/53.	Továrna na prádlo	Göringovo nám. (Wilson. nám.)					Adolf Minář jmenován Ministrem obchodu Původně pracoval ve firmě jako účetní.				

<u>Název podniku</u>	<u>Odvětví</u>	<u>Adresa</u>	<u>Jméno majitele</u>	<u>Dat. Nar oz</u>	<u>Nár. /náb.</u>	<u>Vedoucí úředník</u>	<u>Důvěrníci/arizátoři</u>	<u>Počet zaměstnanců</u>	<u>Bank. spojení</u>	<u>Další osud</u>	<u>Poznámka</u>
Thaussig & spol. 2291/54.	Velkoobchod	Hitlerovo nám. 18	Emil Thaussig	1879	Ž/Ž	Ervín Arelý Č/ŘK Václav Doležel Č/ŘK Johann Demel N/ŘK		3 + 1 praktikant	Živnostenská b.		
Werner J. 2270/55.	Papírnictví	Hitlerovo nám. 5	Jan Jindřich Loew	1882	Ž/Ž	Laura Loewová Ž/Ž	Franz Michalke jmenován říšským protektorem	13	Česká eskomptní b.	emigrace	
Herskovi tz Evžen /56.	Obchod vínem	Tř. Svobody 24.	Živnost byla složena k 20/4/1939								

Použité zkratky: BZ – bezvýznamní, Č – česká, ČS – československá církev, E – evangelická, N – německá, Ol. – Olomouc, PR – protestantská, ŘK – římsko – katolická, T. – Terezín, Ž – židovská,